

ISRAËL, VRAAG EN TEKEN

Verdieping van de bezinning op de verhouding van Kerk en Israël binnen de
Gereformeerde Gezindte

Publicatie van

HET BEZINNINGSCOMITÉ ISRAËL

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2010

VOORWOORD

HET BEZINNINGSCOMITÉ ISRAËL

Het Bezinningscomité Israël werd geboren in de zeventiger jaren uit een hernieuwde aandacht en liefde voor het Joodse volk binnen de zogeheten Gereformeerde Gezindte. Sedert 1974 hield een aantal mensen uit deze kring zich, veelal in stilte, bezig met studie en overleg, maar ook met het onderzoeken van mogelijkheden tot daadwerkelijke steun aan Israël. Eén en ander resulteerde in 1978 tot de oprichting van het Bezinningscomité Israël, waarvan alle leden behoren tot de Hervormd-Gereformeerde richting. Het vooropgezette doel was van meet af aan niet een apart Israël-orgaan te vormen, maar alle activiteiten te doen plaatsvinden in nauw overleg met de Hervormde Raad voor de verhouding van Kerk en Israël. Bij de presentatie naar buiten werd in een artikel een eerste positiebepaling gegeven. Duidelijk werd uitgesproken dat van christenen solidariteit met Israël gevraagd mag worden. "Niet alleen vanwege de zware schuld, die het christelijke westen door de eeuwen heen, maar in deze eeuw in het bijzonder aan Israël heeft gekregen, maar ook omdat de terugkeer naar het land een bijzondere betekenis zou kunnen hebben in de gang die God ook nu en in de toekomst met dit volk wil gaan." Israël wordt gezien als een teken van Gods trouw in de geschiedenis. Daarom mag geleefd worden met de verwachting voor de toekomst van dit volk. "Wij menen, dat wij het natuurlijke Israël weer in de Bijbel zullen moeten herontdekken. Het Woord kwam via Israël tot ons. Het hele Oude Testament is in en rondom dit volk geschreven. Zou dan Israël Nieuwtestamentisch opeens verdwenen zijn? Wij menen, dat de kerk in het verleden teveel op weg van interpretatie van Israël als het geestelijke Israël is gegaan."

In dit introductie-artikel werd afstand genomen van de twee-wegenleer in de verhouding van kerk en Israël. "Intussen blijkt centraal dat verwachting voor Israël nooit een verwachting kan zijn los van de Christus, die al gekomen is, In allerlei stromingen van onze tijd, of het nu Chiliastische of Judaïstische zijn, loopt men het gevaar van twee wegen tot het heil, een weg voor Joden en een weg voor christenen. Wij hebben echter allen nodig door het bloed van Christus reiniging te vinden."

De concrete solidariteit met Israël kreeg in de afgelopen jaren gestalte door het initiëren en propageren van een aantal projecten, waaronder de renovatie van de psychiatrische kliniek Kfar Shaul nabij Jeruzalem d.m.v. een E.O. metterdaad actie.

Om te komen tot een verdieping van de bezinning op de verhouding van Kerk en Israël binnen de Gereformeerde Gezindte werd een aantal conferenties belegd voor ambtsdragers en gemeenteleden. Daarnaast is gedurende een zestal jaren een seminar gehouden in Israël voor predikanten en studenten in de theologie.

Het laatstgehouden seminar was georganiseerd in samenwerking met de *Deputaten van de Chr. Ger. Kerken voor de Evangelie-verkondiging onder Israël*. Zowel in 1985 als in 1986 was er ook een reis voor gemeenteleden in samenwerking met de E.O. Tijdens deze reizen werd gedurende enkele dagen een conferentie gehouden met lezingen van Joodse en christelijke theologen.

Als laatste activiteit valt te noemen het verzorgen van enkele reeksen lezingen voor de microfoon van de E.O. in het programma "Zicht op Israël".

De huidige samenstelling van Bezinningscomité is als volgt: ds. C. den Boer

(voorzitter); drs. M. van Campen (secretaris); ds. mr. J. Haeck (penningmeester); dr. E. Balk; ir. J. v.d. Graaf; drs. H. de Leede; ds. L. van Nieuwpoort en drs. J.A. v.d. Velden.

De bedoeling van deze publicatie is niet zozeer veel nieuwe inzichten naar voren te brengen, als wel op een voor een breed publiek verstaanbare wijze, een aantal centrale zaken betreffende de relatie Kerk en Israël op een rij te zetten.

Het zal de oplettende lezer niet ontgaan, dat iedere auteur zijn gedachten met eigen accenten en nuances weergeeft. Zij allen weten zich evenwel verbonden door de overtuiging dat Israël een vraag van Godswege is aan het adres van de kerk. Ook zijn zij de mening toegedaan, dat het bestaan en voortbestaan van het Joodse volk beschouwd moet worden als een teken van Gods trouw. Vandaar de titel: *Israël, vraag en teken*.

Hopelijk mag deze publicatie ertoe bijdragen dat het zicht op Israël, in kerken en groepen, zal toenemen. Immers: *Wel moeten zij varen, die Jeruzalem beminnen* (Psalm 122).

De redactie

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

- I. Israël en de Heilige Schrift** *Ds. C den Boer*
1. Hoe gaan wij met de Schrift om t.a.v. Israël?
 2. Het tegoed van het Oude Testament t.a.v. Israël
 3. Hoe nieuw is het Nieuwe Testament m.b.t. Israël?
 4. De Schrift - de Messias - Israël
- II. Israël en de kerk in hun onderlinge verhouding** *Drs. M. van Campen*
1. De kerk in de plaats van Israël?
 2. Twee wegen tot het heil?
 3. Het geheimenis van Israël
 4. Zending of gesprek?
- III. Israël en de toekomst** *Ds. L.W.G. Blokhuis*
1. Is de toekomst voorspelbaar?
 2. Herbouw van de tempel?
 3. De wederoprichting van het Koninkrijk
 4. Israël en de vernieuwing van de gemeente
- IV. Israël en de kerk in de geschiedenis** *Dr. T. Brienen*
1. De oude kerk en Israël
 2. Rome en Israël
 3. De Reformatie en Israël
 4. De Nadere Reformatie en Israël
- V. Israël en het antisemitisme** *Drs. J.A. v.d. Velden*
1. De wortels van het antisemitisme
 2. Anti-judaïsme in het Nieuwe Testament?
 3. Antizionisme
 4. De les van het antisemitisme
- VI. Israël, land, volk, staat** *Ir. J. v.d. Graaf*
1. Het zionisme, terugkeer uit de verstrooiing
 2. Land en volk horen bijeen
 3. De staat Israël
 4. Solidariteit met Israël, tot hoever?
- VII. Israël in het licht van de profetieën** *Ds. C. Trouwborst*
1. De goede blikrichting n.a.v. Jesaja 2: 1-5
 2. Het drieluik van de profetie n.a. v Jesaja 11: 1-11
 3. Israël bij haar naam genoemd n.a.v. Jesaja 49 : 3, 6 en 16
 4. God legt Zijn eer vast n.a.v. Jesaja 60: 1, 3 en 21
 5. Geen stilte rond Jeruzalem n.a.v. Jesaja 62: 1, 2, 6 en 7

I. ISRAËL EN DE HEILIGE SCHRIFT

Ds. O. den Boer

1. “Hoe gaan wij met de Schrift om ten aanzien van Israël?”

Zicht op Israël. Daar gaat het ons om in dit boekje. Wat zegt de Bijbel over Israël? Er zijn vele Israëlvisies. U en ik hebben er natuurlijk ook één. Want Israël is vandaag voorpaginanieuws in de kranten. Men moet zich dus wel ongeveer een oordeel vormen over de vraag, welke de betekenis is van het volk, dat over heel de wereld voorkomt en dat ondanks (wellicht kan ik beter zeggen: dat mede door) al de verschrikkingen van de Holocaust een nationaal tehuis vond in “èrèts Jizraël”, het land van Israël.

Voor christenen echter is er nog een reden te meer om zich zorgen te maken over de vraag, welke rol Israël in de geschiedenis van de wereld speelt. Als wij de Bijbel lezen immers, komen we Israël haast op elke bladzijde tegen. De Bijbel zelf noodzaakt ons zicht op Israël te hebben. Christenen kunnen daar niet om heen. Zij willen het ook niet.

Een tweetal Israëlvisies

Maar nu weet natuurlijk iedereen, dat juist die christenen die zich allemaal beroepen op dezelfde Bijbel, vaak een totaal verschillend zicht op Israël hebben. Er zijn mensen die vinden, dat Israël in Gods plan met de wereld een geheel eigen gang gaat, anders dan de gang van de christelijke kerk uit de gojim (de volkerenwereld). Israël heeft de Thora van God gekregen om daarmee op eigen wijze te leven en de kerk uit de volkerenwereld houdt zich aan de Noachitische geboden en vooral ook aan Messias Jezus met de Bergrede. En zo laten die twee elkaar dan verder maar met rust of (beter gezegd): zo functioneren beiden op een eigen manier in Gods plan met de wereld.

Anderen zijn er, die niet inzien, dat het volk van Israël in Gods raadsplan nog een rol zou kunnen spelen, nadat de Messias Jezus Christus is gekomen. Israël heeft afgedaan, heeft dienst gedaan om Gods Woord en Christus Jezus in de wereld in te dragen. En daarmee klaar. Thans is er de gemeente van Christus, in de plaats van Israël gekomen. En voor een Jood is er slechts, heel persoonlijk, het kruisevangelie op voorwaarde, dat hij zich bekeert van zijn vijandschap tegen de Messias Jezus.

Omgang met de Bijbel

Ik stipte zomaar enkele dingen aan uit een tweetal Israëlvisies. Niet om daar nu verder uitvoerig op in te gaan. Dat zal in andere lezingen gaan gebeuren. De vraag die ik u nu zou willen voorleggen, is, hoe komt het, dat christenen zo totaal verschillend tegen Israël aankijken. Naar mijn inzicht zit hem dat in een verschillend omgaan met de Bijbel. Hoe lezen wij eigenlijk de Heilige Schrift? Dat is een voorvraag. Die vraag stelde Filippus, de evangelist van Handelingen 8, eigenlijk ook al. Aan een man uit de volkeren, de neger uit Ethiopië die op zijn wagen van Jeruzalem naar Gaza, heilbegerig, de profeet Jesaja zat te lezen. De man wist niet goed raad met wat hij bij Jesaja las over de lijdende Knecht des Heeren (Jes. 53) Sprak Jesaja daar over zichzelf of over een ander? Toen leerde Filippus hem de Bijbel (Jesaja) lezen op een unieke manier, namelijk met het oog op Jezus.

Vooronderstellingen

Welnu, realiseren wij ons voldoende, dat wij allemaal gevaar lopen om de Bijbel vanuit bepaalde vooronderstellingen te lezen? Met een bepaalde bril op, kan ik ook

zeggen. Als ik vooronderstel, dat de Bijbel een verzameling van oud-Israëlitische en oud-christelijke geschriften is, die heel verschillende modellen geven voor wat men zou kunnen noemen gelovig handelen, kan ik vrij simpel zeggen: Er zijn vele wegen tot het heil. Eén daarvan is die van de synagoge, een andere die van de christelijke kerk. Maar ik dank dan mijn Israëlvisie wel aan een vooronderstelling.

Net zo is het, als ik op een Middeleeuwse manier met de Bijbel omga. Toen, in de Middeleeuwen, vond men namelijk dat men altijd achter de letterlijke betekenis van een Bijbeltekst, een geestelijke betekenis moest ontdekken. Men allegoriseerde, vergeestelijkte dan natuurlijk ook, als men in de Bijbel over Israël las. Het was niet zo moeilijk om daar snel de gemeente, de kerk, voor in te vullen. Als ik het zo doe, heb ik ook een Israëlvisie. Maar mijn vooronderstelling is: Ik lees de Bijbel geestelijk en niet direct historisch.

Hoe lezen wij de Schrift, ook waar het gaat om Israël? Hoe gemakkelijk lezen we om of over de dingen heen.

Luisterregels

Ik wil proberen enkele luisterregels te geven, die voor het verstaan van de Bijbel, ook met het oog op Israël, van belang zijn. En die luisterregels wil ik ontlenen aan de Bijbel zelf. De Bijbel dient zich namelijk op een zeer bepaalde manier bij ons aan. En wat ik over Israël weet of zeggen wil, dat ontleen ik dan ook graag uitsluitend aan wat de Bijbel zelf daarover zegt. Daartegen moeten alle vooronderstellingen het afleggen. “Al de Schrift is van God ingegeven en is nuttig tot . . .” (2 Tim. 3:16). De Schrift is het gezaghebbende betrouwbare Woord van God waarin de levende God Zichzelf mededeelt aan Israël, in Jezus Christus en onder de volkeren. En daarbij past een gelovige luisterhouding. “Spreek Heere, Uw dienstknecht (-maagd) hoort”.

De Bijbel historisch

En wat houdt dat dan in? Ten eerste, dat ik de Bijbel voor alles letterlijk historisch lees. Dan neem ik tenminste die God die Zich in de geschiedenis geopenbaard heeft, ernstig. Ik neem het ernstig, dat God Abraham en zijn nageslacht heeft uitverkoren om Hem tot een volk te zijn. En dat Hij de taalwereld van dat volk heeft uitverkoren om Zijn Naam te openbaren. En dat Hij Zijn openbaring op schrift liet stellen door Joodse mannen (alleen Lukas was geen Jood). En als God deze weg koos (de weg van Israël, van zijn taalwereld en van Israël als schatbewaarder van het Woord), dan kan ik niet doen alsof de Bijbel in Amsterdam of in New York geschreven is. Dan zal ik die Israëlitische context van de Bijbel ernstig moeten nemen. Ik kijk wel uit om voor het woord Israël zomaar even mijzelf in te vullen. M. Cheyne, een opwekkingsprediker in Schotland (begin vorige eeuw) nam zo Psalm 122 heel letterlijk. “Wel moeten zij varen die u (Jeruzalem) beminnen”. Als wij het volk van God liefhebben, zei hij, geeft God Schotland een geestelijke opwekking. Want dat staat in de tekst: wel moeten zij varen. Als ik de Bijbel lees in zijn historische context, annexeer ik het Woord van de Bijbel niet. Ik pleeg er geen roofoverval op. Daarom ben ik ook best benieuwd naar wat het volk van Israël zelf de eeuwen door over de Bijbel heeft gezegd. Hoe hebben de rabbijnen hun Bijbel verstaan en uitgelegd? (De Misjna, de Talmoed). Daarmee is niet gezegd, dat zij het altijd recht hebben verstaan. Jezus zei: “Gij hebt gehoord, dat door de ouden gezegd is maar Ik zeg u . . .”

De Bijbel is één

Gelovig luisteren naar de Schrift. Dat houdt in de tweede plaats ook in, dat ik in de Schrift één grote lijn ontdek. De Bijbel is één. Er staat één Auteur achter: Gods Geest.

Er loopt één grote lijn doorheen. Hier presenteert Zich de levende God. Hij deelt Zichzelf mee aan een verloren mensengeslacht in Israël, in de ene Israëliet, Zijn Zoon Jezus Christus en door de apostolische prediking in de wereld der volkeren. En tot die grote lijn behoort tevens, dat God dwars door alle afval heen trouw blijft aan Zijn verbond met Israël. Als Paulus zegt in Romeinen 1 : 16, “Eerst voor de Jood en ook voor de Griek”, geeft hij daarmee de lijn van Gods handelen aan. Paulus spreekt hier niet over zijn eigen zendingsmethode. Hij doet hier geen tijdgebonden uitspraak. God schrijft Israël niet af bij Zijn gang door de geschiedenis. Israël blijft de olijfboom waarin wij, die uit de heidenen zijn, slechts als wilde takken worden ingeënt. En hoe is het dan eigenlijk mogelijk, dat wij met een grote boog om Jeruzalem heenvliegen, als wij met het evangelie naar zendingsterreinen in Kenya of Chili gaan?

Het hart van de Schrift

Gelovig luisteren naar de Schrift. Dat houdt voor ons in de derde plaats ook in, dat wij alles in de Schrift lezen vanuit het grote centrum van de Schrift. Vanuit de openbaring van de Naam des Heeren in Israël en in Jezus Christus. Luther heeft ons eens de raad gegeven om met moeilijke teksten van de Bijbel te doen als met een harde noot die we tegen een rots gooien om hem te laten openspringen en de zachte pit er uit kunnen halen. Zo werpen wij moeilijke teksten tegen de Rots Christus en de zachte pit springt er uit. Dan ontlopen we ook het gevaar om losse teksten als kralen aan een ketting te rijgen en er ons (wettisch) systeem van te maken. En over dat centrum, het hart van de Schrift zal het ook dienen te gaan in ons gesprek met Israël!

Rabbi Keller van Naharya vertelde ons eens tijdens een seminar in Israël, dat God Abraham heeft uitverkoren, omdat hij een prachtmens was. Moet u hem eens horen bidden voor Sodom. Is dat de zachte pit in de harde noot? Is het waar, dat wij niet zonder God kunnen, maar dat God ook niet zonder ons kan? Is Abraham uit de werken der wet gerechtvaardigd? Of is zijn geloof dat zelf uit God was, hem door God tot rechtvaardigheid gerekend? (Romeinen 4). Abraham heeft de belofte van verre gezien en geloofd en omhelsd (Hebr. 11: 13). Ja, zo willen wij met de Schrift omgaan ten aanzien van Abraham en ook ten aanzien van Israël. Liever nog: in de worsteling, samen met Israël, om de Schrift te verstaan.

2. Het tegoed van het Oude Testament ten aanzien van Israël

Het Oude Testament aan de kant?

Ds. J. Dijk schrijft in zijn boek “Uw volk is mijn volk” over een prachtige tekst uit het Nieuwe Testament, Romeinen 10: 4: “Want het einde der wet is Christus . . .” En daarbij wijst ds. Dijk op een misverstand, dat gemakkelijk kan postvatten bij het lezen van die tekst. Men zou namelijk kunnen denken, dat Paulus hier de wet aan de kant zet en daar Christus voor invult. En als wij bij de wet dan ook kunnen denken aan de gehele Thora, dan zou wat Paulus hier zegt, kunnen betekenen, dat wij een groot deel van het Oude Testament kunnen vergeten. Daarvoor in de plaats hebben we dan Christus gekregen. En als wij daar dan aan toevoegen, dat de profetische boeken en de zogenaamde geschriften van het Oude Testament nadere uitleg en toepassing van de Thora zijn, dan ligt de gedachte voor de hand, dat het gehele Oude Testament voor de christelijke kerk amper meer behoeft mee te tellen. Wij hebben Christus ervoor in de plaats gekregen. Het Oude Testament is slechts een voorlopig boek, een beetje stoffelijk-aards ook en misschien weinig meer dan wat voorbeeldig (exemplarisch). Eén stapje verder en we zijn bij Marcion die in de tweede eeuw na Christus beweerde, dat de God van het Oude Testament een God van oog om oog en tand om tand is en

dat we die nodig moeten inruilen voor de God en Vader van Jezus Christus die geen Joodse God is, maar een God van liefde. Eén stapje verder ook en we zitten weer midden in de ideologie van het Nationaal Socialisme met zijn venijnige haat tegen “die Juden” en hun boek.

Christus, de vervulling van de wet

Het verrassende is echter, dat het Nieuwe Testament helemaal niet zo het Oude Testament aan de kant zet, zoals in de redenering van zoëven. Die tekst van Paulus in Rom. 10 betekent niet dat de Thora niet meer meetelt. Als Christus hier het einde van de wet genoemd wordt, betekent dat veeleer, dat die Thora, de openbaring van God aan Mozes tot zijn eigenlijke bestemming komt, zijn “telos”, zijn recht wezenlijke realisering vindt in de Messias, in Christus Jezus. Hij liet geen tittel of jota van de wet vallen. Hij heet de “vervulling van de wet”. Zoals ook zo prachtig onder woorden is gebracht in artikel 25 van onze Nederlandse Geloofsbelijdenis waar we lezen, dat “de waarheid en substantie van de wet in Christus Jezus blijven; in Hem heeft die wet haar vervulling gekregen. Intussen gebruiken wij nog de getuigenissen, genomen uit de wet en de profeten om ons in het evangelie te bevestigen en ook om ons leven te reguleren, in alle eerbaarheid, tot Gods eer, volgens Zijn wil”.

In het Oude Testament, de Tenach, is dus in kern reeds alles gegeven. En de God van het Oude Testament is niet de boze Scheppergod van Marcion, de ketter uit de tweede eeuw. Integendeel: “Hij gaf in Zijn grote liefde aan Jacob Zijn wetten, deed Israël op Zijn woorden letten” (Ps. 147: 10 ber.). En dat is een blijvend goed, zelfs het hoogste goed op aarde: wandelen in het liefdesgebod van de Heere. Als God Zijn liefde uitstort in een mensenhart, ook vandaag, is het altijd nog: “Ik heb lust, o mijn God, om Uw welbehagen te doen” en: “Uw wet is in het midden van mijn ingewand” (Ps. 40: 9). Dat blijft. En dan komt God in de volheid des tijds er Israël en ook ons aan herinneren, dat die heerlijkheid van de bediening der wet (2 Cor. 3) niet is doorbroken. Zat hem dat in de wet? Nee, het zit hem in de doodssituatie van de mens die een natuur heeft, die met de wet overhoop ligt. En wat doet God dan? Hij zendt Zijn Zoon in Wie de heerlijkheid van het recht van God doorkomt zoals nooit tevoren. Hij, de Messias Israëls, maakt Ps. 40 heel uniek tot Zijn lievelingspsalm. Gods wet in Zijn ingewand. En zo staat Hij op de berg der verheerlijking dan tussen Mozes en Elia, omvangen door de Schriften, als het hart van hun bediening. “Hoort Hem”. En zó hangt Hij straks aan een kruis, waar het recht der wet aan Hem voltrokken wordt. Een toevlucht voor de Zijnen, in Wie zij de Vader geheel behagen. En zó stort Hij ook de Geest uit, neemt gestalte aan in hart en leven van Zijn kinderen, schrijft hun de wet in het geweten. “Ik heb lust, o mijn God, om Uw welbehagen te doen”. En dan gaan zij weer met nieuwe oren luisteren naar al die getuigenissen van de Thora. Een wet om naar te leven. Heilig en goed. Het einde der wet is Christus.

Wat achterblijft (over de tempelherbouw)

Nu zijn er echter wel een paar vragen. De eerste vraag is, of er in het Oude Testament ook dingen zijn, die tot de oude bedeling behoren en dus in de nieuwe bedeling, in Christus, in het Nieuwe Testament geen rol meer spelen? Zo ja, waarom? Neem de tempel met al zijn ceremoniën. Neem de hoofdstukken 40 en volgende van Ezechiëls profetieën over de herbouw van de tempel. Maar het Nieuwe Testament toont ons geen Messias die Zich druk maakt om een Messiaans visioen waarin de cultus in de tempel weer in ere hersteld wordt. Of krijgen wij dat nog misschien? Of staat Israël op de vrijdagavond in het bijzonder aan de Klaagmuur tevergeefs te roepen? Moet het leren genoeg te hebben aan de Schriften en het onderzoek daarvan?

Het antwoord op deze vraag is moeilijk. Een paar dingen zijn echter duidelijk.

1. Dat Israëls tempel oudtijds de plaats was, waarvan God gezegd had, dat Hij daar wilde wonen onder Zijn volk als een God die Zelf het plaatsvervangend offer der verzoening had besteld.
2. Dat Jezus Zichzelf ziet als een Tempel, ik mag ook zeggen, als het toppunt van de tempel. In Hem woont al de volheid der Godheid lichamelijk. Daarom zegt Hij tot de Joodse leidlieden, als Hij de tempel gereinigt heeft (Joh. 2): “Breek deze tempel en in drie dagen zal Ik dezelve oprichten”. Waarmee gezegd is, dat in de opgestane Christus het ontmoetingspunt tussen God en Zijn volk voortaan gegeven is.
3. De Hebreënbrieff legt dat uit als een op een eind lopen, beter gezegd: een op Christus uitlopen van heel het tempelgebeuren. Naast Hem, de enige Hogepriester, dan nu ook niet meer een hogepriester uit de mensen genomen. Dat zou immers de glorie van die enige Hogepriester alleen maar kunnen verduisteren. In de nieuwtestamentische gemeente is er “slechts” de redelijke godsdienst (Rom. 12: 1v.) van heel het christenbestaan: een levende heilige en Gode welbehaaglijke offerande. Daarom zegt artikel 25 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, sprekend over de ceremoniën en figuren van de wet, dat deze “opgehouden hebben met de komst van Christus en dat alle schaduwen een eind genomen hebben; alzo dat het gebruik daarvan onder de christenen weggenomen moet worden”. Maar zij voegt daar wel onmiddellijk aan toe: “nochtans blijft ons de waarheid en substantie daarvan in Christus Jezus, in Dewelke zij haar vervulling hebben”.

Profetie-vervulling-voltooiing

Er zijn dus dingen in het Oude Testament die in het Nieuwe Testament niet terugkeren, net zomin als schaduwen voorkomen op klaarlichte dag. Maar in wezen zijn het dan wel dingen die in het Nieuwe Testament rijker en voller terugkomen.

Een andere vraag is, of er in het Oude Testament niet ook dingen zijn, die in het Nieuwe Testament nog niet ontplooid zijn en die dus nog moeten komen, die we nog tegoed hebben. Men spreekt wel over het tegoed van het Oude Testament. Ik spits die vraag toe. Zijn alle profetische woorden aan het adres van Israël in het Oude Testament in en met de komst van Christus vervuld? Of mag ik dat misschien niet eens vragen? Er is de laatste tijd tussen Joden en christenen weer heel wat discussie over de betekenis van de profetie. Wij zijn gewend om bij de profetie aan iets toekomstigs te denken. Maar onder Israël is het heel gebruikelijk om de profeten van Tenach als wachters rondom de Thora te zien staan. En daar dan weer omheen de ketoebim (geschriften) die wij wijsheidsliteratuur noemen. Daarvan moeten we in elk geval leren om profeten niet te zien als voorspellers van de toekomst. Hun profetisch getuigenis is inderdaad een kracht bijzetten van het aan Israël toebetrouwde pand van de Thora.

Maar we zullen daarbij dan natuurlijk toch niet vergeten, dat dat ook heel vaak met Israëls toekomst te maken had. Niet slechts in de zogenaamde apocalyptische literatuur van oud-Israël, maar ook in de oud-profetische woorden wordt herhaaldelijk over de Messiaanse toekomst gesproken. En daarbij wordt Israël, het land en het volk onder paradijselijke beloften gesteld. Wolf en lam, luipaard en geitebok, kalf en jonge leeuw... een zuigeling en een adder, een kleuter en een slang, de grootste tegenstrijdigheden zullen samen opgaan. “Men zal nergens leed doen noch verderven op de ganse berg Mijner heiligheid . . .” (Jes. 11: 6vv).

U zegt: Maar zulk soort van beloften zijn toch zeker in Christus ja en amen? Inderdaad: ja en amen. En dat houdt dan tegelijk in, dat het geloof de vervulling van

deze beloften zo in Christus verankerd ziet, dat men er zelfs in de voltooid verleden tijd over zou kunnen spreken. Zo doen de profeten dat ook wel. Ja, het zal waar en zeker zijn.

Zoals de Israëlieten in hun akkertje de erve der vaders, een pand mochten bezitten van de belofte, dat de zachtmoedigen de aarde erfelijk zouden bewonen, zo heeft het christelijk geloof altijd in Christus een pand gehad van de belofte, dat hemel en aarde weer een paradijs zullen worden. Gods woorden zijn daden tot in eeuwigheid.

Maar dat houdt dan tevens in, dat men ook altijd nog wat tegoed houdt. De profetische Messiaanse beloften zijn in Christus vervuld. Maar vervulling is niet hetzelfde als voltooiing. Beter gezegd: Gods beloften zijn stille wateren met diepe gronden. Er liggen meerwaarden in, die het profetisch oog zelf niet altijd doorzag en die het geloof in Christus ook niet altijd bevat. Die oude schatten ontplooiën zich in oude en nieuwe dingen. Ze zijn daarom altijd nu reeds in Christus werkelijkheid. En tegelijk zijn ze ook voorlopig, nog niet ten volle ontplooid. Daarom moet het christelijk geloof vooruit zien naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, waarin alles op één noemer, dat is onder één Hoofd, Christus, zal zijn samengebracht (Ef. 1: 10), waarin God zal zijn alles en in allen.

Gods tegoed voor Israël

Langs deze lijn nu zoek ik ook het zogenaamde tegoed van het Oude Testament. Er ligt in het Oude Testament een sterke nadruk op het aardse in het verlossingswerk van God. De gehele schepping moet schouwspel van Gods deugden worden. Vergeten we het niet. Nietzsche heeft eens gezegd: "Ik kan niet in de Verlosser geloven, zolang de verlost en zo onverlost uitzien". Wij zullen Israël alleen maar jaloers kunnen maken, als wij, geheel in de lijn van het Oude Testament, de woorden van Christus niet slechts horen, maar ook doen (Matt. 7: 24). Want verlossing is iets, dat ons gehele bestaan raakt. Daarop zijn Gods beloften gericht.

Langs deze lijn denkend zeg ik ook, dat er in het Oude Testament altijd nog beloften van God voor Israël liggen, die nog tot ontplooiing moeten komen. God is met Israël nog niet klaar. Zijn genadegiften en roeping met betrekking tot dit volk zijn onberouwelijk (Rom. 11: 29). Daarom mag er naar mijn besef ook een beroep worden gedaan op al die beloften van God aan Israël (al vanaf Abraham) met betrekking tot het land der belofte.

Daar zullen zij, Gods knechten, met hun zaad,

zij, die Zijn Naam beminnen, erfelijk wonen" (Ps. 69: 14 ber.).

Er ligt een tegoed voor Israël in Gods beloften. Israël is Gods geheim.

Dus moet dan bijvoorbeeld de Westbank maar ten spoedigste door Israël geannexeerd worden? Is het zo? Zijn Gods beloften er om ze als een legpuzzel in een huidige situatie in te passen en er vlotte politieke conclusies aan te verbinden? Lopen ook wij niet altijd gevaar om Gods beloften in te pakken in onze acties? Beloften, ook de belofte van het land aan Israël, zijn er altijd om ze in vreze en beven te bezitten. De vervulling van beloften blijft door alles heen Gods vrijmachtig geheim. En bovendien blijft Jezus Christus, de Koning Israëls, ook voor Israël de unieke weg waarlangs de God van Abraham al Zijn beloften ja en amen doet zijn. In de overgave aan die Koning ligt vrede en aangename rust en milde zegen.

3. Hoe nieuw is het Nieuwe Testament met betrekking tot Israël?

In ons christelijk spraakgebruik hebben wij ons aangewend te spreken over het Nieuwe Testament of nieuwe verbond. De Hebreënbrieff vooral gaat ons daarin voor.

Daar wordt in hoofdstuk 8 herinnerd aan de oude profetische woorden van Jeremia: “Ziet, de dagen komen, spreekt de Heere en Ik zal over het huis Israëls en over het huis van Juda een nieuw verbond oprichten” (vers 8).

Israël afgeschreven?

Een nieuw of beter verbond. Met een Middelaar die Mozes te boven gaat. We behoren ons echter wel af te vragen, in welk opzicht dat nieuwe verbond nieuw genoemd wordt. Betekent het, dat God met de komst van Jezus Christus in de volheid des tijds een streep heeft gezet door alles wat Hij eeuwenlang aan Israël had beloofd? Betekent het, dat God van de grond af opnieuw begint? Niet langer doorgaat met dat ongehoorzame volk dat zich schuldig maakte door de moord op zijn eigen Messias? Maar met gojim, volkeren in wereldwijd verband? Schrijft God Israël af, omdat dit volk het heeft laten afweten bij Hem? En gaat Hij thans door met ons? Niet langer met de Thora (de wet), maar met het Evangelie van het geloof in Christus?

Is dat het grote nieuws van het Nieuwe Testament? Voortaan heet bij God een Jood, die het in 't verborgene is (Rom. 2: 29). En indien iemand in Christus is dan is hij een kind van Abraham (Gal. 3: 29).

Laat ik u maar meteen zeggen, dat zulke vragen en opmerkingen over het nieuwe van het Nieuwe Testament op een geweldig misverstand berusten. Een nauwkeurige lezing van Hebreëën 8 toont ons immers meteen al, dat het nieuwe verbond alles met het oude en ook alles met Gods oude bondsvolk te maken heeft. Dat nieuwe verbond wordt over het huis van Israël en over het huis van Juda opgericht. En de inhoud daarvan is, dat de Heere Zijn wetten in hun verstand geven en in hun harten inschrijven zal... God zal hun ongerechtigheden genadig zijn en hun zonden en hun overtredingen geenszins meer gedenken (vers 10, 12).

Het toppunt van 't verbond met Israël

Als u deze dingen leest, vraagt u zich verwonderd af: Is het Nieuwe Testament dat getuigt van Gods nieuwe verbond, wel zo nieuw? Is het niet veeleer een herhaling van het oude? Ja, dat is het. God trekt de lijnen door. Zijn verbond met Israël weet van geen wankelen. Wat Hij in Christus doet, is ten diepste ontplooiing van wat Hij oudtijds onder Israël deed en sprak. Christus is het toppunt van Gods verbond met Israël. In Hem bevestigt Hij zijn trouw aan Israël, ondanks, nee, juist in de weg van de kruisdood van Christus Jezus.

Daarvan getuigen de geschriften van het Nieuwe Testament. Het Nieuwe Testament ziet zichzelf geheel in het verlengde van het Oude liggen. Het ziet zichzelf als de bloem die opspringt uit een knop. Het Nieuwe Testament ziet Christus als de inhoud van het oud-profetische Woord en het ziet de weg van kruis en opstanding als Gods gebaande weg waardoor de Thora, de wet, tot speelruimte wordt voor de mens die in Hem gelooft. Gods verbond met Israël komt pas goed uit de verf in het bloed van de Messias Jezus Christus en in het hartewerk van de Heilige Geest die Gods wet inschrijft in het binnenste met en na Pinksteren.

Een nieuwe interpretatie

Maar nu hebt u natuurlijk wel een paar vragen. Een heel belangrijke vraag is, of het Nieuwe Testament niet een geheel eigensoortige en dus totaal nieuwe uitleg is van het Oude Testament. Hier wordt de “toepassing” op de preek van Tenach toch wel helemaal anders gemaakt dan onder Israël in de dagen van Jezus en de apostelen. Men sprak toen al van een nieuwe leer (Mark. 1: 27; Hand. 17: 19). Het onderwijs van Jezus en de leer van de apostelen kwam dus als nieuw over. En zo is het ook steeds

overgekomen in het talmoedische Jodendom daarna. Men kan vraagtekens zetten bij het Jezusbeeld van de Evangelieën en van Paulus vooral. Men kan beweren, dat zij van Jezus een totaal on-Joodse rabbi hebben gemaakt. Of dat het christendom uit de eerste en tweede eeuw dat steeds verder weggroeide van de synagoge, dat heeft gedaan. En dat die vertekening ook verwerkt is in de geschriften van het Nieuwe Testament die uit die tijd stammen. Wij beweren dat allemaal echter niet. Wij willen ons niet begeven op het pad van Schriftekritiek met zijn speurtocht naar een historische Jezus die natuurlijk een andere was dan het Nieuwe Testament ons laat weten. Wij wensen gelovig en godvrezend om te gaan zowel met de geschriften van het Oude als met die van het Nieuwe Testament. Maar als wij dan geloven in de betrouwbaarheid en het gezag van het Nieuwe Testament, moeten wij dan niet erkennen, dat in het Nieuwe Testament een interpretatie van Tenach wordt gegeven, die volstrekt anders en nieuw is, vergeleken bij de interpretatie die onder Israël opgeld deed en doet?

Stellig is dat zo. Het Nieuwe Testament vestigt daar ook de aandacht op. Er worden grenzen getrokken naar de kant van het wettisch Judaïsme. Paulus doet dat heel sterk. Hij zegt zelfs (vooral in de Galatenbrief), dat de weg tot het heil die in de oude bedeling voor Israël een weg van werken der wet was, volstrekt is gebarricadeerd. Dat heeft God in de heilsbedeling onder Israël genoegzaam laten zien. Zo ging het niet langer. De wet was heilig en goed. Maar ze redde het niet op haar eentje. De stralende luister, de heerlijkheid van het verbond van God met Zijn volk kon niet doorbreken. Zo niet. En dat lag niet aan de wet. Het lag aan de doodssituatie van de mens.

Maar dat is dan nu, in de nieuwe heilsbedeling verleden tijd geworden. Het hoeft zo niet langer. Er is een verse en levende weg geopend in de Messias Jezus. En de heerlijkheid van het nieuwe verbond die het oude overtreft (2 Cor. 3), breekt dan ook machtig door... Ja, dat is inderdaad groot nieuws. En zo gezien is dan ook het oude verbond oud gemaakt en verouderd, de verdwijning nabij (Hebr. 8: 13).

Tegen de achtergrond van een wettisch Judaïsme is het Nieuwe Testament nieuw, radicaal nieuw. Zeker, het gaat God als van ouds om Zijn heilige wet. Maar op een geheel unieke wijze namelijk door het bloed van Zijn lieve Zoon en door de krachtige werking van de Pinkstergeest schrijft Hij nu die wet in in de harten. Er worden goddelozen gerechtvaardigd, tot een nieuwe mens gemaakt. Voor Jood en heiden daarom slechts die ene Naam: Jezus Christus en Die gekruisigd.

Gaat Israël een nieuwe rol spelen?

Als van ouds en toch van nieuws. Ik ga nu met ons thema nog een andere kant op. Ik spits het toe op Israël als volk Gods zelf. Hoe nieuw is het Nieuwe Testament ten aanzien van Israël? Gaat dat volk in de ontvouwing van de raad van God volgens het Nieuwe Testament een andere, nieuwe rol spelen? Of is de rol van Israël uitgespeeld? Heeft God er een punt achter gezet? Is het nieuwe van het Nieuwe Testament, dat de gemeente uit de volkerenwereld nu in de plaats van Israël komt?

Wie dat beweert, kent maar slecht zijn Bijbel. Zeker, er wordt gesproken over verharding die (voor een deel) over Israël is gekomen (Rom. 11: 25; Hand. 28: 26 vv.). Zeker, er wordt gezegd, dat er een bedekking ligt op Israëls gelaat bij het lezen van de Schriften (2 Kor. 3: 14 vv.). Zelfs schrijft Paulus in 1 Thess. 2, dat de toorn van God over de Joden er één is tot het einde. Maar betekent dat, dat God Zijn volk verstoten heeft? (Rom. 11: 1) Betuigt Paulus niet in de hoofdstukken 9 tot 11 van de Romeinenbrief, dat God ondanks alles doorgaat met Israël? Israël is de olijfboom, gesnoeid weliswaar, maar niet uitgehouwen. Zijn toorn tot het einde is geen toorn die een eind maakt aan Israël, maar die tot en met, in al de verschrikkingen over Israël gaat en waarin de Heere inmiddels toch aan Zijn ontferming gedenkt.

Hij doet iets heel wonderlijks met Israël. Dat volk krijgt er van Godswege een broertje bij. De gemeente uit de heidenwereld wordt ingelijfd in de olijfboom van Israël. Gods raad komt in een sterke stroomversnelling. Gods zaak onder Israël wordt wereldkundig. Twaalf apostelen, representanten van dat volk en van het aan hen geschonken heil, maken Israël tot een Licht der heidenen (Jes. 61). Dat is altijd al Gods bedoeling geweest. Daarin komt Israël tot zijn eigenlijke bestemming. Nee, de rol van dat volk is niet uitgespeeld. De gemeente uit het heidendom gaat niet in de schoenen van Israël lopen. Zij wordt in Israël ingelijfd en gaat de naam van Sions kinderen dragen. Israël blijft Gods geheim. Israël blijft geroepen om Licht der volkeren te zijn.

In zekere zin is er dus ook wat dit betreft niets nieuws in het Nieuwe Testament. Of het moet zijn, dat wij altijd gedacht hebben, dat God Israël heeft afgedankt en dat wij nu eindelijk aan de beurt zijn gekomen. Dan mogen we wel met beide oren horen, dat God ons niet inruilt voor Zijn troetelkind (Jer. 31). Het Nieuwe Testament is zo nieuw niet met betrekking tot Israël. Dat volk is Gods eerste liefde. En het is het ook van mij. Maar nu vraagt u natuurlijk: Klopt dat met de feiten? Speelt Israël wel de rol die God dat volk vanouds heeft toebedacht? Is het het Licht der volkeren?

Het licht kaatst terug

Deze vragen mogen we stellen. Maar het zijn in feite vragen aan onszelf. Want wij zijn uit de volkeren. En waar is bij ons het licht dat reddend verschenen is onder Israël? Is dat een bewijs van verlichting, als in Nederland de rassenhaat, ook die tegen de Joden weer oplaait? Is dat een teken van verlicht zijn, als de massa zich schuldig maakt aan moord op duizenden ongeboren kinderen (zo iets doet nog geen beest)? Is dat nog langer *een christelijke natie* te noemen, waar de fundamenten onder huwelijk en gezin worden weggegraven en sexuele vrijbuiting, gebaseerd op enkel lustgevoelens, hoogtij viert? Of is dat de ondergang van het Avondland? Godsverduistering, nee, ontrouw aan de God van Israël: er verscheen reddend licht onder Israël. Maar het kaatst terug. Laat ik nog één ding mogen zeggen. Iets nieuws van het Nieuwe Testament met betrekking tot Israël. Het licht der heidenen, door Israël verspreid, gaat weer op Israël vallen. Als de volheid der heidenen zal zijn ingegaan (dat gaat door), gaat er zich een verborgenheid openbaren. Gans Israël zal zalig worden. Reken niet uit, hoevelen er dat zijn. Geloof, dat Israël weer opnieuw tot herstel zal komen en dat Israëls God onder dat volk aan Zijn eer zal komen. Het Evangelie dat wij uitgeleend hebben gekregen, het Evangelie van Jezus Christus en Die gekruisigd, zal glorie ontvangen onder dat volk aan wie de woorden van God vanouds zijn toebetrouwd. Daar zorgt God Zelf voor. Daar bidden wij hartstochtelijk om. En als wij de liefelijke naam van de Koning Israëls, Jezus Christus prijzen in ons gesprek met Israël, fluisteren onze lippen en luistert ons hart.

Want als wij werkelijk door wedergeboorte en door geloof in Christus een kind van Abraham zijn geworden, dan hebben we maar één hartenwens. Dat het nieuw Jeruzalem van God uit de hemel nederdaalt en dat het oude bondsvolk van God met zijn eerstgeboorterecht voor de ogen van de ganse wereld toonbeeld van Gods reddende genade mag zijn.

Jeruzalem, stad van goud, stad van licht.

Voor u zing ik mijn lied....

Een nieuw lied. Het lied van het Lam. Met Zijn 144.000 gekochten uit Israël en de volkerenwereld.

4. De Schrift — De Messias — Israël

In het voorgaande zijn wij bezig geweest met de vraag, hoe we de Bijbel lezen met het oog op Israël. Op de kathedr in de Joodse synagoge ligt het veel gelezen boek van Tenach (Thora, nebi'im, chetubim-wet, profeten en geschriften). En het is datzelfde boek (zij het dan met het zogenaamde Nieuwe Testament eraan toegevoegd) dat in de christelijke kerken op de kansels ligt.

Samen luisteren en spreken

Dat op zich al nodigt uit om samen te lezen. Samen te luisteren. Samen te spreken over wat we lezen.

Lange tijd is dat laatste niet gebeurd. We lazen ieder voor zich. We verstonden elk weer anders. En we spraken daar eigenlijk bijna niet over met elkaar.

Maar dat is gelukkig de laatste tijd aan het veranderen. De christelijke kerken krijgen er besef van, dat de Bijbel niet gelezen kan worden, los van de Israëlitische context. En Joodse denkers houden zich ook bezig met het Nieuwe Testament. Ik denk aan David Flusser, de nieuwtestamenticus aan de universiteit van Jeruzalem. Er zijn leerhuizen in Nederland. Er is een Overleg Orgaan van Joden en Christenen in Nederland (OJEC). En conferenties van gemeenteleden en voorgangers van de kerken waar rabbijnen als gastsprekers worden uitgenodigd.

Al die ontmoetingen zijn er goed voor om mensen van christelijken huize te leren luisteren. Liggen de wortels van de christelijke kerk immers niet in Israël? En werpt een eeuwenlange Schriftstudie onder het Joodse volk ook voor christenen uit de volkerenwereld niet zijn vruchten af, waar het gaat om het verstaan van de Bijbel in zijn meest oorspronkelijke context?

In gerechtigheid voor Gods aangezicht

Maar al die ontmoetingen zijn er vooral goed voor om samen het doel van de Schrift te ontdekken. En is dat doel van de Schrift niet, dat wij in gerechtigheid leren leven voor Gods aangezicht? Wij, dat is Israël en de mensheid uit de grote wereld?

Het is dat doel van de Schrift, dat ons noopt om te lezen, ook samen te lezen. Want is dat niet de levensvraag die voor Israël en voor ons een zaak is van to be or not to be? Hoe kunnen wij voor Gods aangezicht in gerechtigheid leven? Die vraag drijft ons naar elkaar toe. Die vraag drijft ons naar de Schrift toe. Of liever, dat is de vraag die de Schrift ons zelf stelt en waarop zij ook antwoord geeft.

Hoe zullen wij in gerechtigheid leven voor het aangezicht van de levende God van Israël? Naar mijn inzicht is dat het gezamenlijke belang van kerk en Israël bij het lezen van de Schrift.

Nu moeten wij daar echter nog wel iets aan toevoegen. En daarmee verenigen wij, naar mijn mening, de boodschap van de Bijbel niet. Door heel de Bijbel heen komt immers steeds de Messias ter sprake. Dat weet Israël. Dat weet ook de kerk uit de volkerenwereld. De Messiasverwachting speelt in de geschriften van Tenach een grote rol. Daar leeft de hoop op een Gezalfde des Heeren die het verlossend antwoord zal geven op de vraag van zoëven, namelijk hoe wij in gerechtigheid zullen leven voor God.

Welnu, het is vooral over — wat ik zou willen noemen — dit centrum van de Schrift, dat vele gesprekken gaan tussen Joden en christenen, als zij samen het Woord van God lezen. Dat is volkomen terecht. Daar vraagt de Bijbel zelf om. Daarom wordt juist hier het gesprek tussen kerk en Israël zo spannend, zo levensecht, zo noodzakelijk. Wie verwachten wij toch eigenlijk naar het getuigenis van de Schriften?

Wie is het, die ons verlossen zal, zodat wij vrolijk leven, zonder zonde, zonder leed en in gerechtigheid?

Een verschillende Messiasverwachting

Maar nu is het natuurlijk bekend, dat in het algemeen gesproken kerk en synagoge juist op het punt van de Messiasverwachting totaal verschillende wegen zijn gegaan, ook in het verstaan van de Schrift. Er zijn onder het Joodse volk de eeuwen door zeer verschillende Messiasverwachtingen geweest. Vrij unaniem is ook steeds gezegd, dat het beeld van de Messias dat de christelijke kerk met zich meedraagt, dat van Israël niet kan zijn. Omgekeerd heeft de christelijke kerk van het Jodendom vaak gezegd, dat het zijn eigen boek, de Bijbel niet verstond, omdat het daarin het getuigenis van Jezus Christus niet hoorde. Bij de ingang van een kathedraal ergens in Europa staan twee vrouwenbeelden die kerk en synagoge voorstellen, de triomferende kerk met de kruisbanier in de hand; ernaast de geblinddoekte synagoge die zich de Thora door de vingers ziet glippen.

Daar is het schisma van kerk en synagoge, juist op het punt van de Messiasverwachting. Moeten we ons daar maar bij neerleggen? Moet ieder dan maar in de waarde gelaten worden waarin hij is? Of moeten we 't ons aantrekken, dat broeders van hetzelfde huis elkaar op een zo vitaal punt, op het punt van een eeuwig belang niet verstaan? Ik zou het laatste willen zeggen. Ik zou om der wille van de Schrift en om der wille van de heiliging van Gods Naam op de aarde, een gesprek tussen Israël en de kerk over de Messias graag willen beginnen.

Priester, ja of nee?

Ik zeg met nadruk: beginnen. Ik vind namelijk, dat dat nog maar amper of misschien zelfs bijna helemaal niet gebeurt. Zeker, er wordt wel gepraat over de Messianiteit van Jezus. Maar dat gebeurt dan vaak met grote reserve tegenover het Nieuwe Testament. Niet tegenover het Oude, wel tegenover het Nieuwe Testament. Theologen uit de christelijke kerken beweren met veel ophef, dat de Evangelieën ons een Jezus verkondigen, die vanuit zijn Bergrede moet worden verstaan, een rondtrekkende rabbi die de Thora radicaal en helemaal onder het volk bracht. Die Zichzelf helemaal niet voor een plaatsvervangend lijdende Goddelijke Messias hield. Dat laatste is Paulinische theologie die zich ontwikkeld heeft na het apostelconvent (Hand. 15) en waarvan men niet hardop durft zeggen, dat Paulus zelf daarvan de leermeester is geweest. Paulinische theologie die ons opgescheept heeft met een Messias Jezus die God is en opstond uit Zijn graf en Die Priester werd, Zijn bloed stortte op Golgotha tot een losprijs voor velen. En de kerk van de eerste eeuwen heeft daar nog een schepje bovenop gedaan, toen zij heftige discussies voerde over de twee naturen van Christus en de Joden tot Godsmoordenaars verklaarde.

David Flusser

Zo praten tegenwoordig christelijke theologen over het Nieuwe Testament, over Jezus' Messianiteit. En hun Bijbelkritiek wordt onder stoelen noch banken geschoven. Ik vind dat erg verdrietig. Ook David Flusser, de Joodse geleerde die zo diep en grondig het Nieuwe Testament bestudeert, stelt op dit punt indringende vragen. Als het gaat over de aard van Jezus' Messianiteit. Hij zegt daarbij soortgelijke dingen over Jezus als ik zoeven naar voren bracht, toen ik sprak over Bijbelkritische theologen uit de christelijke kerken. Hij vindt ook, dat men Jezus moet verklaren vanuit de Bergrede. Hij zegt, dat Jezus Zich stellig gehouden heeft voor de kroon der profetie, de Zoon van God, de Openbaarder van Goddelijke geheimenissen en dat Hij (omdat nu

eenmaal een profeet altijd gedood wordt) daarom moest sterven. Maar zegt hij: een priesterlijke Messias die met Zijn bloed voor de zonden betaalt, was Jezus niet. Die idee is het Jodendom trouwens vreemd. Een profeet, een koning wellicht, ja, maar geen priester.

Een eerlijk gesprek

Er wordt tegenwoordig gelukkig meer gesproken tussen vertegenwoordigers van de christelijke kerken en vertegenwoordigers van het religieuze Jodendom. Maar gaat het er zo eigenlijk wel verantwoord en oprecht naar toe? Wij moeten elkaar niet om de tuin leiden. Israël mag van ons verwachten, dat we de Schriften van het Oude Verbond, Tenach, heilig houden. En Israël kan ons heel veel leren om de achtergronden van de Bijbel en de inhouden van de Bijbelwoorden te verstaan. Maar Israël kan en zal ook niet van ons verwachten, dat wij de boodschap van het Nieuwe Testament in stukjes knippen en voorts die snippers aan elkaar plakken, waarop woorden staan, die bij elkaar passen en die samen het omgekeerde zeggen van wat, én de Evangelieën én heel het Nieuwe Testament uitdrukkelijk betuigen, namelijk dat Jezus de Messias Israëls is, juist omdat Hij Priester is, hoezeer dat wellicht ook haaks heeft gestaan op Messiasverwachtingen van toen en van nu. Het verzoenend sterven van het Lam Gods is geen christelijk misverstand. Laat het gesprek tussen kerk en Israël eerlijk geschieden. In de Kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk staat: “De kerk in gesprek met Israël, richt zich tot de synagoge om hun uit de Schrift te betuigen, dat Jezus de Christus is.”

Onvergankelijk Priesterschap

Het gaat onder Israël en in de kerk om de centrale vraag naar verlossing. Hoe leef ik rechtvaardig voor God? Dat is Gods zaak onder ons. Dat is ons gezamenlijk belang. En als kerk en Israël daar samen over nadenken, met de Schriften tussen hen in, dan kunnen alle antwoorden ook op tafel komen. En in zo'n gesprek heb ik dan nog wel eens, als ik een Joodse rabbi hoog hoorde opgeven van de vreugde der wet, diep in mijn hart gedacht: hoe geweldig. Leven naar de orde van Gods wet. Rechtvaardig voor God. Daar strekt zich al mijn lust en liefde heen. Maar al luisterend dacht ik dan ook wel eens aan David, de man naar Gods hart, Israëls ideaalkoning die zo graag rechtvaardig was voor God, maar die tevens van heel zijn bestaan beleed, dat het van voor zijn geboorte reeds besmeurd was met kwaad. En ik dacht dan ook aan Davids grote Zoon van wie Marcus, het oudste Evangelie, betuigt, dat Hij kwam om Zijn ziel (leven) plaatsvervangend te geven om mij los te kopen met Zijn bloed. Gods manier van doen om mensen overeind te krijgen en voor Zijn rekening te nemen en hen vrolijk te doen leven voor Zijn aangezicht.

Is Hij Degene die Israël verlost? Of verwachten wij een ander? Is Hij het, die lijden moest naar de Schriften? Lijden en opstaan? Is Hij niet het antwoord op de schreeuw naar verlossing, door God Zelf in ons hart gelegd?

Zoals een Jood (misschien was het Paulus niet) eens aan zijn volksgenoten schreef (Hebr. 7: 24vv.): “Maar Deze, omdat Hij in der eeuwigheid blijft, heeft een onvergankelijk priesterschap. Waarom Hij ook volkomen kan zalig maken degenen die door Hem tot God gaan, alzo Hij altijd leeft om voor hen te bidden. Want zodanig een Hogepriester betaamde ons, heilig, onnozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren en hoger dan de engelen geworden”.

Tussen Israël en de kerk ligt altijd ook die vraag op tafel: Is Hij het niet, die Israël en ons verlossen zal?

II. ISRAËL EN DE KERK IN HUN ONDERLINGE VERHOUDING

Drs. M. van Campen

1. De kerk in de plaats van Israël?

De grote kraakactie

Denkt u zich eens in, dat er midden in de nacht bij u wordt aangebeld. U doet open en ziet een zwerver op de stoep staan, die u smekend om onderdak vraagt. Als u royaal van hart bent, zult u hem niet in de kou laten staan, maar een plaatsje voor hem inruimen in uw huis. Misschien gaat u zelfs nog verder. U neemt hem helemaal in uw midden op zodat hij mag mee-eten van uw tafel en mag delen in de warmte en de geborgenheid van uw gezin. Een tijdlang gaat alles goed. Maar stel u nu voor dat de man op een gegeven moment tegen u zegt: “Wilt u maar vertrekken, dit huis is voortaan van mij en voor u is hier niet langer plaats”. U zegt: zo iets gebeurt niet, want dat zou toch absurd zijn? Inderdaad, absurd is het, maar dat het daarom ook nooit gebeurt, ontken ik. Uitgerekend zo iets absurds heeft zich namelijk voltrokken tussen het Joodse volk en de christelijke gemeente.

Om dat duidelijk te maken wijs ik u op een tweetal gedeelten uit de Bijbel. Allereerst sla ik met u op Genesis 9 18-27, waar verteld wordt over de dronkenschap van Noach. Zoals u weet, stamt onze mensheid op deze tweede wereld (de wereld namelijk na de zondvloed) af van de drie zonen van Noach: Sem, Cham en Jafeth. Na de misstap van Noach sprak deze de vloek uit over het nageslacht van Cham en zegen over Sem: Geprezen zij de Heere, de God van Sem! (vs. 26a).

Sem wordt de stamvader van de Israëlieten, van Abraham, Izak en Jakob. Daarna zegent Noach Jafeth, de stamvader van de heidenen: God breide Jafeth uit en hij wone in de tenten van Sem. (vs. 27a). Het wonen in iemands tent betekende in het Oosten heel wat. Men deelde in de rechten en voorrechten van de eigenlijke tentbewoners. Zo zouden dus eenmaal de heidenen worden opgenomen in de tenten van Israël en mogen delen in al de zegeningen van dit volk.

De apostel Paulus heeft dit profetisch vergezicht werkelijkheid zien worden met de komst en het werk van Jezus Christus. In het tweede hoofdstuk van zijn brief aan de Efeziërs schrijft hij daarover uitvoerig. En dat is het andere Bijbelgedeelte waar ik uw aandacht op vestig. Eerst waren de heidenen niet meer dan rondtrekkende zwervers, zegt Paulus. Ze waren uitgesloten van het burgerschap Israëls en vreemd aan de verbonden der belofte, zonder hoop en zonder God in de wereld. Maar door kruis en opstanding is de middenmuur tussen Israël en de volken afgebroken. Nu mogen de nakomelingen van Jafeth er ook bij komen en delen in dezelfde rechten als de nakomelingen van Sem. Zij zijn niet langer vreemdelingen en bijwoners, maar medeburgers der heiligen en huisgenoten Gods (vs. 19). Maar wat is er nu gebeurd? Wel, het absurde is gebeurd, dat de christenen uit de heidenen gingen denken, dat zij in de plaats van Israël waren gekomen. In plaats van dankbaar te zijn er nu ook bij te mogen horen, meenden zij het Joodse volk vierkant de deur uit te kunnen zetten. Breeduit zijn de nakomelingen van Jafeth gaan zitten in de tenten van Sem en hebben zich tot de enige wettige bewoners uitgeroepen. Israël had afgedaan en de kerk had alle voorrechten van het Joodse volk overgenomen. De kerk was het nieuwe, het ware, het geestelijke Israël. Iemand heeft dit gebeuren treffend getypeerd als de grootste kraakactie aller tijden. Zonder blikken of blozen ontvreemde de kerk de gaven, die van Godswege aan Israël geschonken waren. De uitverkiezing, het verbond, de beloften, de heilige Schriften, alles eigenden de christenen zich toe, met uitsluiting

van de Joden.

Het trieste gevolg

Het trieste gevolg van deze kraakactie is geweest, dat Israël vrijwel geheel uit het gezichtsveld van de kerk verdween. Zelfs bij het lezen in de Bijbel kwam men het Joodse volk amper meer tegen. Overal waar sprake is van Israël, vulde men eenvoudigweg de kerk in. En alle beloften van het Oude Testament werden zonder meer toegepast op de christelijke gemeente. Alleen de dreigingen en oordelen liet men staan voor de Joden.

Ieder wat: de beloften voor het geestelijke Israël, de oordelen voor het natuurlijke Israël.

Vaak met voorbijzien van de concreter aardse dimensie van het Oude Testament werd nu vooral gezocht naar de geestelijke betekenis ervan. Men sprak alleen nog van een geestelijk Kanaän, een geestelijk Sion, een geestelijk Egypte, van geestelijke beloften en profetieën. Mag ik een voorbeeld geven? Ongetwijfeld hebt u meermalen een preek gehoord over Ezechiël 37, het indrukwekkende visioen van de vallei met de dorre doodsbeenderen. Tien tegen één was dat op een eerste of tweede pinksterdag. Zo immers is dit gedeelte doorgaans uitgelegd: als een profetie van de uitstorting van de Heilige Geest. De dorre doodsbeenderen duiden op de doodstaat van de mens, die alleen door de Geest weer tot leven gewekt kan worden. Maar is dat dan niet juist? Geldt deze profetie dan niet voor ons? Jawel, Goddank mag ze ook ons gelden, nu de scheidsmuur door Christus verbroken is. Maar dat neemt niet weg, dat Israël het eerste adres van deze profetische belofte is en blijft. Waarom anders zou God met zoveel nadruk tegen Ezechiël gezegd hebben: Mensenkind, deze beenderen zijn het ganse huis Israëls? (vs. 11).

Diepe wortels

Al heel vroeg in de kerkgeschiedenis kan men de gedachte, dat de kerk de plaats van Israël heeft ingenomen tegenkomen. Men spreekt in dit verband wel van de ‘vervangingsleer’ of van de ‘geestelijke Israëlvisie’. Reeds in de brief van Barnabas, die geschreven werd in de eerste helft van de 2e eeuw na Christus vinden wij er de sporen van. Onomwonden verklaart Barnabas dat de Joden het verbond verloren hebben, zodat het nu uitsluitend bestemd is voor de christenen. In het jaar 140 merkte de christen Justinus Martyr langs zijn neus weg op tegen een Joodse tegenstander: “Wat uw Schriften betreft, of liever gezegd, niet de uwe, maar de onze”. Ook de kerkvaders waren doorgaans de mening toegedaan dat de rol van Israël als volk radicaal uitgespeeld is en dat God nu verder gaat met een geestelijk volk uit de heidenen, waartoe mogelijkwerwijs ook een aantal bekeerde Joden gerekend kunnen worden. Met name de kerkvader Augustinus is in dit opzicht van grote betekenis geweest. Hij heeft de basis gelegd voor een vergeestelijkings-theologie waarop tallozen na hem hebben voortgebouwd.

Wie de kerkgeschiedenis in alle eerlijkheid overziet, ontkomt niet aan de slotsom dat de vervangingsgedachte de eeuwen door overheersend geweest is in theologie en prediking. Slechts een kleine zijstroom heeft aandacht gehad voor de blijvende betekenis van het Joodse volk in Gods heilshandelen, waarbij met name te denken valt aan de vertegenwoordigers van de zogenaamde Nadere Reformatie.

Pas na de Tweede Wereldoorlog kwam er in dit opzicht een kentering. De schok van de Holocaust en de verrassende terugkeer van de Joden naar het land der belofte deden velen de Bijbel met andere ogen lezen. Israël kwam weer in het vizier van predikanten en gemeenteleden. Het is verheugend dat de Hervormde Kerk in dit opzicht een

voortrekkersrol heeft mogen vervullen. In haar geschrift “Fundamenten en perspectieven van belijden” legde zij in 1949 als één der eersten rekenschap af van haar nieuwe zicht op het Joodse volk.

Vragen en tegenvragen

Anderzijds blijkt de vervangingsgedachte toch ook nog springlevend gebleven te zijn. Tot op de dag van vandaag zijn er in alle kerken en kringen christenen die nog altijd geen enkele verwachting voor het Joodse volk koesteren.

Waar komt het vandaan?

Wat zit daar toch achter?

Waar haalden en halen de zonen van Jafeth het recht vandaan de zonen van Sem zo radicaal en resoluut terzijde te schuiven?

Natuurlijk speelt het Joodse ‘neen’ tegen Jezus als Messias hier een grote rol.

Hebben de Joden voor het rechthuis van Pilatus niet geroepen: *kruist Hem, kruist Hem?*

Waren uitgerekend zij niet de felste tegenstanders tegen het Evangelie dat de apostelen verkondigden?

Zoveel hardnekkigheid en ongehoorzaamheid konden toch niet zonder gevolgen blijven? Een volk, dat zijn eigen Messias verwerpt, moest dat niet op zijn beurt door God verworpen worden?

Ja, inderdaad, zeggen de aanhangers van de vervangingsleer. God heeft met Israël definitief afgerekend vanwege de kruisiging van Jezus.

Door hun Godsmoord hebben zij al hun rechten en voorrechten voorgoed verspeeld. En meestal voegen zij er aan toe: Kijk maar eens naar de geschiedenis. Ziet u niet dat onze mening door de feiten bevestigd wordt?

Was de verwoesting van Jeruzalem in het jaar 70 niet de straf op het aandeel van de Joden in de dood van Jezus? Waren hun verstrooiing onder alle volken en hun eeuwenlange lijdensweg niet het zekerste bewijs, dat God de handen van hen afgetrokken heeft?

Misschien bent u zelf ook iemand die zo denkt. Mag ik u dan toch een paar tegenvragen stellen?

Als dat allemaal waar is, als God Israël verworpen heeft, waarom zou Jezus aan het kruis dan hebben gebeden: *Vader vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen?* (Lukas 23: 34).

En waarom zou Petrus op de eerste Pinksterdag dan tegen de Joden gezegd hebben: *u komt de belofte toe en uw kinderen?* (Hand. 2: 39).

En waarom zou Paulus op zijn zendingsreizen dan altijd eerst de synagogen bezocht hebben om de Joden uit de Schriften te betuigen dat Jezus de Messias is? Trouwens, in Romeinen 11 ontkent de apostel het met zoveel woorden: *heeft God Zijn volk verstoten? Volstrekt niet! Dat zij verre!*

Als Paulus nadenkt over de gang van zijn volk na Goede Vrijdag komt hij tot een tweeledige conclusie. Aan het einde van zijn lange uiteenzetting over Israël zegt hij in vers 28: *aangaande het Evangelie zijn zij weliswaar vijanden, maarangaande de verkiezing zijn zij beminden.* Paulus spreekt blijkbaar met twee woorden over het Joodse volk: ze zijn tegelijkertijd vijanden én beminden. Hij praat hun afwijzing van Jezus niet goed. Nee, als het daarvan afhing zou het met Israël inderdaad gedaan zijn. Maar sterker dan Israëls ontrouw is de trouw van Israëls God. Hij komt niet terug op de keuze waarmee Hij Israël eenmaal heeft uitverkoren. God is een Man van Zijn Woord. Hij is zoals Hij van Zichzelf zegt in één van de Psalmen:

'k Zal nooit herroepen 't geen ik eenmaal heb gesproken,

't geen uit Mijn lippen kwam, blijft, vast en onverbroken. (Psalm 89).

Op grond van deze onwankelbare trouw van God kon de Hervormde Kerk in het reeds genoemde geschrift met recht en reden belijden:

“Daar de genadegiften en de roeping Gods onberouwelijk zijn, geloven wij, dat het volk Israël door welks dienst God alle geslachten des aardrijks heeft willen zegenen niet door Hem verstoten en verlaten is. Het blijft het volk der belofte en het volk van de Messias. God heeft nog een toekomst voor Zijn oude volk. Wie zich daaraan ergert, neemt aanstoot aan Gods souvereine handelen, waaraan hij zelf het heil dankt. Wie hen aanrandt, tast Gods welbehagen aan en zal Zijn gericht niet ontgaan”.

2. Twee wegen tot het heil?

De vraag van dr. H. Jansen

“Kan de kerk de weg van de synagoge gaan zien als een authentieke Weg des Heeren?” Deze opmerkelijke vraag stelde de hervormde theoloog dr. Hans Jansen enkele jaren geleden op de eerste bijeenkomst van het O.J.E.C., het Overleg orgaan voor Joden en christenen in Nederland. In zijn betoog maakte Jansen de kerk het bittere verwijt dat zij de weg van het Jodendom al te lang had beschouwd als een dwaalweg. Hij nam het de christenen kwalijk, dat zij eeuwenlang de Joodse godsdienst niet anders hebben kunnen zien dan als een lichaam zonder geest. In de christelijke theologie werd de synagoge gebrandmerkt als een geblinddoekte vrouw, een overblijfsel, dat zichzelf overleefde, een fossiel, een relikwie. Juist door deze houding tegenover het Jodendom toonde de kerk, aldus Jansen, hoezeer zijzelf geblinddoekt was. Zij zag niet het levende geloof van al die miljoenen Joden overal ter wereld die, staande in een duizenden jaren oude traditie, de sabbat en de feestdagen vierden. De kerk was stekeblind voor het feit dat Gods weg met Israël ook na Golgotha niet was opgebroken, ook al was dat een andere weg dan die van de christenen. Het zou dan ook de hoogste tijd zijn dat de kerk eindelijk tot de erkenning komt: God gaat met ieder zijn eigen weg. Een weg met Israël en een weg met de kerk. Van de Joden vraagt God trouw aan de Thora, van de christenen vraagt Hij geloof in Jezus Christus. Zo zijn zij beiden op weg naar het komende Koninkrijk. Ieder op zijn eigen wijze. En zolang de kerk dat niet wil inzien, zolang zij de Joodse afwijzing van Jezus uitsluitend negatief blijft uitleggen, zolang staat zij een goede verhouding met Israël in de weg. Vandaar die indringende vraag van dr. Jansen: is de kerk bereid haar houding te wijzigen en de weg van de synagoge eindelijk te erkennen als een authentieke en legitieme heilsweg?

Geen nieuwe gedachte

In dit artikel willen wij deze vraag oppakken en proberen er een antwoord op te geven. Zijn er twee verschillende wegen tot het heil, een afzonderlijke weg voor Joden en voor christenen? Het is goed te weten dat de gedachte van de twee wegen al heel oud en eigenlijk van Joodse oorsprong is. Al in de eerste eeuwen van onze jaartelling waren er rabbijnen, die zich bezonnen op de verhouding van Joden en niet-Joden. Over de plaats en de taak van Israël bestond geen discussie. Israël is het uitverkoren volk, waarmee God een verbond gesloten heeft bij de Sinaï en waaraan Hij de Tien Woorden gegeven heeft om naar te leven. Maar hoe zit het niet de andere volken? Moeten zij zich bekeren tot het Jodendom en voldoen aan al de verplichtingen van de Joodse godsdienst? *Nee*, zeiden de *Tannaieten*, d.w.z. de rabbijnen, die leefden rond het jaar 200 na Christus. Voor hen heeft God een andere gedragscode opgesteld dan voor de Joden. Zij moeten zich houden aan de zes geboden die gegeven waren aan de

eerste mens Adam en die in Noachs tijd met één vermeerderd werden. Verschillende overleveringen vullen die zeven zgn. Noachitische geboden verschillend in, maar het komt erop neer dat niet-Joden zich moeten onthouden van

1. afgodendienst,
2. godslastering,
3. bloedvergieten,
4. bloedschande en overspel,
5. diefstal,
6. het eten van vlees van levende dieren en
7. dat zij het recht handhaven d.m.v. wetgeving en rechtbanken. Iedere heiden, die deze geboden nakomt, kan rekenen op eenzelfde plaats in Gods Koninkrijk als de Joden, die trouw geweest zijn aan de Thora.

Eeuwen later werkte de Joodse godsdienstfilosoof Fr. Rosenzweig de gedachte van de twee wegen op andere wijze uit. In zijn beroemd geworden boek 'Der Stern der Erlösung' stelt hij Jodendom en christendom als Bijbelse godsdiensten naast elkaar. Het Jodendom ziet hij als het 'eeuwige leven', het christendom als de 'eeuwige weg'. De christen wordt als heiden geboren, maar door de doop wordt hij een christen. De Jood wordt als Jood geboren en het is zijn taak om het eeuwige leven van het Joodse volk te leven. De christen is geroepen om zijn geloof in de wereld te verbreiden en zo de wereld tot God de Vader te brengen. Daarbij moet hij de Joden evenwel met rust laten, want die zijn al bij de Vader. In een briefwisseling met Rosenstock schreef Rosenzweig eens: "Ik eis volledige erkenning van de eigen zelfstandige positie van het Jodendom. Moet ik mij bekeren hoewel ik van geboorte een uitverkorene ben? De Jood heeft Jezus niet nodig. De Jood is immers al bij de Vader".

Langs de rand...

Het zijn met name de gedachten van Rosenzweig waardoor talloze christenen zich vandaag aangesproken voelen. Steeds meerderen die betrokken zijn bij het gesprek tussen kerk en Israël, verklaren zichzelf tot aanhangers van de twee-wegenleer. Opvallend daarbij is, dat vooral ouderen en jongeren, die een aantal jaren in Israël verbleven, sterk neigen tot deze visie. De intensieve ontmoeting met het Joodse geloof heeft hen er kennelijk van overtuigd, dat het Jodendom een eigen legitieme weg tot God is. Ik wil voorop stellen, dat ik het met deze christenen grondig oneens ben. Toch liggen hier vragen, die niet simpelweg te beantwoorden zijn. Vorige keer kwamen wij tot de slotsom, dat het Joodse nee tegen Jezus de trouw van God niet heeft tenietgedaan. Met deze constatering zijn wij er evenwel nog niet. Want als God Israël niet afgeschreven heeft, wat betekent dat dan voor de geloofsbeleving van het huidige Jodendom? Is daarin ook iets te bemerken van Gods aanwezigheid, of valt alles wat daar gedaan en gezegd wordt onder de noemer ongehoorzaamheid, verblinding? Wie bedenkt hoe de Joden in Auschwitz het sjema Jisraël: Hoor Israël, de Heere onze God is een enig Heere, aanhieven, terwijl het gifgas reeds hun longen binnendrong, herkent die vraag. En wie ooit naast biddende Joden bij de Klaagmuur gestaan heeft, kan dat probleem niet meer van zich afschudden: *wat mag dat toch zijn?*

Wat mag dat toch zijn: die heiliging van Gods Naam in het leven van Israël, tot en met het martelaarschap? Wat mag dat toch zijn, die trouw van het Joodse volk aan haar geloofsgoed, ondanks eeuwenlange verguizing en verstrooiing, verbanning en vervolging?

Wat mag dat toch zijn: dat hartstochtelijke verlangen naar de komst van het Messiaanse rijk?

Die verslagenheid en dat berouw op de Grote Verzoendag?

Die blijdschap op het *Simchat Thora*, het feest van de vreugde der Wet?

Wat mag dat toch zijn? Wie deze vraag nog nooit naar zich toe kreeg, heeft waarschijnlijk nog nooit echt kennis gemaakt met het Joodse geloof. En zolang deze vraag nog niet resoneerde in ons hart, zullen wij ook nimmer komen tot een levende en vruchtbare ontmoeting met het Jodendom. Er kan dan alleen sprake zijn van éénrichtingsverkeer. We hebben geen boodschap aan datgene wat ons van Joodse zijde gezegd en gevraagd wordt. Wij gaan er bij voorbaat van uit, dat alles wat wij zeggen waarheid en alles wat de Joden te berde brengen leugen is.

We houden geen rekening met mogelijke waarheidsmomenten in het Joodse geloof. Iemand heeft gezegd: wie tot een werkelijke ontmoeting met Joden wil komen, moet langs de rand van de twee-wegenleer gegaan zijn (S. Gerssen).

Maar niet erover heen!

Er schuilt veel waars in zo'n uitspraak, al besef ik terdege dat ze misverstanden kan oproepen. Laat ik er daarom in alle duidelijkheid aan toevoegen: wie over de rand van de twee-wegenleer heengaat, krijgt, naar mijn overtuiging, de Bijbel tegen zich.

Alle verwondering en respekt t.a.v. het Joodse geloof, mag ons niet doen vergeten, wat Jezus ooit sprak: Ik ben de Weg, niemand komt tot de Vader dan door Mij (Joh. 14: 6). Jezus is niet een weg, niet één van de twee, nog minder één van de vele wegen. Hij is de enige Weg. Waren het niet uitgerekend Joodse oren die deze woorden als eerste opvingen?

Evenmin mogen wij over het hoofd zien, wat Petrus en Johannes verklaarden tegenover Joodse geestelijke leiders in Jeruzalem: "Er is maar één Naam onder de hemel gegeven door welke wij moeten zalig worden" (Hand. 4: 12).

Als het waar zou zijn dat de Joden van geboorte reeds bij de Vader zijn en daarom Jezus niet nodig hebben, hebben de discipelen, allen Joodse mannen, zich dan soms vergist, toen zij alles verlieten om Hem te volgen? En wat zou Paulus in Romeinen 9 dan bedoelen, als hij hartstochtelijk uitroept zelf wel verbannen te willen zijn van Christus, als hij daardoor enige van zijn Joodse broeders kan behouden?

En wat te denken van de vele Messias-belijdende Joden vandaag? Moeten wij hen gaan vertellen, dat er een misverstand in het spel was, toen zij Jezus aanvaardden als hun Messias?

Het zou een verloochening van Christus zijn, wanneer wij het exclusieve en het unieke van Zijn persoon en werk opgaven, terwille van onze relatie met het Joodse volk. Trouwens, is onze verhouding met Israël wel wezenlijk gediend met een twee-wegenleer? Of wordt de ontmoeting tussen kerk en synagoge door een dergelijke boedelscheiding juist lamgelegd en gedegradeerd tot een vrijblijvend en spanningsloos gebeuren? Naar mijn inzicht is dat laatste inderdaad het geval. Noch Israël, noch de kerk is erbij gebaat de worsteling om de waarheid uit de weg te gaan.

Het kernprobleem tussen christenen en Joden is en blijft de vraag langs welke weg wij het heil verkrijgen: door onze trouw aan de Thora of door de genade, die ons in Christus geschonken wordt.

Het Jodendom houdt het op het eerste. In zijn boek 'Het wezen der Joodse religie' typeerde K. H. Miskotte het Joodse geloof met de term correlatieleer. Hij wilde daar ten diepste mee zeggen dat de Joodse godsdienst principieel een doe-godsdienst is. Het heil komt alleen tot stand in de weg van coöperatie, in samenspel van God enerzijds en de mens anderzijds. De gestalte waarin de Jood voor God wil leven, is die van de held, die zijn mannetje staat. Ik kan niet inzien, hoe een christen, die het Nieuwe Testament ernstig neemt hier kan spreken van een legitieme heilsweg. Valt dat ooit te rijmen met wat Paulus ergens zegt: Maar nu is de gerechtigheid Gods open-

baar zonder de wet... door het geloof in Jezus Christus (Rom. 3 : 21, 22). Het is deze stand van zaken, die het mij ten enemale onmogelijk maakt de gedachte van de twee wegen over te nemen.

3. Het geheimenis van Israël

Hoe dan wel?

Eén ding is ons uit het voorafgaande duidelijk geworden:, Wie als christen bezig is met de verhouding van kerk en Israël moet zich hoeden voor twee gevaarlijke klippen. De ene klip is de gedachte dat Israël heeft afgedaan in Gods heilshandelen, zodat de kerk nu in de plaats van het Joodse volk is getreden. De andere klip is de overtuiging dat kerk en Israël ieder op eigen wijze onderweg zijn naar het komende Koninkrijk, de kerk via het geloof in Messias Jezus, Israël via de onderhouding van de Thora. Beide opvattingen wezen we af, omdat ze naar ons inzicht in strijd zijn met het Bijbels getuigenis.

Natuurlijk is hiermee nog lang niet alles gezegd. Wij zijn niet klaar met de constatering dat wij in onze bezinning op Israël tussen de Scylla van de vervangingsleer en de Charibdis van de twee-wegenleer moeten doorvaren. De vraag blijft: hoe dan wel? Hoe spreekt de Bijbel dan wel over de plaats van Israël in Gods heilsplan?

Aan wie kunnen wij deze vraag beter voorleggen dan aan de Jood Paulus, die in de Romeinenbrief uitvoerig rekenschap aflegt van zijn gedachten over Israëls weg na kruis en opstanding. Vooral op de verzen 25 en 26a van Romeinen 11 wil ik u wijzen. Beschouwt u deze aflevering maar als een Bijbelstudie over deze teksten. Het zou dan ook fijn zijn, als u de Bijbel erbij nam om mee te lezen.

Het woord mystèrion

Bijna aan het einde van zijn lange betoog over het Joodse volk gekomen, laet Paulus in Romeinen 11: 25 een woord vallen dat het sleutelwoord genoemd kan worden voor zijn hele visie op Israël. Ik bedoel het woord *geheimenis*. De grondtekst gebruikt het woord *mystèrion*, dat ook vertaald kan worden met heilsgeheim. *Mystèrion*: geheimenis, heilsgeheim. De wijze waarop *mystèrion* vertaald wordt, wijst er al op dat het hier om meer gaat dan om een mysterie in de gebruikelijke zin van het woord. Wanneer bijvoorbeeld in een detective gesproken wordt van een mysterie, dan slaat dat meestal op een misdaad, die een raadsel blijft, zolang de dader niet is opgespoord. Het bijbelse woord *mystèrion* heeft echter de betekenis van een eschatologisch geheimenis, dat wil zeggen een door God geopenbaard toekomstgebeuren. Het gaat steeds om het heilsplan van God met Zijn wereld, zoals Hij dat in Zijn verborgen raad heeft vastgesteld en dat gaat uitwerken in de geschiedenis. In deze zin wordt het ook gebruikt in Romeinen 11. Paulus mag hier iets meedelen over de toekomst van Israël, dat nog niet eerder bekend was. Hij heeft het niet zelf verzonnen en ook niet door studie ontdekt. Wat tot nu toe onder een sluier verborgen was, is hem van Godswege onthuld, geopenbaard.

De onthulling

Waar gaat het om?

We lezen: “Ik wil niet broeders, dat u dit geheimenis onbekend zij, opdat gij niet wijs zijt bij u zelf, dat de verharding voor een deel over Israël gekomen is, totdat de volheid der heidenen zal ingegaan zijn. En alzo zal geheel Israël zalig worden”.

Het geheimenis heeft blijkbaar te maken met de verharding van Israël. Wanneer u het

vooraangaande gedeelte doorleest, merkt u dat Paulus over deze verharding reeds één en ander heeft opgemerkt. Als ik goed zie op z'n minst drie dingen. Het eerste, waar hij op gewezen heeft is, dat het ongeloof van Israël op verrassende wijze door God gebruikt is in Zijn heilsplan. In vs. 11 lezen wij: door hun val, namelijk van de Joden, is de zaligheid tot de heidenen gekomen. In vs. 2: hun val is de rijkdom der wereld en hun vermindering de rijkdom der heidenen. En in vs. 15: hun verwerping, d.w.z. hun weigering van het Evangelie is de verzoening der wereld. Paulus wil maar zeggen: God heeft met een kromme stok een rechte slag toegebracht. Door de verharding van Israël zijn de grenzen waarbinnen het heil tot nu toe besloten was opengebroken, zodat het Evangelie kon uitwaaiëren over de hele wereld. Doordat de stroom der genade in Israël op een dam van ongeloof stuitte, is het water naar alle zijden uitgevloeid. De val van de Joden heeft de weg vrijgemaakt voor het binnengaan van de heidenen.

Vervolgens wijst de apostel erop dat de verharding niet over geheel Israël gekomen is. Niet alle Joden zijn gestruikeld vanwege ongeloof en ongehoorzaamheid. Om dat duidelijk te maken gebruikt Paulus in vers 17 het beeld van de olijfboom. Enkele takken zijn uit de olijfboom weggebroken. Enkele, niet allemaal! Er zijn de eeuwen door Joden geweest, die wel in Messias Jezus geloofd hebben en als natuurlijke takken hun plaats in de oude olijfboom hebben ingenomen. Het wonder is dat, terwijl een aantal natuurlijke takken weggebroken zijn, wilde takken daardoor konden worden ingeënt. Wel te verstaan: die inenting geschiedt daartussen, niet in plaats van. Het is erg jammer, dat de Statenvertaling toch heeft vertaald met 'in plaats van'. Uit deze vertaalfout blijkt, hoe diep het misverstand is ingeworteld dat de kerk in de plaats van Israël gekomen is. Maar de christenen uit de volken hebben de Joden niet vervangen, zij mogen worden ingeënt tussen de natuurlijke takken van de olijfboom. Zij worden ingelijfd in het niet-verharde deel van Israël. Zo zingen wij het toch ook met de oude berijming van Psalm 87: hen tellen als in Israël ingelijfd?

Het derde wat Paulus opmerkt ten aanzien van Israëls verharding is, dat deze een indringende les bevat voor de heiden-christenen. Er is geen reden zich te verheffen boven het ongelovige Israël. Veeleer is er alle aanleiding om te vrezen niet in dezelfde fout te vervallen. Want als God de natuurlijke takken niet gespaard heeft, zal Hij de wilde takken dan wel sparen? Israël is in zijn ongeloof spiegel van Gods gericht: er liggen enkele takken onder de olijfboom. Zij liggen er als een ernstige waarschuwing aan het adres van de kerk, om bij de genade van Christus te blijven en niet, evenals de Joden, te gaan bouwen op eigen gerechtigheid. Om de weg van het geloof te blijven gaan en het heil niet te verwachten van eigen gehoorzaamheid en trouw aan de wet.

Wat Paulus tot nu toe over de verharding van Israël gezegd heeft, was goedbeschouwd niets nieuws. Deze dingen wist men in de gemeente van Rome al. Althans, men behoorde ze te weten. Het ongedachte en onverwachte is evenwel, dat Israëls ongeloof het laatste woord niet zal hebben. Dat is het geheimenis, dat de apostel hier bekend mag maken. Het nieuwe is, dat de verharding van het Joodse volk niet alleen gedeeltelijk, maar ook tijdelijk zal zijn. Zij is niet blijvend; er is van Godswege een duidelijke grens, een limiet gesteld. Zij duurt slechts totdat de volheid der heidenen is ingegaan. De toestand der gedeeltelijke verharding van Israël zal, met andere woorden, duren tot aan het moment, dat de oogst der heidenen binnen gehaald zal zijn. Kennelijk heeft de toekomst van Israël op wonderlijke wijze alles met zending te maken. Het één is op het ander betrokken. Wanneer de wereldwijde opdracht van de zending vervuld is, wanneer het volle aantal dat God uit de heidenen ten eeuwigen leven heeft uitverkoren zal toegebracht zijn, dan komt God op Zijn plan met Israël terug. Het is Zijn bedoeling dat de golven van heil eenmaal van de heidenen zullen terugkeren naar de oorspronkelijke dam, om die op verrassende wijze te slechten,

zodat gans Israël zal zalig worden.

Hoe zal dat gaan?

Langs welke weg zal geheel Israël haar behoud vinden? Alzo, zegt Paulus. Dat betekent: op deze wijze. De apostel grijpt terug op wat hij even tevoren gezegd heeft over de olijfboom. Hoe kregen de heidenen deel aan de saprijke wortel van de olijf? Alleen door inenting in de oude stam, d.w.z. alleen door het geloof in de Heere Jezus Christus. Welnu, alzo zal ook geheel Israël zalig worden. Op geen andere wijze dan de heidenen. Niet anders dan door het geloof in Messias Jezus. Eenmaal zullen zij Hem herkennen en erkennen als Degene die komen zou. Naar dat moment mag de gemeente van Christus met groot verlangen uitzien. Naar dat ogenblik mogen wij toeleven en toebidden. In de voorbede van de gemeente. In onze persoonlijke gebeden thuis. Doet u het ook?

Samenvattend kunnen wij zeggen, dat het geheimenis, waarover Paulus spreekt in Romeinen 11, vooral betrekking heeft op twee dingen: aan de ene kant wijst het op de begrenzing van de verharding van Israël: *het totdat . . . !* Anderszijds duidt het op de wijze waarop Israël eenmaal behouden zal worden: het alzo...!

Blijvende verhulling

Zijn wij er nu?

Hebben wij alle problemen rond de toekomst van Israël nu opgelost? Wat mij betreft niet. Het is evenwel de vraag of wij alle problemen die hier liggen wel moeten willen oplossen. Mogen wij wel streven naar een laatste helderheid in deze dingen of moeten wij leren onze nieuwsgierigheid enigszins te bedwingen? Naar mijn inzicht is dat laatste inderdaad het geval. Juist het woord geheimenis wijst duidelijk in deze richting. Tot nu toe hebben wij vooral gelet op het onthullende, het openbare aspect van dit woord. Er is echter ook een andere kant van de medaille. Het griekse woord *mystèrion*, heeft ook in zich de notie van blijvende verhulling, van blijvende verborgenheid.

In een heel oud commentaar op onze tekst las ik het volgende: *mystèrion* betekent, datgene wat bedekt en verzegeld is gehouden en dus onbekend, totdat het is geopenbaard. Ten andere dat, al is het nu geopenbaard, er toch ten aanzien van de tijd en de preciese manier waarop nog altijd veel verborgen is en pas door de uitkomst allerklaarst bekend zal worden. Zo schreef Henricus Groenewegen in 1681 over het woord *mystèrion*. En ik denk dat hij gelijk heeft. God heeft ons machtige dingen aangaande de toekomst van Zijn volk Israël geopenbaard. Hij heeft het echter zo gedaan, dat wij er nooit helemaal greep op kunnen krijgen. Er blijft iets raadselachtigs aan het Joodse volk. Het laatste geheim van Israëls weg heeft God in eigen hand gehouden.

Wie kan bijvoorbeeld zeggen, wat precies verstaan moet worden onder het ganse Israël, dat behouden zal worden. Calvijn meende, dat hiermee bedoeld wordt het geestelijke volk Gods, bestaande uit bekeerde Joden en heidenen. Dit standpunt lijkt me onmogelijk houdbaar. Paulus gebruikt in Romeinen 9-11 in totaal 11 keer de naam Israël, waarbij het zonneklaar 10 keer gaat over het Joodse volk. Zou het in onze tekst dan ineens gaan over een ander Israël? Maar dan nog! Wat wil dat zeggen: gans Israël? Alle Joden hoofd voor hoofd? Of moeten we eerder denken aan Israël als geheel, als totaliteit: Israël in haar eschatologische volheid?

Wij doen er goed aan ons hoofd daarover niet al te zeer te breken en de uitkomst aan God Zelf over te laten.

Alleen nog één ding in dit verband. Ds. J. Dijk vertelt ergens een prachtige anekdote,

die ik u niet wil onthouden. Op een kerkelijke voorlichtingsavond over Israël werd door iemand de vraag gesteld: Met de woorden ‘gans Israël’ kan toch niet bedoeld zijn alle Israëlieten zonder uitzondering? Nog voordat de spreker op de vraag antwoord kon geven schoot een Joodse dame overeind en stelde de wedervraag: “Zou u daar bezwaar tegen hebben?”

Een ander probleem betreft het moment waarop het allemaal gebeuren zal. Kunnen wij voorspellen wanneer dat ongeveer zijn zal?

Jazeker, zal een aantal christenen antwoorden. Met de Bijbel in de ene hand en de krant in de andere kunnen wij zien, hoe laat het is op Gods wereldklok.

Zo meende de bekende Amerikaanse theoloog Hal Lindsey op grond van de profetieën te kunnen berekenen dat wij rond het jaar 1988 grote dingen voor het Joodse volk kunnen verwachten. Naar mijn mening overschrijden wij op deze wijze echter de grenzen van het geheimenis. Het is ons niet gegeven de tijden of gelegenheden te weten, die God in Zijn eigen macht gesteld heeft (Hand. 1: 7). Wie meent de toekomst in kaart te kunnen brengen, doet tekort aan het karakter van het Bijbelse geloof. Naar het woord van de Hebreënbrief is dat geloof immers een vaste grond van dingen die men hóópt en een bewijs van zaken die men niet ziet (Hebr. 11: 1). Dat verleent aan het christelijke geloof altijd weer die wonderlijke spanning. Enerzijds zien wij met verlangen uit naar de volle realisering van Gods heilsplan, ook met Israël, maar anderzijds laten wij de uitwerking en de uitkomst gelovig aan Hem over. Wat dan overblijft? Per slot van rekening slechts één ding: de lofzang op de grootheid en de trouw van Israëls God, Die nooit laat varen het werk van Zijn handen. Zoals Paulus zelf ons daarin voorgaat aan het slot van Romeinen 11: *“O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods, hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen en onnaspeurlijk Zijn wegen. Want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen!”*

4. Zending of gesprek?

Doop of dood...

De eeuwen door hebben christenen gepoogd Joden te bewegen tot het christelijke geloof. Soms gebeurde dat op zeer hardhandige wijze. De Joden werden eenvoudig voor de keus gesteld: Of gedoopt of gedood worden. Bepaald schokkend is wat zich afspeelde op 6 juni van het jaar 1391 in het Spaanse Sevilla. Een grote mensenmassa drong in alle vroegte de Joodse wijk van deze stad binnen, stak huizen in brand en leefde zich uit in moorden en plunderingen. Bijna vierduizend Joden moesten het leven laten, tallozen werden verkocht aan Arabieren en geraakten in slavernij. Allen die overgebleven waren, onderwierpen zich, verlamd van schrik, aan de christelijke doop. In hun hart waren deze Joden natuurlijk niet echt overtuigd. Heimelijk bleven zij hun oude geloof trouw en hielden zich aan de Joodse wetten.

Gelukkig gingen niet alle bekeringspogingen onder Joden met geweld gepaard. De reformator Calvijn wilde er niets van weten, maar was van mening dat wij moeten proberen de Joden ervan te overtuigen dat Jezus de beloofde Messias is. In een pinksterpreek geeft hij een beknopte handleiding voor de benadering van het Joodse volk. Hij zegt: “Wanneer wij thans een Jood zouden moeten onderrichten, moesten wij beginnen hem aan te tonen, dat Jezus Christus, Die geboren is uit de maagd Maria, Jezus, Die door Zijn voorvaderen is ter dood gebracht, Degene is Die God hun heeft beloofd”. Op die manier heeft ook Paulus, zo meent Calvijn, zijn volksgenoten benaderd. “Hij heeft tot hen gesproken over de Christus om het hun duidelijk te maken, dat zonder Hem wet en tempel van geen nut kunnen zijn, omdat het verbond

der aanneming en de belofte der zaligheid in Hem gefundeerd waren”.

Ook Wilhelmus à Brakel, één van de zogenaamde “oude schrijvers”, heeft zich duidelijk uitgelaten over de wijze waarop wij de Joden tegemoet moeten treden. In zijn bekende werk “De Redelijke Godsdienst”, schrijft Brakel: “Veracht hen niet, maar heb medelijden met hun ellende; hun verstrooidheid, maar bovenal hun zielsgesteldheid. Heb medelijden met de haat jegens Jezus als Verzoener en Verlosser, Die zich keer op keer onder Israël vertoont. Bid voor hun bekering. Leid een heilig leven dat tot jaloesheid verwekt en wanneer u een gesprek met Israël aangaat, disputeer dan niet, want daaruit ontstaat lastering en smaad. Bewijs echter uit de Schriften hoe erg de zonde is en dat de Messias Jezus alleen door Zijn dood heeft voldaan en dat Hij alleen de mens, die door eigen werken niet kan gerechtvaardigd worden, met God verzoent en bekeert”.

De kentering

Van georganiseerde activiteiten om de Joden op deze wijze te ontmoeten, lezen wij echter weinig in de kerkgeschiedenis. Het bleef doorgaans bij incidentele, persoonlijke kontakten tussen christenen en Joden. Althans, zo was het tot aan de vorige eeuw. Toen kwamen de zaken evenwel anders te liggen. In de 19e en in het begin van de 20e eeuw schoten de organisaties, die zich inspanden voor de bekering der Joden als paddestoelen uit de grond.

Op de beroemde wereld-zendingsconferentie van Edingburgh in 1910 werd geconstateerd, dat er in dat jaar 95 genootschappen waren met 804 man personeel, die zich bezig hielden met Joden-zending. Het opmerkelijke daarbij was, de naam Joden-zending zegt het al, dat deze genootschappen zonder meer geplaatst werden in de rij van alle andere zendingsgenootschappen. Het werk onder het Joodse volk stond in één lijn met het werk onder andere volken. Zoals er zending bedreven werd onder Molukkers en Indianen, zo werd er ook zending bedreven onder Joden. Principieel zag men tussen één en ander geen enkel onderscheid.

Is dat onderscheid er dan?

Ja, zei de Nederlandse Hervormde Kerk in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Heel bewust heeft deze kerk gekozen voor een andere benadering van het Joodse volk. Men meende dat de arbeid der kerk ten aanzien van Israël niet langer gerangschikt kon en mocht worden onder het werk der zending.

De term Joden-zending liet men vallen en werd vervangen door de omschrijving ‘gesprek met Israël’.

In artikel 8 van de kerkorde van 1951 wordt met zoveel woorden gezegd: “Als Christus-belijdende geloofsgemeenschap gesteld in de wereld, vervult de kerk haar apostolische opdracht in het bijzonder door haar gesprek met Israël. De kerk richt zich in het gesprek met Israël tot de synagoge en tot allen die bij het uitverkoren volk horen om hun uit de Schriften te betuigen dat Jezus de Christus is”.

Professor Van Ruler, één van de stuwende krachten achter de nieuwe kerkorde, maakte ter verduidelijking een aansprekende vergelijking. Hij verklaarde, dat het werk onder Israël de meeste verwantschap heeft met huisbezoek, huisbezoek in de tenten van Abraham.

Principiële motieven

Hoe kwam men ertoe?

Wat was de aanleiding tot deze radicale koerswijziging van de Nederlandse Hervormde Kerk? Was het uit schaamte over alles wat het Joodse volk in de achterliggende tijd had moeten ondergaan? Was het uit tactische overwegingen, omdat

het woord zending zo'n nare bijklank heeft in Joodse oren? Als dat het enige was, zou het een zeer bedenkelijke beslissing geweest zijn. Het waren echter vooral principiële, theologische motieven die de doorslag hebben gegeven. Men kan toch niet volhouden, dat de verhouding tussen de kerk en het Joodse volk dezelfde is als die tussen de kerk en alle andere volken? Hier staat toch niet de ware godsdienst tegenover pure afgodendienst?

Van zending kan men ten opzichte van Israël niet spreken, omdat het in de zending juist gaat om de bekendmaking van de God van Israël, aan hen die van deze God nog niet eerder hoorden.

Kerk en synagoge staan niet vreemd tegenover elkaar. Tussen hen in liggen de boeken van Mozes en de profeten, waardoor beiden bekendgemaakt zijn met de enig ware God. Het is met name de apostel Paulus geweest, die uit deze stand van zaken de consequenties heeft getrokken op zijn zendingsreizen. In de ontmoeting met Joden ging hij anders te werk dan in de contacten met heidenen.

Staande op de Areopagus in Athene proclameerde hij de Grieken de hun onbekende God en riep hen op zich tot deze God te bekeren (Hand. 17). Maar de Joden zocht hij op in hun synagoge, sprak met hen en betuigde hun vanuit de Schriften, dat in Christus Gods belofte werkelijk vervuld is. In het licht van deze dingen is het inderdaad beter de term Joden-zending achterwege te laten en te kiezen voor het gesprek met Israël.

Geen vrijblijvend gesprek

Wordt de ontmoeting met het Joodse volk op deze wijze niet verschrikkelijk vrijblijvend?

Dat kán het inderdaad worden! Sommige christenen spreken onomwonden uit, dat Joden en christenen elkaar volkomen vrij moeten laten en elkaar het eigen geloof niet mogen opdringen. Voor de christelijke gesprekspartner houdt dat onder meer in, dat hij de persoon en het werk van Jezus Christus niet ter sprake mag brengen. Dat zou te beledigend, te kwetsend zijn voor de Joden. Sommigen gaan zelfs zover te stellen, dat wij uitsluitend naar de Joden hebben te luisteren. Al te lang hebben wij op hen ingespraakt menen zij. Het wordt tijd, dat wij ons in het Joodse leerhuis aan de voeten van de rabbijnen zetten om ons door hen te laten onderwijzen. Wij van onze kant hebben in de Joods-christelijke ontmoeting ten diepste niets in te brengen.

Terecht heeft de oud-zendingsman professor Verkuyl herhaaldelijk protest aangetekend tegen deze opvatting. Het is zijn ervaring, dat vele Joden er volstrekt geen prijs op stellen, wanneer christenen hun identiteit verborgen houden!

En, wat nog belangrijker is: verbiedt de Bijbel ons niet te zwijgen over datgene wat het hart van ons christen-zijn uitmaakt? Ergens schrijft Verkuyl: "Christenen hebben niet alleen de roeping tot luisteren. Ze hebben ook de taak om vragen te stellen, bijvoorbeeld over het paaslam, over de betekenis van het ritueel van de zondebok (Lev. 16), over de boodschap van Jes. 53 enz. En zij hebben bovendien de roeping de boodschap van en over Jezus aan de orde te stellen, de boodschap van de gekomen en komende Christus".

Het Joods-christelijke gesprek zal nooit een vrijblijvend gesprek mogen worden. Het getuigenis aangaande Messias Jezus kan en mag niet achterwege blijven.

Ootmoed en bescheidenheid

Eén ding zou ik anderzijds toch ook met klem willen zeggen: Het komt in het getuigend gesprek met Israël wel helemaal aan op de toon, waarin dat onzerzijds gevoerd wordt. De christenen kunnen zich daarbij slechts ootmoedig en bescheiden

opstellen. Nooit kunnen wij ons immers losmaken van alles wat, mede in de Naam van Christus, het Joodse volk is aangedaan. Hebben wij het hen niet ontzaglijk moeilijk gemaakt in Hem te geloven als Degene, Die komen zou? Hebben onze daden het werkelijke beeld van Christus niet zozeer bezoedeld voor de ogen der Joden, dat een Jood Hem eigenlijk niet meer als Messias herkennen kan? Treffend is in dit verband de uitspraak van een rabbijn: Hoe zouden de christenen ons doen geloven, dat het kruis het teken van de liefde is, wanneer het al zo vaak op onze schedel is stuk geslagen? Wij zullen alle begrip moeten opbrengen voor de huiver, die er van Joodse kant telkens weer blijkt te zijn om het gesprek aan te gaan. De Joden hebben reden te over om iedere ontmoeting met christenen uit de weg te gaan. Niettemin mogen wij bidden om kansen en mogelijkheden om aan Israël te betuigen dat Jezus de Christus is. En het zou kunnen zijn, dat die openingen ons van Godswege temeer geboden worden, wanneer wij meer ernst leren maken met de opdracht, die Paulus ons in dezen geeft. Wanneer Paulus nadenkt in Romeinen 11 over de roeping van de kerk ten opzichte van het Joodse volk, komt hij tot de slotsom, dat wij Israël tot jaloersheid hebben te verwekken (vs. 11). Dat is geen zaak van woorden alleen. Dat wijst op ons gedrag, op het leven der heiligmaking, op ons gaan en staan als christen en kerk in deze wereld. Is het daar werkelijk ooit van gekomen? Is ons leven door Messias Jezus zo veranderd, dat er wat van ons uitstraalt? Leven wij echt als door-Hem-verloste mensen? Of had de Joodse geleerde Pinchas Lapide gelijk toen hij zei: “Jullie christenen, jullie hebben op allerlei wijze getracht ons te bekeren: door geweld, door zending, door wat al niet? Maar de enige manier, die jullie eigen apostel Paulus jullie aanbeveelt, namelijk ons tot jaloersheid te verwekken, daar zijn jullie nog nooit aan toegekomen...” Als wij Lapide soms gelijk moeten geven, wordt het dan niet de hoogste tijd, dat wij ons in dit opzicht bekeren?

Geen eenrichtingsverkeer

Eén van de grote verrassingen die in het Joods-christelijke gesprek opgedaan wordt, is dat hier allerminst sprake is van eenrichtingsverkeer. De kerk heeft niet alleen vragen te stellen aan de synagoge, het omgekeerde is evenzeer het geval. Ten onzent is het de theoloog K.H. Miskotte geweest, die daar als één der eersten op gewezen heeft. In 1934 reeds verscheen van zijn hand het opstel: “Het Jodendom als vraag aan de kerk”. Enkele vragen van Israël aan de kerk die in dit werkje opgesomd worden wil ik u doorgeven. De Joden vragen ons: Onze eeuwenlange ervaring is die van een smartelijk onverloste wereld. Wat betekent jullie spreken over verlossing?

- Als het christendom van Joodse oorsprong is, hoe kunnen jullie dan onder de Joden zending bedrijven?
- Wij zien de mens als Gods partner, zonder wie God het doel van Zijn schepping niet bereiken kan. Hoe zien jullie, christenen, de mens en zijn verantwoordelijkheid?
- Hoe verantwoorden jullie de felle Jodenhaat van christelijke zijde, als jullie zeggen dat jullie God geen Ander dan de God van Israël is?
- Heel ons volksbestaan, in de afzondering van lijden en discipline staat in de verwachting van Gods Koningsschap in heel de schepping. Waar is jullie verwachting gebleven? Verwachten jullie eigenlijk wel de Vorst- Messias en Zijn heerlijk rijk?

Zo formuleerde Miskotte destijds de vragen van Joodse zijde aan de christenen en ze kunnen vandaag, een halve eeuw later, niet scherper gesteld worden. Naar mijn diepe overtuiging kan de kerk deze klemmende vragen niet zomaar naast zich neer leggen. Dán pas zal het komen tot een open en vruchtbare ontmoeting tussen Kerk en Israël,

wanneer de lastige vragen over en weer niet verzwegen, maar eerlijk uitgesproken worden. Een intense worsteling om de waarheid zal Joden en christenen moeten uitdrijven naar de Schriften om ons daardoor te laten Ieren en corrigeren. Ongetwijfeld zal zo'n gesprek tot grote zegen zijn voor beide gesprekspartners. Laten wij de God van Israël bidden, dat die zegen spoedig ervaren mag worden.

III. ISRAËL EN DE TOEKOMST

Ds. L.W.G. Blokhuis

1. Is de toekomst voorspelbaar?

Israël in het verleden is bij Bijbellezers bekend. Ongeveer 90 procent van de Bijbel is aan Israël gewijd. En een groot deel van dezelfde Bijbel spreekt over de toekomst. Profeten zijn méér dan alleen toekomstvoorspellers. Ze geven ook het Woord van God door over het verleden en voor het heden. Toch is de profeet, zoals zijn oorspronkelijk Griekse naam pro-phètès (van pro = tevoren, vooruit en phèmi = zeggen) al doet vermoeden de man, die inzicht heeft gekregen in Gods plan, Zijn grote heilsplan ook met het oog op de toekomst. “Voorzeker, de Heere Heere doet geen ding, of Hij openbaart Zijn raad aan Zijn knechten, de profeten” (Amos 3: 7).

In onze dagen denken veel mensen bezorgd en tegelijk hoopvol aan de toekomst. In de regel meer bezorgd, dan hoopvol. De moderne futurologie, de leer over de toekomst, is bepaald geen vrolijke wetenschap.

Pasen is voor de gemeente, die uit alle volken vergaderd wordt en waar gelukkig ook Messiasbelijdende Joden toe behoren, het in gedachtenis houden dat Messias Jezus uit de doden is opgestaan. Pasen is voor Israël het feest, dat herinnert aan de uittocht uit Egypte, het slavenhuis. Maar er is ook het element van vooruitzien. Voor de gemeente, omdat de Heere leeft en zal terugkomen. Voor Israël, omdat de Heere de verdrevenen van Israël zal verzamelen en de verstrooide dochters van Juda zal vergaderen van de vier einden der aarde. Wie had kunnen denken dat de zwarte Joden uit Ethiopië in onze dagen zouden terugkeren naar het land Israël? Dat ze uit alle werelddelen in deze twintigste eeuw al zijn teruggevlogen en -gevaren naar het land tussen de Middellandse Zee en de Jordaan? En er zijn nog groter wonderen te verwachten.

Kunnen we daar met zekerheid over spreken? Moeten we de profetie niet geestelijk opvatten in plaats van letterlijk? De profetie geeft toch geen blauwdruk van de toekomst? Het wordt vaak zo gezegd. Het gevolg daarvan is dat grote delen van de Heilige Schrift duistere mysterieuze bladzijden blijven voor gelovige Bijbellezers. Ik denk dan bijvoorbeeld aan Ezechiël 40 tot 48.

Nu is het waar, dat we bescheiden moeten blijven. Wat hebben de discipelen van de Heere Jezus geen moeite gehad met de gang van hun Meester via het kruis naar de opstanding. Terwijl ze toch het allerbeste onderwijs gekregen hadden, dat een mens zich denken en zich wensen kan. En wat hebben mensen in de loop van de geschiedenis zich vaak grandioos vergist. Ik denk aan de berekeningen van de dag van de Zoon des mensen, de dag waarop de Heere terugkomt. Ik denk aan een frappant voorbeeld uit de kerkgeschiedenis: Op het vijfde Lateraans concilie van 1512 in Rome kon een spreker verklaren: “Er is niemand meer die tegenspreekt, niemand die zich verzet”. De vrede in de christelijke wereld leek verzekerd. In 1517 stond in het oosten van het Duitse Rijk, in de uithoek Wittenberg een monnik stellingen aan een kerkdeur te slaan: de grote Reformatie brak aan. Wie had dit voorzien en voorspeld?

Wij kunnen niet in allerlei details de toekomst voorspellen. Maar de Heilige Geest kan dit wel. Toen de Heiland op aarde was, zijn profetieën tot in de finesses letterlijk in vervulling gegaan. Ik denk aan Zijn geboorte uit de maagd Mirjam, geprofeteerd in Jesaja 7, aan Zijn vlucht naar en terugkeer uit Egypte, voorspeld door Hosea, aan Zijn intocht op een ezeltje, voorspeld door Zacharia, aan allerlei feiten uit de lijdensgeschiedenis. Niemand heeft er behoefte aan de profetenwoorden, die hiervan spreken geestelijk, beter gezegd: figuurlijk of overdrachtelijk, uit te leggen. De term

geestelijk is toch al zo merkwaardig. Is de Heilige Schrift niet het boek van de Heilige Geest? Moeten we de woorden die de Geest van God ingaf nu zo nodig nog eens gaan “vergeestelijken”? "Het wil mij voorkomen, dat we hier te maken hebben met heidense, Griekse invloeden. Het ideële, het onzichtbare, de ziel zou hoger staan dan het stoffelijke, het tastbare, ook het lichamelijke. De Alexandrijnse Jood Philo is met dat zogenaamde “vergeestelijken” al begonnen. Bij hem werd de hof van Eden een aanduiding voor wijsheid en deugd. En de vier paradijsrivieren waren de Griekse deugden: inzicht, moed, bezonnenheid en rechtvaardigheid. Dit soort van “Bijbeluitleg”, ook wel genoemd allegoriseren, is heel gewone inlegkunde. En het op deze manier lezen van de Schrift heeft een spoor getrokken door de Middeleeuwen heen tot de huidige dag. Een mens wrijft zijn ogen uit, als hij leest hoe Augustinus, toch waarlijk niet de slechtste, de scheppingsgeschiedenis mishandelt in zijn beroemde boek “De Belijdenissen”. Maar wist U, dat Augustinus alle beloften voor Israël is gaan toepassen op de Kerk? En dat hij van de duizend jaren in Openbaring 20 de kerkgeschiedenis gemaakt heeft? Alsof die kerkgeschiedenis zo’n vrederijk was. Maar goed, het is er ingeheld en het vindt geloof tot in onze dagen.

De Schrift biedt een schat aan gegevens aangaande de toekomst van Israël. Toch heeft zowel in de Rooms-Katholieke als in de Reformatorische traditie Israël als bijzonder volk van God meestal afgedaan. Wel zijn er vele Schriftverklaarders, die in de veelbesproken woorden uit Rom. 11: 26, waar de apostel Paulus spreekt over geheel Israël, gans Israël, dat behouden zal worden, een nog niet vervulde belofte voor het Joodse volk lezen. Maar vaak denkt men dan aan de inlijving van het gehele overblijfsel van Israël in de christelijke kerk. Dit laatste denkbeeld kan alleen bestaan bij de gratie van de vergeestelijking of allegoriseren van oudtestamentische profetieën betreffende Israël.

Het is merkwaardig, dat velen die de historie van de Bijbel, te beginnen met het boek Genesis, laten staan en letterlijk nemen, beginnen te vergeestelijken, zodra het profetische Woord over de toekomst spreekt. Dit houdt concreet in, dat alle profetieën voor Israël worden toegepast op de nieuwtestamentische gemeente. Met andere woorden: alle heilsbeloften zijn voor de kerk, alle vervloekingen en dreigingen voor de Joden. Maar de vraag blijft openstaan: Is deze methode van Bijbeluitleg en Bijbellezen juist? Kunnen we voor Israël, Jakob, Jeruzalem, Sion in allerlei profetieën invullen “de gemeente” of “de kerk”? Ik gebruik beide laatstgenoemde termen, gemeente en kerk, door elkaar, zonder enig verschil in betekenis.

Hoe komt het toch, dat we er zo’n moeite mee hebben heilsbeloften voor Israël te lezen zoals ze er staan? Hebben we er bezwaar tegen dat God, de God van Abraham, Izaäk en Jakob, nog iets goeds in petto heeft voor Zijn volk Israël? Kan de Heere dit volk vergeten? Toch net zo min als een moeder haar eigen kind vergeet (Jes. 49 : 15)? Israël is toch Gods eerstgeboren zoon? We zullen het niet zo cru zeggen als die Amerikaanse dominee deed, die mij toevertrouwde dat hij niet graag Hebreeuws las. Toen ik hem vroeg: Waarom niet? was het onthutsende antwoord: Ik houd niet van Joden. Een latent antisemitisme is vaak onmiskkenbaar. En een angst voor het onderwerp is manifest. Het wordt in veel kerkelijke kringen nog altijd vermeden.

We leven in de tijd van het Paasfeest. Pascha herinnert aan de bevrijding van Israël uit Egypte. We lezen in Jeremia 23: 7 en 8: “Daarom zie, de dagen komen, luidt het woord des Heeren, dat men niet meer zal zeggen: Zo waar de Heere leeft, Die de Israëlieten uit het land Egypte heeft doen optrekken, maar veeleer: Zo waar de Heere leeft, Die het nageslacht van het huis Israëls heeft doen optrekken en die het heeft doen komen uit het Noorderland en uit al de landen waarheen Hij hen verdreven had; en zij zullen op hun eigen grond wonen”.

Er komt een tijd, waarin Israël niet meer de herinnering aan de uittocht uit Egypte zal gedenken, maar de exodus uit alle landen waarheen de Heere hen verstrooid had. Herinnering aan de uittocht uit Egypte en aan de terugkeer uit de diaspora, de verstrooiing, dit kan toch niet van toepassing zijn op de gemeente? En dit kan evenmin een allang vervulde profetie zijn. In de dagen van de apostelen woonden er alleen in Alexandrië, toen de grootste stad in Egypte, meer Joden dan in Jeruzalem. De diaspora is er al veel langer dan 2000 jaar. Maar er komt een eind aan, op Gods tijd. Dat is voorspeld en dat is daarom vast en zeker. Zien we het begin van de vervulling niet in onze dagen?

De herstelprofetie over Israël is zeer uitvoerig. Huib Verweij geeft in zijn boek "Grenzen der Voleinding" op p. 91 een opsomming van 29 verschillende Bijbelgedeelten. Ds. Francke noemt in zijn boek over Paulus' brief aan de Romeinen, waarin hij zich overigens aansluit bij de mening, dat er voor het nationale Israël als het verkoren volk van God geen plaats meer is, dertien Schriftgedeelten die worden aangevoerd voor de gedachte aan een terugkeer van Israël naar het aan Abraham beloofde land aan het eind der tijden. Deze Schriftgedeelten zijn stuk voor stuk weer andere dan de door Verweij vermelde.

In de vertaling van het N.B.G. staat boven Jesaja 11: 11-16: "Israëls nieuwe heerlijkheid". "En het zal te dien dage geschieden, dat de Heere wederom zijn hand opheffen zal om los te kopen de rest van Zijn volk, die overblijft in Assur, Egypte, Patros, Ethiopië, Elam, Sinear, Hemat en in de kustlanden der zee".

WEDEROM. Dit herstel kan geen betrekking hebben op de terugkeer uit de Babylonische ballingschap. Als dat bedoeld was, zou het "wederom" (Statenvertaling: ten anderen male overbodig zijn. Bovendien vormt deze profetie een vervolg op die van het vrederijk in Jes. 11: 1-10. Dit herstel van Israël valt samen met de regering van de Vrededorst over alle volken. Er is nog nooit zo'n samenbrengen van Israëlieten uit alle genoemde volken geweest. Wat wij in onze dagen zien is waarschijnlijk het begin van de vervulling. Het begin van het ontluiken van de verlossing.

Het is met de vervulling van profetieën altijd weer zo, dat er veel duidelijk wordt tijdens de vervulling. Daarom zullen we openstaan voor de waarschuwing van hen, die aandringen op terughoudendheid en voorzichtigheid. Maar het mag ons niet de vrijmoedigheid ontnemen om te verklaren, dat de Schriften op zeer veel plaatsen met grote nadruk en duidelijkheid wijzen op het toekomstig herstel van Israël en Juda en op de toekomstige centrale plaats van Jeruzalem. Ik moge u herinneren aan Zacharia 12 en 14. In 12 : 6b lezen we: "En Jeruzalem zal blijven voortbestaan op zijn eigen plaats, te Jeruzalem". Ik zou wel eens willen horen, hoe iemand dat al vergeestelijkend weet te betrekken op de gemeente. Daarmee is geen woord kwaad gezegd van de gemeente, die het lichaam van Christus is. De gemeente neemt een hoge, unieke plaats binnen Gods heilsplan in. Maar de gemeente is niet Jeruzalem. Als de Schrift zegt, dat Jeruzalem nog zal blijven op zijn eigen plaats, in Jeruzalem, is er geen misverstand mogelijk. Er is maar één plaats waar we Jeruzalem kunnen zoeken en vinden: te JERUZALEM. En het nieuwe Jeruzalem, dat neerdaalt uit de hemel, is wel iets anders, maar dat is dan ook nadrukkelijk als zodanig aangeduid.

Behalve het herstel van Israël is ook de eindstrijd tegen Israël, waarin de God van Israël Zelf zal ingrijpen, Armageddon, duidelijk aangekondigd in de boeken van de profeten en in de Openbaring aan Johannes. Ik wijs u op Ezechiël 38 en 39 en op Openbaring 20, maar er zijn nog meer aanduidingen.

Als we vandaag de ontwikkelingen in hun vervaarlijke omvang en snelheid volgen, zien we dat de Heere, de God van Israël, regeert. Psalm 2 is actueel, de opstand tegen de Heere en Zijn Messias wereldwijd. Maar Koning Jezus overwint. De Heere God zal

Hem de troon van zijn vader David geven en Hij zal over het huis van Jakob heersen tot in de aeonen, tot in de eeuwen, en zijn koningschap zal geen einde hebben. Dat staat vast en daarom is de toekomst voorspelbaar. We mogen weten, wat Gods Woord ons voorspelt. Niet méér, maar ook niet minder!

2. Herbouw van de tempel?

Van tijd tot tijd duiken er berichten, soms niet meer dan geruchten, op over plannen om in Jeruzalem een tempel te bouwen. Het zal op zeer grote problemen stuiten die nieuwe Joodse tempel te doen verrijzen op de plaats van de tempel van Salomo en die van Herodes. Het oude tempelplein is nu eenmaal in beslag genomen door de Moslims, die daar behalve de Rotskoepel en de El-Aksa-moskee nog een groot aantal andere heiligdommen hebben neergezet. Wie daar in de situatie van dit ogenblik begint aan de bouw van een tempel voor Israël steekt een levensgevaarlijke lont in een enorm groot kruitvat. Men spreekt ook wel over een eventuele tempelbouw op een andere locatie, ten noorden van de beroemde tempelberg. Het zal zaak zijn voor ieder, die belangstelling heeft voor de weg van Israël, de ontwikkelingen met het oog op de plannen tot tempelbouw nauwlettend te volgen.

We kunnen niet voorbijgaan aan de vraag naar de herbouw van de tempel, hoewel het niet eenvoudig is op deze vraag antwoord te geven.

Daarbij wil ik nu met name ingaan op Ezechiëls tempelvisioenen. Ezechiël was een profeet uit een priestergeslacht, die heel goed thuis was in de Israëlitische tempeldienst en die daar ook blijk van gaf in zijn werk. Zijn werk speelde zich voor een groot deel af rondom de tempel. Als u het boek Ezechiël een beetje kent, dan weet u, dat het begint met een roepingsvisioen. De profeet Ezechiël werd geroepen en kreeg het visioen van de troonwagen van de Heere. In Jeruzalem preekt in die tijd Jeremia, en Ezechiël is bij dat deel van het Judese volk, dat reeds in de ballingschap vertoeft. Hij heeft daar zo'n 20 jaar aan zijn medebalingen het Woord van God voorgehouden. We krijgen in zijn boek allerlei toespraken, gelijkenissen, redevoeringen, ook enkele grote visioenen. Daartoe behoort een visioen over de tempel, de hoofdstukken 8, 9, 10 en 11. In die hoofdstukken wordt in een visioen getoond, hoe God de Heere de tempel verlaat. De heerlijkheid des Heeren verdwijnt uit dat huis in Jeruzalem. In Ezechiël 11 wordt verteld, dat de heerlijkheid van Israëls God verdwijnt uit het midden der stad, dat is hier: het tempelgebied. Die heerlijkheid verplaatst zich tot op de berg die ten oosten van de stad ligt. U weet: dat is de Olijfberg. Er zou een boeiende Bijbelstudie gevuld kunnen worden met het onderwerp: De Olijfberg in de Heilige Schrift. Dat is ook de berg van de hemelvaart. Het is tegelijk de berg uit het boek Zacharia. Maar wat nu in Ezechiël 11 zo boeiend is, is dit: Als het oordeel losbarst over Jeruzalem, als de Heere Zelf Zijn stad en Zijn tempel gaat verlaten, zelfs dan laat God de heerlijkste beloften horen van een toekomstige terugkeer, een toekomstig herstel van Israël. Dat komt terug in hoofdstuk 36. En dan gaan, hoe verder je komt in het boek Ezechiël, de dreigingen hoe langer hoe meer naar de achtergrond en de beloften van heil en vrede krijgen al sterker nadruk. In 37: 26 lezen we deze profetie: "Ik zal hun een plaats geven, hen vermeerderen en Mijn heiligdom voor eeuwig temidden van hen stellen; Mijn woning zal bij hen zijn". En dan nog eens in vers 28: "Ik ben het die Israël heiligt, doordat Mijn heiligdom voor eeuwig te midden van hen staat". Dat zijn woorden die we nooit goed kunnen verstaan als we niet in rekening brengen het uitvoerige stuk Ez. 40 t/m 48 over de nieuwe tempel, het heiligdom, dat de Heere in het midden van Zijn volk gaat geven.

Voordat die nieuwe tempel er zal staan, daar in het midden van Gods volk, moeten de laatste en machtigste vijanden verslagen worden. Daar over spreken Ez. 38 en 39, over

de overwinning van de God van Israël op Gog, de grootvorst van Tubal en Mesech. Pas daarna komt Ezechiël 40 t/m 48: het nieuwe Jeruzalem. In dit Jeruzalem staat de nieuwe tempel centraal. Ik kan in dit korte bestek maar op enkele aspecten wijzen. In 40 : 2 staat: “In gezichten Gods bracht Hij me naar het land Israël en zette me neer op een zeer hoge berg”. Rondom Jeruzalem zijn bergen en de tempel was gebouwd op een heuvel; maar daar was géén zeer hoge berg. Het is bij Ezechiël dus anders dan in de ons bekende werkelijkheid. Ik wijs u ook op hoofdstuk 48; daar staat, als ik het goed begrepen heb, de tempel los van de stad. U krijgt daar een voorstelling van het land Kanaän als een rechthoek, in het midden de stad en de tempel, daar vlak tegenaan de stammen Juda en Benjamin en de andere stammen wat verder weg. Juda en Benjamin dus in het midden en de andere stammen daar omheen gegroepeerd in een nieuwe orde, heel anders dan in de historie.

Wat is nu de zin van dit gedeelte over de nieuwe tempel?

We hebben hier gezichten Gods. Ezech. 40: 1: “De hand des Heeren was op mij”, zegt Ezechiël. Dat is een aanuiding van het komen in visionaire toestand. Zoals het boek begon met een visioen, zo krijgt u in het slot van het boek als het ware een geweldig slotakkoord. Daarin wordt in gezichten getoond hoe God de Heere terugkomt tot Zijn stad en zijn tempel. Hoofdstuk 43, de wederkeer van de Heere naar Jeruzalem, is de tegenhanger van hoofdstuk 11.

Als we nu die stukken over de tempel lezen, valt ons op, dat de hoogte van het gebouw niet wordt genoemd. Wel de lengte en de breedte. Die tempel is open naar boven. Verder is in deze hoofdstukken geen sprake van verzet tegen de vorst en de priesters. Er is geen tempelpolitie. Die was er wel in Jeruzalem toen onze Heiland op aarde was. Maar in de nieuwe tempel is de sterke arm niet meer nodig. Het is een ideale gemeenschap van gelovigen rondom het huis van God.

Hoe moeten we nu die brede beschrijving van de tempel uitleggen?

Het is op vier manieren geprobeerd. Er zijn vier methoden van uitleg te onderscheiden.

Men heeft gezegd: dit is een letterlijke blauwdruk. Ezechiël, profeet van de priesterlijken bloede, hoopte op de dag, dat hij weer een tempel mag gaan bouwen. Dat Jeruzalem weer vrij zal zijn. Men beroept zich vooral op 43: 10 en 11, waar gezegd wordt: “gij mensenkind, vertel net huis Israëls van de tempel, opdat zij zich schamen over hun ongerechtigheden en laten zij het model nameten. En als ze zich schamen over alles, wat ze bedreven hebben, maak hun dan bekend de vorm van de tempel en zijn inrichting, zijn uitgangen en zijn ingangen, al zijn vormen, voorschriften en wetten en schrijf die op voor hun ogen, opdat ze al de vormen en voorschriften ervan nauwgezet ten uitvoer brengen”.

Als u mij vraagt: ‘is het bouwplan op deze wijze als een blauwdruk, uitgevoerd?’, dan moet ik op die vraag een ontkennend antwoord geven. De tempel van Zerubbabel was wel mooi, maar toch niet zo als hier beschreven. Bovendien lezen we in hoofdstuk 47 van een beek, van water dat onder de drempel van het huis uitstroomt naar het oosten. Die beek gaat naar de zee bij Engedi en Eglaim, de Dode Zee.

We kunnen niet zeggen dat Zerubbabel deze wonderen heeft aanschouwd.

Een tweede uitleg is de symbolische. Dat is de uitleg bijvoorbeeld in de veelszins goede kanttekeningen van de Statenvertaling. Daar wordt gezegd: “Zoals God in het begin van dit boek de profeet Ezechiël met een voortreffelijk gezicht in zijn ambt ingesteld heeft, zo heeft het Hem liefd ze af te sluiten en te verzegelen met een zeer groot en uitnemend heerlijk gezicht, zijnde ook van geestelijke verborgenheden”. Een symbolische uitleg. Als bijvoorbeeld in Ezechiël 47 gesproken wordt van de vissers, die hun netten uitspreiden bij de Dode Zee, dan zeggen onze

kanttekenaars: "de leraars van het Nieuwe Testament zullen door het net van het Evangelie mensen uit hun zondige en dodelijke staat optrekken tot de gemeenschap van de Heere Jezus Christus en Zijn weldaden". Daar zit natuurlijk wel wat in. Toch staat dit voor mijn gevoel wel heel ver af van de tekst in de slothoofdstukken van het boek Ezechiël.

De derde uitleg is de apocalyptische. Apocalyps betekent openbaring. Men zegt: Ezechiël, de priester, die jarenlang heeft moeten spreken tot Israël, kreeg een visioen over de toekomst in beelden en in een taal, die hem op de huid geschreven stonden, namelijk in de taal van de tempeldienst. Zou dat niet de meest begrijpelijke taal geweest zijn voor Ezechiël? Er is hier sprake van de grote toekomst, zo is gezegd, van het Koninkrijk Gods, het eeuwige leven. En de volmaaktheid voor Gods herstelde en verlostte volk is uitgedrukt in die symmetrie, in die afgeronde getallen, in die gelijkvormige maten van de nieuwe tempel. En die tempel spreekt in beeldspraak van eredienst: "Ze zullen God dienen dag en nacht in zijn tempel". In die toekomst is voor Israël en voor de gemeente, voor allen die van Christus zijn, centraal de eredienst, het dienen van God, het brengen van eer aan de Allerhoogste, die ons gemaakt heeft en geroepen. En vanuit Gods aanwezigheid komen de zegeningen, de stromen van levend water. De akelige Dode Zee, het gebied van Sodom en Gomorra, wordt één en al leven en vruchtbaarheid. De vloek wordt verkeerd in zegen. Een stroom van fris gezondmakend water komt uit die nieuwe tempel. Al Gods volk krijgt een taak in die tempel. Er wordt gekookt, er wordt gewerkt, er wordt geofferd, er wordt gezongen en het grootste is de aanwezigheid van de Heere, te midden van zijn volk. Er zou dus in beeldspraak geschilderd worden, hoe het leven zal zijn in de nieuwe hemel en op de nieuwe aarde. In beeldspraak, die Ezechiël en de kring om hem heen buitengewoon moet hebben getroffen. Het is een sympathieke gedachtegang. Toch blijven we met vragen zitten. Waarom dan zoveel details, zoveel namen, zoveel maten? Als het om beeldspraak gaat, waarom dan zo'n minutieuze beschrijving van de nieuwe tempel, wel negen hoofdstukken lang?

Dit brengt me op de vierde uitleg. Deze wordt wel genoemd de dispensationalistische. Dispensatie is *bedeling*. Deze uitleg komt hierop neer: er is een bedeling te verwachten, waarin Israël in het land woont precies, letterlijk zoals Ezechiël het hier zegt. Er zijn natuurlijk bij de uitleggers die in deze richting denken in details wel verschillen, maar de grote lijn is deze: er komt weer een tempel in Jeruzalem, met een tempeldienst en met offers. Het land zal zijn grenzen krijgen, zoals Ezechiël ze opgeeft. Er zullen dan offers worden gebracht, die terugzien naar het kruis, zoals de offers in de wet van Mozes vooruitwezen naar het offer van de Messias Jezus, zo zullen we daar gedenkoffers krijgen, die terugzien naar het kruis. Het sympathieke in deze opvatting is de eerbied voor de tekst en het zo dicht mogelijk bij de letter blijven. De geruchten over op handen zijnde tempelbouw in Jeruzalem spreken elkaar nog heftig tegen. Maar we leven snel. Wat niet is, kan komen. Sommigen verwachten zelfs twee tempels in Jeruzalem, eerst een voor de antichrist en dan, daarna de nieuwe tempel van Ezechiël. Een moeilijkheid blijft voor mij nog altijd, dat een echte tempel met echte offers me niet te verenigen schijnt met de prediking in de brief aan de Hebreëen over het offer van Messias Jezus, dat eens voor altijd gebracht is en dat voldoende is. Het is volbracht. De shaloom is getekend. Wordt de tempel herbouwd? Het is een boeiende vraag. Het is ook een vraag die gesteld mag worden. Het is geen ijdele nieuwsgierigheid, die ons in deze uitzendingen beweegt. Bijbellezers hebben recht op eerlijke antwoorden, wanneer zij eerlijke vragen stellen. En we zien, al kunnen we alle details nog niet plaatsen, in de contouren van het gebeuren telkens weer Schriftuurlijke gegevens oplichten. Ook als het gaat

over Jeruzalem en de dingen die zich daar afspelen. Het is op z'n minst de moeite waard de berichten te toetsen aan het profetische Woord. De tempel en de tempelbeek, het zijn dankbare onderwerpen, evenals de Olijfberg. Daarover wordt gaarne tot stichting gesproken en gepreekt. En ik zeg van al die geestelijke toepassingen geen kwaad. Maar profetieën hebben in de eerste plaats een letterlijke vervulling.

3. De wederoprichting van het Koninkrijk (Hand. 1)

De meeste boeken van het Nieuwe Testament zijn geschreven door Messiasbelijdende Joden. Alleen het Evangelie naar de beschrijving van Lukas en het vervolg daarop, het tweede boek van Lukas, kwamen uit de pen van een gelovige uit de gojim, de volken, de heidenen. De Bijbel maakt onderscheid tussen het volk, dat is Israël, en de volkeren of de heidenen, dat zijn alle niet-Joden. Zowel de Hebreeuwse Heilige Schrift, Tenach, ons Oude testament, als de apostolische geschriften die in de Griekse taal zijn overgeleverd en die wij kennen als het Nieuwe Testament, maken dit onderscheid.

Lukas was geen Jood. Daarom treft ons te meer de vraag van de discipelen, die hij weergeeft in het eerste hoofdstuk van zijn tweede boek, het boek Handelingen. Die vraag is in de Statenbijbel zo weergegeven: *Heere, zult Gij in deze tijd aan Israël het Koninkrijk wederoprichten?* In de vertaling van het Ned. Bijbelgenootschap lezen we: *Heere, herstelt Gij in deze tijd het koningschap voor Israël?*

Waarom vroegen zij dat? Als we hierover nadenken, moeten we ons goed realiseren, dat de elf discipelen Joden waren. De Joden kennen de geschiedenis van hun land en volk. Voor de Joden is het Oude Testament Tenach. Dat wil heel wat zeggen. Het woord Tenach is gevormd uit de eerste letters van de Hebreeuwse termen Thora = wet, liever gezegd: onderwijs; nebiim = profeten en chetoebim = geschriften. Wij aanvaarden het Oude Testament als Gods Woord. Het is niet vreemd, dat in Nederland zoveel belangstelling voor Israël bestaat. Dr. Nederbragt, oud-ambassadeur van Hare Majesteit de Koningin in Jeruzalem, schreef in zijn boeiende werk: Jeruzalem, indien ik u vergete (p. 91): "Wel was en is dit een groot lichtpunt, dat de Calvinisten in Nederland steeds grote Bijbellezers (met name in de gezinnen), ook lezers van het Oude Testament zijn geweest en dat zij daaruit een grote belangstelling voor het Joodse volk en zijn toekomst geleerd hebben en dat er mede daarom in calvinistisch Nederland nooit sprake geweest is van Jodenvervolging". Het kon wel eens zijn, dat God ons in Nederland vandaag roept en verkiest om solidair te zijn met Israël. Juist ons, die zoveel licht gekregen hebben.

Maar al is Tenach, het Oude Testament, onder ons terecht in hoge ere, wij lezen Mozes, de Profeten en de Psalmen toch nog anders dan een Jood. Voor de Joden is Tenach ook Heilige Schrift; Dat in de éérste plaats. Maar het Oude Testament is voor hen bovendien document van hun millennia oude en in de grond van de zaak onveranderlijke Hebreeuwse taal én een geschiedenisboek in grootse stijl, zoals geen ander volk in de oudheid ooit gehad heeft. Vandaar dat de Jood, die in de synagoge uit Tenach hoorde voorlezen, ook luisterde naar de Joodse geschiedenis, mede naar de geschiedenis van het koningschap. Ook de elf discipelen van de Heere Jezus hebben de geschiedenis van het koningschap in Israël gekend.

Geen volk heeft de wereld ooit voor zoveel raadsels gesteld als Israël. Het is gebleken, dat het, bij alles wat het heeft beleefd, het geslacht is, dat niet voorbijgaat. Wij bezien Israël als een opmerkelijk verschijnsel. Israël roept bij mensen, ook bij leden van kerken, allerlei verschillende en onderling tegenstrijdige reacties op. Maar niemand kan er om heen.

Als dit volk met zijn unieke historie en zijn zware lijdensweg, dit geïsoleerde volk, dat zijn identiteit op een wonderlijke manier bewaard heeft, bij ons al zoveel snaren roert,

hoeveel te meer zal de Jood zelf geraakt worden door zijn nationale geschiedenis.

In zijn tweede boek, de Handelingen, beschrijft de christen uit de heidenen, die Lukas was, de hemelvaart van de Heere vanaf de Olijfberg. Daarmee begint het boek Handelingen. Eerst wijst Lukas er op, dat Jezus na Zijn lijden Zich met veel kentekenen levend heeft vertoond aan de apostelen, veertig dagen lang hun verschijnende en tot hen sprekende over al wat het Koninkrijk Gods betreft. Dan lezen we in vers 6, dat zij die samengekomen waren, Hem deze vraag stellen: Heere, herstelt Gij in deze tijd het koningschap voor Israël? De vragers worden aangeduid als zij, die bijeengekomen waren: dit doet ons al denken aan één bepaalde gebeurtenis uit de veertig dagen. Het vervolg doet ons zien dat deze vraag werd gesteld vlak vóór de hemelvaart van de Heiland.

Wat moeten we van de vraag denken, die deze elf mannen op de Olijfberg hebben gesteld? Ik denk, dat het ons verder brengt als we eerst eens luisteren naar het antwoord, dat de Heere hun gaf: “Het is niet uw zaak de tijden of gelegenheden te weten, waarover de Vader de beschikking aan Zich gehouden heeft”. Uit dit antwoord blijkt dat Jezus het vragen naar het weer oprichten van het koningschap of het Koninkrijk voor Israël niet afkeurt. Wat Hij afwijst is de vraag naar het tijdstip, de vraag naar het “wanneer?”

Maar Jezus wijst de vraag in zijn strekking niet af. Er zijn exegeten, die het afkeuren dat de apostelen nog steeds de gedachte van de Christusregering aan Israël binden. Drs. Wim van Veelen, in zijn fraaie boek “Israël, verkenning en herkenning langs Bijbelse paden” (blz. 129) maakt de rake opmerking: “Zult Gij in deze tijd aan Israël het Koninkrijk wederoprichten, zo luidt de vraag. Is deze vraag zo dwaas? De apostelen hebben een cursus van veertig dagen gevolgd over het Koninkrijk Gods, vers 3. De Heere Jezus zou bar slecht gecatechiseerd hebben, als daarna een dwaze reactie zou volgen.”

De discipelen van Jezus vragen of de Meester in die tijd het koninkrijk in of aan Israël zou oprichten. Er staat in het Grieks een derde naamval. Ik stel voor te vertalen: Herstelt Gij in deze tijd het koningschap vóór Israël?

Waarom vroegen zij dit? Ze kenden uit hun Tenach de historie. Ze wisten van het grootse koningschap Van David en Salomo, dat ten onder gegaan was. En ze kenden nog meer. Ze kenden namelijk ook de profetieën. Mozes heeft de zegen en de vloek aan Israël voorgehouden (Deut. 28). En hij beloofde, wanneer al deze dingen gekomen zouden zijn, dan zou de Heere in het lot van zijn volk een keer brengen. We lezen het al in Deut. 30: 4-5. Al waren uw verdrevenen aan het einde des hemels, de Heere, uw God, zal u vandaar bijeenbrengen en vandaar halen; de Heere, uw God zal u brengen naar het land, dat uw vaders bezeten hebben, gij zult het bezitten en Hij zal u weldoen en u talrijker maken dan uw vaders. De latere profeten hebben ook gesproken over de Koning te midden van Zijn volk: Ezech. 34, Hosea 3 : 5 en Zacharia 14.

De vraag op de Olijfberg was geen domme vraag. Christus had onderwijs gegeven aan Zijn leerlingen. En Hij heeft hen niet bestraft om hun onverstand en traagheid. Hij wees hun vraag niet af. De Heere heeft alleen gezegd: de tijden en gelegenheden te weten, dat is uw zaak niet. Dat komt alleen de Vader toe. Hij heeft ze in Zijn eigen macht gesteld.

Nee, de Heere Jezus ontkent niet dat het Koninkrijk voor Israël wordt opgericht. Alleen het tijdstip waarop is onzeker. De tijden en gelegenheden, de scharnieren van de tijd, houdt de Vader in eigen hand. Maar dat het Koninkrijk voor Israël wordt opgericht, is zeker.

We mogen er wel oog voor hebben, dat het spreken van de Messias vanaf de Olijfberg

een eigen kleur heeft. Op deze berg sprak Hij de profetische rede uit (Mattheüs 24). Op deze berg spreekt Hij ook weer met de Zijnen over het koningschap voor Israël vlak vóór Zijn hemelvaart, die ook daar plaats heeft. De Olijfberg lag aan de oostkant van Jeruzalem en vormde als het ware de voorgrond van het tempelgebouw, dat met de voorzijde naar de Olijfberg uitzag. Wie op het tempelplein staat in de vroege morgen, ziet de zon opgaan boven de Olijfberg. Ezechiël zag de heerlijkheid des Heeren opstijgen uit het midden der stad en zich plaatsen op de berg, die ten oosten van de stad ligt (Ezech. 11 : 23). Hier legt de Schrift diepe verbanden. Eens zullen de voeten van de Heere staan op de Olijfberg; dan zal de Olijfberg middendoor splijten (Zach. 14 : 4). Nog altijd verwacht het Jodendom daar de verschijning van de Messias. En wat doen wij met de profetie uit Zacharia 14? Het is niet toevallig, dat de laatste rede die Jezus uitsprak met een aankondiging van de verwoesting van de tempel door onze Heere is uitgesproken op de Olijfberg en evenmin dat de Zoon des mensen vanaf die berg is opgevaren naar Zijn Vader. De Olijfberg is volgens Zacharia 14 de plaats, waar de Heere bij Zijn komst naar Jeruzalem Zijn hoofdkwartier zal vestigen.

Op die berg heeft de Heere met Zijn discipelen gestaan. Veertig dagen had Hij hen onderwezen. Onderwezen over al wat het Koninkrijk Gods betreft. We weten daar niets van. Wij zijn er niet bij geweest en Lukas laat het bij een korte algemene aanduiding. Toch is er wel iets te zeggen over de strekking van dat onderricht. De Heere kende de woorden van de profetie. De discipelen waren daar ook in thuis. Mag ik voor u een greep uit de profetieën doen? Ik denk aan Jesaja 66: “Wie heeft zo iets gehoord, wie heeft iets dergelijks gezien? Wordt een land op één dag voortgebracht, of een volk op éénmaal geboren? Maar Sion heeft nauwelijks barensweeën gekregen, of zij baarde haar kinderen... Verheugt u met Jeruzalem en juicht over haar, gij allen die haar liefhebt... Want also zegt de Heere: Zie, Ik doe haar de vrede toestromen als een rivier en de heerlijkheid der volken als een overvolle beek. Als iemand die zijn moeder troost, zo zal ik u troosten; ja, in Jeruzalem zult gij getroost worden. En dan volgen deze merkwaardige woorden: De tijd komt om alle volken en talen te vergaderen; zij zullen komen en mijn heerlijkheid zien. Ik zal onder hen een teken doen en Ik zal hen uit de ontcomenen zenden naar de volken... de verre kustlanden die de tijding aangaande Mij niet hebben gehoord noch mijn heerlijkheid hebben gezien, opdat zij mijn heerlijkheid onder de volken verkondigen”. Zo zou ik door kunnen gaan, maar ik raad u dringend aan zelf heel Jesaja 66 te lezen en te onderzoeken.

Hier wordt de toekomstige roeping van Israël geschilderd.

En wat is nu het koningschap of koninkrijk? De Bijbel spreekt vaak over het Koninkrijk Gods. Uitdrukkingen als: Koninkrijk des Vaders, Koninkrijk der hemelen en Koninkrijk van Christus vallen onder één noemer: Het Koninkrijk Gods. Dat neemt echter niet weg, dat de onderscheiden namen ieder hun eigen betekenis hebben, waaraan wij niet zonder meer voorbij mogen gaan. Nu spraken de discipelen op de Olijfberg over het “koninkrijk” zonder nadere toevoeging.

Maar ze vragen of het Koninkrijk VOOR ISRAËL wordt opgericht of hersteld.

En ze hebben het profetische Woord van de Heere gekend. Ik noemde Jesaja 66. We kunnen aan heel veel Schriftgedeelten denken. Bijvoorbeeld aan Jeremia 30 en 31, aan Ezechiël 37, aan het boek Zacharia en aan vele, vele andere teksten.

De discipelen hebben ook de grote werken gezien, die God de Vader in en door Zijn Zoon, Die hun Meester was, heeft gedaan.

Zouden ze daar op de Olijfberg ook gedacht hebben aan het onderwijs dat de Heere kort voor zijn sterven vanaf dezelfde berg gegeven had? Aan de rede uit Mattheus 24? Wij weten het niet. We weten wel dat de Meester daar gesproken heeft over vreselijke dingen, over grote verdrukking en over de gruwel der verwoesting. Jeruzalem zou

omsingeld en verwoest worden en het zou worden vertreden, totdat de tijden der heidenen vervuld zouden zijn. En terstond na alle verdrukkingen zal het teken van de Zoon des mensen gezien worden en zullen de geslachten der aarde wenen, als zij Hem zien komen met grote kracht en heerlijkheid, op een wolk. Die wederkomst van de Zoon des mensen zal zijn als een bliksem, die aan de ene kant van de hemel uitgaat en tot de andere kant schijnt. De Heere Jezus, in Zijn vernedering, had ook gezegd, dat van die dag en dat uur niemand weet, ook de engelen niet, ook de Zoon niet, maar alleen de Vader.

Drie dingen werden door de Meester op diezelfde Olijfberg vastgesteld.

In de eerste plaats dat Hij plotseling, als een bliksem, zou terugkomen.

In de tweede plaats dat Hij door Zijn volk begroet zou worden met de juichkreet: "Gezegend is Hij, Die komt in de naam des Heeren."

En in de derde plaats, dat Jeruzalem wel verwoest en vertrappt maar tenslotte toch hersteld zou worden.

En nu ben ik van mening, dat de discipelen, zeer begrijpelijk, want wat hadden ze veel te overdenken en te verwerken, hieraan te weinig gedacht hebben. Hun Meester had gezegd, dat de Vader alleen het wannéér van Zijn wederkomst kende. Vandaar dat Jezus herhaalde wat Hij in feite al eerder gezegd had: Het komt u niet toe te weten de tijden of gelegenheden.

Toen de Zoon van God op aarde was, was het Koninkrijk nabij. Een rest van Israël heeft het aanvaard, het overblijfsel, dat naar de verkiezing is; de overigen zijn verhard geworden. We zien in het boek Handelingen, hoe Paulus met het evangelie naar de heidenen gaat wanneer de Joden het niet aannemen.

Het Koninkrijk Gods komt. Het is gekomen in de min of meer verborgen vorm van het nieuwe leven in de gemeente, die tijdens het Oude Testament nog een verborgenheid was. Maar eens zal Israël als theocratie openlijk het Godsrijk op aarde vertegenwoordigen. In welke tijd? Op Gods tijd. Maar die tijd kómt. Dat weet de satan en daarom doet hij alles, wat hij kan om dit ene volk uit te roeien. Dat is hem niet gelukt. Daarom wendt hij al zijn invloed aan om Israël geestelijk kapot te maken. Maar ook dat zal hem tenslotte niet gelukken. Eens komt de dag waarop Jeruzalem de Messias zal herkennen en erkennen: "Gezegend Hij die komt in de naam des Heeren!"

4. Israël en de vernieuwing van de gemeente

"Israël en de vernieuwing van de gemeente", daar kun je natuurlijk een heleboel kanten mee uit. Ik denk, dat het in dit verband goed is eens te luisteren naar wat Israël ons te zeggen heeft. Schalom ben-Chorin heeft door publicaties en gesprekken sinds de tweede wereldoorlog onafgebroken gezocht naar toenadering tot de christenen, in wie hij zijn broeders erkent, loten aan de oude familiestam. Dat is op zichzelf al een opvallend en verblijdend verschijnsel. Zulke Joden zijn er veel in onze dagen. Joodse medemensen, die eerlijk trachten te luisteren naar ons en, wat meer zegt, naar de woorden van de Heere Jezus en Zijn apostelen. U moet niet licht denken over de moeilijkheden, die zij daarbij ondervinden. Wij hebben hen niet tot jaloersheid verwekt, bepaald niet. Golda Meir vertelt ergens, dat zij in haar jeugd, als er weer eens een pogrom, een Jodenvervolgung uitbrak, werd opgeschrikt door de kreet: "De christenen, de christenen komen". Zelfs in ons tolerante Nederland is de verhouding tussen synagoge en gemeente gespannen geweest. Al waren er in de gouden eeuw predikanten, die broederlijke samensprekingen hielden met rabbijnen. En al hebben de Afscheidenen na 1834 op meer dan één plaats voor hun predikantenopleiding, die toen nog niet gecentraliseerd was, dankbaar gebruik gemaakt van de diensten, die Joden aanboden om studenten wegwijz te maken in de Hebreeuwse taal. Zelfs Isaac

Da Costa is na zijn bekering tot het geloof in Messias Jezus nog een tijdlang in de Portugese synagoge gekomen, waar hij verschillende functies bekleedde, die hij niet prijs gaf. In 1821 vierde hij in de synagoge de Grote Verzoendag mee, omdat voor hem al de ceremoniën van die dag naar Messias Jezus wezen. Na zijn doop op 20 oktober 1822 werd dit anders. Enkele dagen daarvoor hebben Da Costa en zijn vriend Capadose schriftelijk afscheid genomen van de Portugese synagoge. Maar wat Da Costa betreft, hij is zijn afkomst nooit ontrouw geworden en met banden der liefde verbonden gebleven aan het Joodse volk. Mede daardoor moet hij zich in meer dan één opzicht een vreemdeling gevoeld hebben in Nederland. (L.M.P. Scholten, inleiding op de Bijbellezingen van mr. Is. da Costa, deel I).

De band tussen de levende God en het volk Israël is uniek. De Heere is de Heilige, de Schepper, de Koning van Israël. Daarom kijken we tegen een Jood, ook al belijdt deze de Heere Jezus niet als de Messias, anders aan dan tegen een Marokkaan of een Filippino. Ook ongelovigen beseffen dit vaak. De Duitse filosoof Hegel verklaarde, dat de geschiedenis van de Joden hem als een donker raadsel zijn leven lang gekweld heeft. De Franse wijsgeer Renan, evenmin als Hegel een christen, schreef: “De filosofie der geschiedenis faalt ten enenmale in haar verklaring van de Jood”.

Voor gelovigen zijn de Joden minder raadselachtig, maar wel uniek. Beroemd is het woord dat de hofprediker van Frederik de Grote uitsprak ten antwoord op de vraag van de verlichte despoot, die in geloofszaken zich onverschillig toonde: “Geef mij eens een duidelijk bewijs in een paar woorden voor het bestaan van God?” De dominee antwoordde: “De Joden, Majesteit”

Schalom ben-Chorin schreef drie essays onder de titel: “Je broeder Israël”. Ze zijn ontstaan uit lezingen, die de auteur hield in Israël en in Duitsland. De drie essays in zijn boek handelen over de lijdensgeschiedenis van het Joodse volk, over de op de toekomst gerichte presentatie van de staat Israël en over het onverwerkte verleden van de christelijke kerken. Er zou over elk van de drie studies veel te zeggen zijn. Ik beperkt mij tot de tweede. Deze draagt tot titel: De heilshistorische betekenis van de staat Israël. Een titel die onmiddellijk mijn aandacht boeide. We zijn het er over eens, dat Israël in de heilshistorie een belangrijke, ja unieke plaats gehad heeft. Over de toekomst lopen de meningen sterk uiteen. En het spreken over de heils-historische betekenis van de staat Israël zal menigeen kippenvel bezorgen.

Laat me beginnen bij het verleden. Dan weet ik op weinig tegenspraak te stuiten. Iedere Bijbellezer weet, dat alleen Israël eeuwenlang de bewaarder van Gods heilsplan is geweest. De namen van Israël in de Schriften zijn veelzeggend: Het is het volk van de Heere, Zijn dienaar, Zijn uitverkorene, Zijn eerstgeboren zoon, Zijn geheiligd bezit, Zijn erfdeel, Zijn kudde, Zijn wijngaard, Zijn domein of rijksg gebied en Zijn bruid. We gaan een stap verder: er blijft een speciale band tussen God en Israël. De Heere zegt tot Sion: “Kan ook een vrouw haar zuigeling vergeten, dat zij zich niet ontfermen zou over het kind van haar schoot? Al zouden zij die vergeten, toch vergeet Ik u niet” (Jes. 49 : 15).

Maar nu Israël vandaag. Mag ik Schalom ben-Chorin het woord geven? Hij zegt (p. 55): “Al is dit nooit in een dogma vastgelegd, toch was het in de christelijke theologie een vrij algemeen aanvaarde mening, dat de Joden als volk niets meer te verwachten hadden, omdat alle beloften van het Oude Testament in Jezus Christus ja en amen zijn geworden. Israël heeft volgens deze opvatting een heilshistorisch ogenblik gemist, door de verlossing te verwerpen die het in Jezus Christus geboden kreeg, door de Messias van Israël niet te erkennen maar te verwerpen. Zo zegt Luther bijvoorbeeld nadrukkelijk, dat de Joden nooit meer zullen terugkeren in het land van hun vadersen.”

Het is niet moeilijk te constateren, dat Luther iets heeft gezegd, dat hij niet verantwoord kon. Dat is voor ons gemakkelijk na het jaar 1948. Toch is het waar, dat Israël in zijn meerderheid en in zijn leiders een heilshistorisch ogenblik gemist heeft. We kunnen uit het Nieuwe Testament niet een woord als van de apostel Johannes, zelf een Israëliet, schrappen. Hij zegt: “Wie is de leugenaar dan wie loochent, dat Jezus Christus is? Dit is de antichrist die de Vader en de Zoon loochent”. (1 Joh. 2 : 22). Ik citeer met opzet deze harde tekst. Zo’n uitspraak heeft niets te maken met antisemitisme, wel met de verschuldigde eerbied voor Messias Jezus, de Zoon van God. En ik merk er tegelijk bij op, dat heel veel kerkelijkheid en christelijkheid geen enkele reden heeft zich boven Israël te verheffen. Alle zonden van de besnijdenis worden en werden ook bedreven in de gemeenschap, die met doopwater besprenkeld is. Onze Heere zegt: “Niet een ieder, die tot Mij zegt: Heere, Heere, zal het Koninkrijk der hemelen binnengaan, maar wie doet de wil mijns Vaders, die in de hemelen is”. (Matth. 7: 21).

Er zijn naar mijn inzicht in de Schrift beloften voor Israël, die in onze dagen beginnen vervuld te worden. Beloften van terugkeer naar het aan Abraham beloofde land en van een diep ingrijpende verlossing. Het nieuwe verbond is aan Israël beloofd (Jer. 31). Daarom luisteren we graag naar een Joodse auteur, die het gesprek met de gemeente zoekt en die aandacht vraagt voor de heilshistorische betekenis van de staat Israël. Hij haalt een uitspraak aan van de Zwitserse oudtestamenticus Johann Jakob Stamm, die als volgt luidt: “De stichting van de staat Israël heeft geen rechtstreekse heilshistorische betekenis, maar is er wel een indirect teken voor, dat Israël nog steeds onder Gods trouw staat en een toekomst heeft voor God. Het land Israël is een gift van God aan Zijn volk, en omdat dat zo is, mag men hopen en vertrouwen dat er iets goeds uit voorkomt in een door de maatschappelijke ordening voorbeeldige betekenis, zoals Buber dit verwacht. Het land is een gift in de richting van het heil, maar het is geen voorwaarde ertoe”.

Het doet weldadig aan, dat een Joodse auteur zulke weloverwogen woorden eerlijk doorgeeft. Over de staat Israël schreef ook de bekende nieuwtestamenticus Eduard Lohse. Hij vertolkt een gevoel, dat veel bijval vond en vindt, als hij zegt: “Kan echter de oprichting van de staat Israël gezien worden als een vervulling van de belofte, dat God dit land aan Zijn volk geven zal? In de eerste plaats zal men moeten bedenken, dat slechts een klein gedeelte van de Joden op de wereld burgers van deze staat zijn geworden en dat veel Joden uitdrukkelijk weigeren in Israël te gaan wonen. De bevolking van dat land bedraagt nog niet eens de helft van het Joodse inwonertal van de V.S.” Het is een nuchtere constatering, maar mijns inziens is er niet alles mee gezegd.

Hoe moeten we denken over heden en toekomst van Israël, ook van de staat Israël? De witte bladzijde, die in veel Bijbels voorkomt tussen de Hebreeuwse en de Griekse heilige Schriften, tussen Oud en Nieuw Testament, zouden we, zoals mevrouw Rebecca de Graaf-van Gelder terecht adviseerde, er beter uit kunnen scheuren. Met Mattheus 1 loopt de geschiedenis gewoon door. Daar lezen we over Messias Jezus, de Zoon van David, de Zoon van Abraham. De komst van het heil in de Heiland vond plaats in Israël en nergens anders. Als volk van het verbond heeft Israël het eerst de heilsboodschap vernomen. Hunner is de aanneming tot kinderen en de heerlijkheid en de verbonden en de wetgeving en de eredienst en de beloften (Rom. 9 t 4). De regel bleef voorlopig: eerst de Jood, dan de Griek (Rom. 1: 16). De hoop werd vervuld van hen, die de vertroosting van Israël verwachtten: Jezus is Licht tot openbaring voor de heidenen en heerlijkheid voor Gods volk Israël. Het nieuwe Israël, dat de profeten

voorspeld hadden, is enigermate zichtbaar geworden met de komst van Gods Zoon op aarde.

En wat is er daarna met Israël gebeurd? Als ik het goed zie, leert het boek Handelingen, dat geheel in het teken van het nabije Koninkrijk Gods voor Israël staat (zie bijvoorbeeld 1: 3, 6-8 en 28: 23, 31) ons te erkennen, dat een deel, en wel het leidinggevende deel van Israël, zijn roeping niet verstaan heeft.

Er is tussen de eerste en de twintigste eeuw van onze jaartelling veel gebeurd. Het gaat niet aan een = teken te zetten tussen de Joden in Jeruzalem en Rome zo rond het jaar 50 en de Joden in 1985. Schalom ben-Chorin stelt de interessante vraag: Hoe staan de Joden zelf tegenover de heilshistorische betekenis van de staat Israël? Hij moet nuchter en realistisch constateren, dat een groot deel van de Israëli's voor dit vraagstuk geen enkel begrip heeft. Ben-Chorin wijst op Jesaja 42 : 19: “Wie is er blind dan mijn knecht en doof als de bode die ik zend?” Het is ontroerend dit uit een Joodse mond te horen.

Verder zijn er streng orthodoxe Joden, die ieder vooruitlopen op de komst van de Messias als een vorm van hoogmoed zien. Elke Joodse staatsvorm, die geen theocratie vertegenwoordigt zou een misstap van Israël zijn.

Vandaag vragen Joden om een eerlijk gesprek. We zullen dit gesprek niet uit de weg mogen gaan. Het zal naar mijn bescheiden mening tot echte vernieuwing van het gemeentelven komen, wanneer ernst wordt gemaakt met de Israëlitische wortels van het christelijk geloof. Maar al te veel is de christenheid verliefd geweest op de zogenaamde heilige plaatsen in het “Heilige land” zonder oog te hebben voor de levende mensen in dat land. Dat gaat, zeker in onze tijd, niet aan. Het opperrabbinat van Israël maakt gewag van “het begin van de verlossing”. In het officiële gebed voor het welzijn van de staat wordt gezegd: “Onze Vader in de hemel, Rots van Israël en zijn Verlosser! Zegen de staat Israël, het eerstelingsproces van onze verlossing”.

In de bloeitijd van het Reformatorische kerkelijk leven in Nederland was er aandacht voor Israël, sympathie, in veel gevallen oprechte liefde. Op dit punt hebben we een schone traditie.

Israël is een eenzaam volk. Het doet je iets als je ziet hoe Ben-Chorin worstelt om de zin van het visioen van de opstanding van Israël in Ez. 37 te verstaan. En het heeft ons veel te zeggen. Echte vernieuwing van de gemeente bestaat niet primair in liturgische veranderingen, maar in een biddend leven bij de gehele Heilige Schrift, ook het Oude Testament, met name de profeten. Verder in verootmoediging over het schandelijk antisemitisme, dat zoveel christelijk en kerkelijk leven heeft besmet. En tenslotte, niet in het minst, in een letten op de tekenen der tijden. Ook op dat markante, vlamme teken: ISRAËL. De psalm, die onder de Israëli's misschien wel de populairste van alle is, die vaak gezongen wordt op de wijs van hun volkslied hatikwah, is Psalm 126: “*Toen de Heere de gevangenen van Sion deed wederkeren, waren wij als degenen die dromen.*”

Daarin horen we ook de bede: “*Heere wend ons lot als beken in het zuiderland*”.

En die grote wending kan alleen de Vader in de hemel bewerken.

De Vader van Messias Jezus.

IV. ISRAËL EN DE KERK IN DE GESCHIEDENIS

Dr. T. Brienens

1. De oude kerk en Israël

Inleiding

We gaan ons bezig houden met de verhouding van kerk en Israël, Jodendom en christendom, synagoge en ecclesia in de geschiedenis. U begrijpt, dat het slechts grote lijnen worden die we kunnen trekken en waarbij alleen de hoofdzaken aan de orde komen.

We zullen zien, hoe het begon en waar het op uitgelopen is. Kerk en Israël zijn zeker 'van enen huize', maar het zijn twee bewoningen geworden. Gelukkig is er in onze tijd weer een zoeken naar elkaar en af en toe komen we bij elkaar over de vloer. Wat zou het een machtig gebeuren zijn, als beiden weer bijeenkwamen: het gezin van het verbond van God weer verenigd!

Een samengaan: Van enen huize

Wie naar het begin van de hele ontwikkeling gaat, ontdekt dat de eerste christenen en christelijke gemeenten Joodse christenen en Joods-christelijke gemeenten waren. "De eerste levensvorm van de kerk leek die van een afzonderlijke groep binnen het Jodendom, een soort secte", een nieuwe weg. "Want de Joodse volgelingen van de discipelen bleven gehoorzaam aan de wet van Mozes, trouw aan de synagoge en zelfs aan de tempel, al had de offerdienst iedere betekenis voor hen verloren" (O.J de Jong, Geschiedenis der kerk, 16). We lezen zelfs dat Paulus zich na zijn tweede zendingsreis nog naar de tempel in Jeruzalem begeeft (Hand. 21: 27 v.v.).

Er waren binnen het Jodendom verschillende stromingen en ze zijn er nog. In de tijd van het Nieuwe Testament waren er Sadduceeën, Farizeeërs, Essen en enzovoort. Waren de volgelingen van Jezus ook niet zo'n stroming of richting?! Ze geloofden in rabbi Jezus, ben Jozef, en waren ervan overtuigd dat Deze het rijk van God vol redding en verlossing op aarde had gebracht en dat Hij spoedig zou weerkomen voor het eindgericht.

Men zag deze Jezus in het licht van allerlei teksten uit de Joodse heilige rollen, zoals Jesaja 53 over de lijdende Knecht des Heeren en Psalm 2 over de door God gezalfde Koning. Men hield Hem naar Zijn eigen woorden en krachtens Zijn opstanding uit de doden voor Gods eigen Zoon. Hij was dé beloofde Messias, Die eindelijk was gekomen!

Ze waren Joden en ze bleven Joden, doch die Jezus als gekomen Heiland Die geheel beantwoordde aan Tenach aanvaardden en daarvan getuigden in Zijn opdracht voor volksgenoten en anderen.

De eerste belijders van Jezus waren Joden! Het christendom is met het Jodendom 'van enen huize'. Ze komen op uit dezelfde wortel.

Dit wordt de laatste tijd van beide zijden al meer ingezien. Daar mogen we dankbaar voor zijn. Zo kunnen we terug naar de wortels van de christelijke kerk. Die blijken in Israël te liggen. Daar vindt u de bakermat van de gemeente van Jezus. Daarom is ook veel uit Israël meegegaan in de kerk: heel de Tenach (het Oude Testament), veel uit de erediensten van de synagogen, uit de feesten en uit het belijden van het Jodendom.

Er is meer gemeenschappelijks tussen synagoge en ecclesia dan we lange tijd gedacht hebben!

Uiteengroei: Factoren

Hoewel 'van enen huize' zijn Israël en kerk toch uiteengegroeid. Dat is een gecompliceerd proces geweest.

De erkenning van de gekruiste en opgestane Jezus als de beloofde Messias én het beslissende exclusieve van deze verkondiging brachten een scheiding teweeg tussen de Joodse discipelen van Jezus en hun volksgenoten, vooral hun godsdienstige leiders. Tijdens Jezus' rondgaan door het land werden Zijn volgelingen al uit de synagogen geweerd. Dat kwam door de pretentie die zij voerden, dat Jezus maar niet een weg, een secte was naast andere, maar dat Hij de enige weg van behoud is. Het offer der verzoening was in Hem eens voorgoed gebracht. Daarmee verloor de tempel en zijn diensten aan waarde en gaandeweg werden Jezus' volgelingen met zulke getuigenissen uit de synagogen gebannen. Men begon hen zelfs te vervolgen (Hand. 8: 1 v.v. 9: 1 v.v.).

Zo begon de scheiding, de uiteengroei. Daar kwam nog bij, dat de belijders van Jezus de Heere zich ook tot proselieten en heidenen gingen wenden met het Evangelie van Gods genade. Kwamen deze tot geloof in de Heiland Jezus, dan werden ze gedoopt en als even legitieme en gelijkwaardige leden van zijn gemeente erkend als de Joodse belijders van het eerste uur. Daarmee was het exclusieve van de positie van de Joden ten aanzien van het verbond en het heil Gods doorbroken. Dat kan echter door het Jodendom niet genomen worden en zo groeide de afstand.

Toen daaroverheen in 70 na Christus ook nog de tempel en Jeruzalem als centra wegvielen, verviel ook de concentratie op dit land en deze stad. Ondertussen waren de heiden-christenen meer in aantal geworden dan de Joodse christenen. Daardoor groeide de gemeente ook almaar weg van het Jodendom en begon ze een heel eigen weg te gaan. "Binnen de christenheid vormden de Joodse christenen nu ook niet meer de kerngroep" (O. J. de Jong, 19). Er sloten zich al minder Joden aan bij de gemeente van de Heere en al meer heidenen kwamen binnen.

Te weinig hebben we deze gecompliceerde situatie verdisconteerd. In het begin waren er vier soorten christelijke gemeenten:

Allereerst waren er gemeenten van enkel Joden, vooral in Palestina. Dan gemeenten uit merendeels Joden en enige heidenen, in Palestina en in de diaspora. In de derde plaats ontstonden er christelijke gemeenten uit merendeels heidenen met enige Joden, in de diaspora. En tenslotte vond men gemeenten uit enkel heidenen, speciaal in streken waar geen Joden woonden of waar de Joden Jezus niet als Messias wensten te aanvaarden.

Vooral gemeenten van de eerste en vierde categorie konden een eigen signatuur krijgen en zo ver uit elkaar komen te staan. De Joodse christenen bleven de wet onderhouden naar Joodse ziens- en levenswijze. Zij hielden hun samenkomsten analoog de liturgie der synagoge en bleven de Joodse feesten en gebruiken trouw, nu echter christologisch geaard. Zo vormden ze eigen gemeenschappen.

Daarnaast stonden dan de heiden-christelijke gemeenten, die de Joodse wet niet kenden. Zij ontwierpen eigensoortige kerkdiensten met eigen liederen en leringen. Zij voelden de Joodse feesten en gebruiken als vreemd aan, terwijl de eerste predikers hen ook niet hadden verplicht deze te onderhouden.

Het moeilijkst hadden de gemeenten van de tweede en derde categorie het. In deze gemeenten groeiden conflictueuze situaties tussen de Joodse en heidense leden. De vraag deed zich voor, of de ene groep zijn tradities en instellingen aan de andere mocht opleggen en omgekeerd. Moest er beslist worden bij meerderheid?

Op den duur echter werden de christelijke kerken al meer overwegend heiden-christelijk. Verschillende Joods-christelijke kerken gaan zelfs een eigen weg, zoals de

Ebionieten en de Nazoreeërs.

Duidelijk is, dat kerk en Israël, christendom en Jodendom uiteengroeiden. De kerk ging een los-van-Israël, dat is een geheel nieuwe weg op, die meer aansloot op de heiden-christelijke meerderheid.

Tegenover elkaar: Feiten

Alleen de groep Jodenchristenen, die echter al onbeduidender werd in de vroeg-christelijke kerk, heeft in de eerste tijd de band en de brug tussen Israël en de kerk in stand kunnen houden. Maar lang heeft dat niet geduurd. Dat is duidelijk uit de geschiedenis aan te wijzen.

Onder keizer Claudius (van 41 tot 54 na Christus) worden de christelijke gemeenten nog beschouwd als deel van de Joodse gemeenschap. Zelfs onder Domitianus (van 81 tot 96) maken zowel Joden als christenen er aanspraak op, dat de martelaren die vielen onder het Romeinse geweld tot hun gemeenschap behoren.

Er blijken gesprekken over en weer te zijn gehouden. In de vroege rabbijnse literatuur komen we — hoewel spaarzaam — toch verwijzingen tegen naar Jezus en van christelijke zijde kan gewezen worden op de dialoog van Justinus met de Jood Tryphon.

Maar langzamerhand verdwijnen de contacten en gaat ieder zijn eigen weg. Wanneer dan in de vierde eeuw het christendom onder Theodosius I de officieel erkende staatsgodsdienst wordt in het Romeinse rijk, ontstaat er een tegenover-elkaar-beweging. Keizers, die voorheen vaak de Joden beschermden, richten nu hun bescherming op de christenen. In de wetgevingen worden de christenen in het vervolg bevoorrecht ten nadele van anderen zoals de Joden, die zich niet wensen aan te sluiten bij de staatsgodsdienst. Dit alles wordt nog verder aangewakkerd door enige kerkvaders zoals de invloedrijke Johannes Chrysostomus. Zijn redevoeringen tegen de Joden hebben heel wat losgemaakt.

Het gekerstende volk begint hier en daar synagogen te verwoesten en Joodse huizen te plunderen. Monniken menen hiermee zelfs een goed werk voor God te doen. Zoals Barsauma, die in Palestina van 418 tot 421 een groot aantal synagogen met de grond gelijk maakt.

Vanaf de vijfde eeuw gaan ook de bisschoppen van Rome hun macht aanwenden tegen allen, die zich tegen de kerk verzetten en weigeren zich aan te sluiten. Dit slaat dan bijzonder op de Joden. “Jood” wordt een scheldnaam en kettters als Arianen, Donatisten en Nestorianen worden met die naam aangeduid. Dit toont wel aan, hoe men de Joden zelf beschouwde.

Laat me ook een paar wetten uit deze tijd noemen.

Daar is de wet van de keizer Honorius van 10 maart 418, die bepaalt: “De toegang tot de openbare dienst moet degenen, die de Joodse godsdienst aanhangen, worden geweigerd... Zij die tot dit voor het boze bezweken volk behoren en in krijgsdienst zijn, moeten op staande voet en ongeacht hun vroegere verdiensten worden ontslagen”.

En keizer Theodosius II laat op 31 januari 438 het volgende vastleggen: “Wij verheffen tot wet dat een Jood of Samaritaan geen hoge waardigheid... mag bekleden, geen bestuursambtenaar mag zijn en ook het ambt van advocaat niet mag uitoefenen. Wij beschouwen het als een onrecht dat de vijanden van de hoogste Majesteit en van de Romeinse wetten... de macht hebben over de christenen en vaak zelfs over de leiders van de heilige godsdienst recht te spreken en hen te veroordelen zoals zij willen”.

Tenslotte geven we nog een paar uitspraken van kerkvaders over de Joden.

Daar is allereerst de al eerder genoemde Johannes Chrysostomos. Hij was een groot prediker in de overgangstijd van de derde naar de vierde eeuw na Christus. Hij zegt: “Dat hierdoor (namelijk door de angst bij de mensen, dat pasbekeerden terug zouden vallen in het Jodendom) synagogen bestormd worden, zal niemand verbazen. Noemt iemand de synagoge een bordeel, een poel van ondeugd, wijkplaats van de duivel, satansburcht, verderf voor de ziel, een geopende afgrond voor elk onheil of wat ook, hij zal nog minder zeggen dan zij verdiend heeft”. “Als een vetgemest en voor werk ongeschikt dier zijn de Joden alleen nog maar goed voor de slacht” (R.G. Hoekstra, Antisemitisme, p. 12).

In de tweede plaats horen we naar Ephrem Syrus (+ 373), die ongeveer in dezelfde tijd leeft en zegt: “Het (Jodenvolk) heeft Mozes in zijn tijd vervolgd en heeft zijn Heere in zijn tijd gekruisigd.... Destijds moordde het openlijk, nu moordt het heimelijk. Het zwerft over land en zee om zijn aanhangers naar de hel te voeren... Armzalige, vlucht ervoor (namelijk voor dit Jodenvolk). Want voor dit volk is uw dood en uw bloed niets waard! Het heeft het bloed van God op zich genomen, zou het dan voor uw bloed terugschrikken? Het heeft er geen bezwaar tegen u in dwaling te brengen, ook niet om zichzelf in dwaling te brengen” (Bijbel en Christendom I, p. 200).

Samenvatting

Samenvattend kunnen we zeggen dat, hoewel kerk en Israël ‘van enen huize’ zijn, ze om allerlei redenen uiteengegroeid zijn, dat ze tot twee huizen zijn geworden die op den duur niets meer met elkaar gemeen wilden hebben en zelfs elkaar vijandig gezind werden.

2. Rome en Israël

Inleiding

We 'uitten onze historische verkenningen voort.

We zagen, hoe kerk en Israël ‘van enen huize’ zijn, maar langzaam uiteengroeiden, ja zelfs tegenover elkaar kwamen te staan. We hoorden van anti-Joodse uitspraken van kerkvaders, die daarmee een heel proces in de kerk op gang brachten.

Deze ontwikkeling zullen we nu verder volgen, als we ons gaan richten op de houding van de Roomse Kerk tegenover Israël en het Jodendom vanaf de Middeleeuwen tot vandaag toe.

Anti-Joodse uitspraken en activiteiten in de Middeleeuwen

In de Middeleeuwen komen we verschillende impulsen tot Jodenzending tegen. Vooral bedelorden, met name de Dominicanen, zagen als één van hun voornaamste opdrachten de Joden te bekeren. In wetenschappelijke discussies en apologieën probeerden ze Joodse geleerden te overtuigen. Genoten de Joden onder Karel de Grote een behoorlijke bescherming, de kerk van Rome verhief haar stem daar al krachtiger tegenin. Bisschop Agobard van Lyon (779-840) bijvoorbeeld bestreed de Joden als aartsvijanden van Christus, want zij zouden christenen omkopen, besnijden en ze dan aan de Saracenen verkopen. Daarom behoren de Joden geïsoleerd te worden!

De concilies van Meaux en Parijs, die in 845 en '46 werden gehouden, besloten zelfs aan de Joden hun kinderen te ontnemen om ze dan christelijk op te voeden. Joden mogen geen krijgsdienst vervullen noch staatsambten bekleden. Ook geen slavenhandel drijven. In passiespelen en volkstonelen werden de Joden zeer vernederend afgebeeld. Zo is de karikatuur zeer verbreid, waarin een zeug de Jood voedt onder toezicht van de duivel zelf. De Joden worden beschuldigd van tovenarij

en gifmengerij. Allerlei anti-Joodse verhalen krijgen ingang, zoals die van de hostieschending, het doden van een christenknaap omstreeks Pasen om aan hem opnieuw het lijden van Christus te voltrekken. Op grond van deze beschuldigingen worden regelmatig hele Joodse gemeenschappen uitgemoord.

En de Roomse Kerk met haar leiding liet de leden maar begaan. Ze moedigde dat zelf aan door haar concilie-uitspraken.

We denken aan het vierde Lateraanse Concilie van 1215. Daar wordt bepaald: "... de Joden moe(s)ten zich zowel man als vrouw in alle christelijke landen op openbare plaatsen steeds door een bijzondere soort kleding van de overige bevolking onderscheiden". Allerlei kleuren en tekens worden door de vorsten en provinciale concilies voorgeschreven. De rampzalige voorlopers van de Jodenster zijn geboren. Ook wordt hier en daar de zogenaamde "Jodenhoed" verplicht.

Maar hier bleef het niet bij. Want we stuiten in de Middeleeuwen ook op de kruistochten.

Sinds 1070 was Palestina in handen van de Turken, die westerse pelgrims naar de heilige plaatsen slecht behandelden. In het westen echter verdacht men er de Joden al vroeg van, dat zij samenspannen met de mohammedanen. Daarbij werd weggemoffeld, dat de Turken naast kerken ook synagogen verwoestten. De teruggekeerde pelgrims deden hun beklag bij de paus. Paus Urbanus riep in 1095 tijdens het concilie van Clermont op tot bevrijding van het heilige land uit ongelovige handen. "God wil het!" was zijn besluit en deze oproep sloeg in. De kruistochten werden georganiseerd. Wie meedeed, kreeg zelfs aflaat, kwijtschelding van zonden en straffen.

Reeds tijdens de eerste kruistocht langs de Rijn naar het Oosten werden hele groepen Joden uitgemoord. Daar had men verder geen last meer van.

De Joden werden betiteld als "Godsmoordenaars" en hadden maar één keus: doop of dood. Ook toen men in het heilige land arriveerde, ging niet alleen de mohammedaanse, maar ook de Joodse bevolking over de kling. Zo lieten de kruistochten brede bloedsporen onder de Joden na.

Ook moeten we u wijzen op de Jodenvervolgingen in het Roomse Spanje en Portugal tegen het einde van de veertiende en in het begin van de vijftiende eeuw. In deze landen werden vele Joden gedwongen zich te laten dopen. Toch probeerden velen van deze gedoopte Joden, die Conversos of Maranen werden genoemd, in het geheim de Joodse godsdienst vast te houden. Ze hielden de sabbath in ere, lieten hun kinderen besnijden, aten geen varkensvlees enzovoort. Dat kon niet verborgen blijven. De kerkelijke rechtbanken traden heel scherp tegen hen op. Ze veroordeelden hen tot zware straffen, zelfs tot de brandstapel toe, maar lieten de wereldlijke overheden de vonnissen voltrekken. Men beriep zich daarbij op een woord van Jezus in Johannes 15: 6, waar staat: "Wie in Mij niet blijft, is buitengeworpen als de rank en is verdord, en men verzamelt ze en werpt ze in het vuur en zij worden verbrand". Zo trad de inquisitie op. Veel Joden werden verbannen of namen zelf de vlucht. En de officiële kerkelijke instanties, tot pausen toe, deden niets om dit onrechtvaardig geweld te weerhouden of te verbieden. Deze Jodenvervolgingen hebben dan ook de verhoudingen tussen Rome en Israël diep en langdurig geschaad.

Enige pauselijke uitspraken en maatregelen

We doen een hele sprong en komen in onze eeuw terecht.

We komen bij paus Pius XI. Deze heeft in de eerste helft van de twintigste eeuw ettelijke malen het antisemitisme — al of niet expliciet — veroordeeld. In 1937 bijvoorbeeld werd de in het Duits gestelde encycliek "Mit brennender Sorge"

uitgegeven. Hierin richt de paus zich tegen de nationaal-socialistische rassenleer. Er wordt krachtig gewaarschuwd tegen rassenwaan en discriminatie. In 1938 zei Pius XI tijdens een audiëntie. “Het antisemitisme is niet te verdedigen. Geestelijk zijn we semieten”. Maar de officiële Vaticaanse pers verzweg deze uitspraak. Dit tweeslachtige vinden we meer bij Rome. Zoals bij de volgende paus Pius XII, die een veel meer omstreden figuur is in de verhouding tot de Joden. Hij zou tijdens de ergste Jodenvervolgingen onder het Hitlerregime gezwegen en niet geprotesteerd hebben! Anderen echter wijzen op de praktische hulp door de paus verleend om de Joden te redden. In elk geval kregen de Rooms-katholieken in West-Europa geen krachtige en publieke steun in hun strijd tegen het nazisme. En in 1950 noemde dezelfde paus in een kerstboodschap de Joden nog dissidenten.

Paus Johannes XXIII was anders. Hij sprak tot een Joodse delegatie uit de Verenigde Staten: “Als ik U allen hier voor me zie, word ik herinnerd aan Jozef, die lange tijd voor zijn broeders verborgen hield, dat hij hun broeder was. Maar tenslotte kon hij zich niet langer inhouden. Zo voel ik het vandaag en zo zeg ik: “ik ben Jozef, uw broeder.”

Door twee maatregelen is paus Johannes verder gegaan dan zijn voorganger. In 1959 veranderde hij het beruchte Goede-Vrijdag-gebed uit de misliturgie. Eeuwen lang was gebeden ‘voor de perfide Joden’. Nu wordt dat “perfide” (dat is: onbetrouwbaar, vals) verwijderd en blijft het bidden over “voor de Joden”. Dat het Johannes XXIII ernst was, bleek toen in 1963 tijdens de mis in de Sint Pieter te Rome nog gebeden werd voor de “perfide Joden”. Hij liet direct stoppen en opnieuw bidden, maar nu zonder “perfide”.

De tweede maatregel was, dat hij in het Tweede Vaticaanse Concilie de relatie kerk en Israël onderbracht in de commissie voor oecumene. Deze commissie weet op 28 oktober 1965 de volgende verklaring over de Joodse godsdienst aanvaard te krijgen: “De Synode is zich de band indachtig met Abrahams stam. Door Israël heeft de kerk het Oude Testament ontvangen. Ze is gevoed vanuit de wortel van de goede olijfboom, waarop de takken van de wilde olijf, de heidenen, geënt zijn. De eerste christenen, de fundamenten der kerk, zijn Joden. Vandaar dat de Synode de wederzijdse kennis en waardering, vooral verkregen door bijbelse en theologische studies en door broederlijke gesprekken, wil ondersteunen en aanbevelen. Al hebben de gezagsdragers der Joden de dood van Christus doorgedreven, toch kan deze daad niet alle Joden van toen, nog minder van nu worden aangerekend. De Joden mogen niet als door God verworpen beschouwd worden. De kerk betreurt de vervolgingen en uitingen van antisemitisme” (zie: De kerk en het Joodse volk).

Toch is deze verklaring niet dan met grote moeite en in sterk afgezwakte vorm aanvaard. Er bestaat in conservatieve kringen binnen de Curie stellig nog altijd weerstand tegen deze uitspraken (Zie: Het Vaticaan en de staat Israël, p. 10).

De ontwikkeling na Vaticanum II

Na het Vaticaanse Concilie is de ontwikkeling verder gegaan. Niet altijd in positieve zin. Zo begaf paus Paulus VI zich in 1964 naar Jeruzalem, maar niet om zich met het Joodse volk te verzoenen en een schuldbelijdenis uit te spreken. Als hij op 4 april 1965 een preek houdt, spreekt hij nog ronduit over de schuld van het hele Joodse volk aan de kruisiging van Jezus (zie: Jansen, p. 394). Geen der volgende pausen knoopt een officiële betrekking aan met de staat Israël, terwijl er in Rome wel gesproken wordt met Arafat en de Palestijnen.

Toch groeien vanuit het Concilie de contacten. In 1974 verschijnt er een toelichting op de genoemde verklaring onder de titel: “Oriëntaties en suggesties voor de toepassing

van de verklaring". Er wordt een Gemengde Commissie voor de Verhoudingen tussen de Rooms-Katholieke Kerk en de Joden in het leven geroepen. Op internationaal niveau vinden er wederzijdse ontmoetingen plaats. Rome is in ons land vertegenwoordigd in het-Interkerkelijk Contact Israël en in het Overlegorgaan tussen Joden en christenen. Toch zijn de contacten vaak nog erg formeel en aan bepaalde personen gebonden.

Er doen zich echter nu en dan symptomen voor van veranderde houding in de structuren van de Roomse Kerk. Op 22 maart 1984 is er een ontmoeting tussen paus Johannes Paulus II en vertegenwoordigers van de Joodse vereniging "Anti-Defamation League of B'nai B'rith" (dat is: De Anti-Smaad-Bond van de zonen van het Verbond).

Dan citeert de paus Psalm 133: "*Zie, hoe goed en weldadig het is, als broeders eendrachtig samenzijn*" en zegt vervolgens: "Het is een ontmoeting tussen 'broeders', een dialoog. ... tussen het eerste en tweede deel van de Bijbel. En zoals de twee delen van de bijbel onderscheiden zijn, maar nauw met elkaar verbonden, zo zijn dat ook het Joodse volk en de Katholieke Kerk". Dat vraagt respect voor elkaar, gebaseerd op de mysterieuze geestelijke band... "welke ons samenbrengt, in Abraham en door Abraham, in God die Israël uitkoos en de kerk voortbracht uit Israël". Dat vraagt broederlijke zorg voor elkaar en een samen ons in deze wereld inzetten voor gerechtigheid en vrede (zie: Archief van de Kerken, Jrg. 39 nr. 6, juni 1984, blz. 33).

Terugblik

Overzien we de verhouding Rome - Israël, zoals die in de geschiedenis aan het licht is gekomen, dan moet het volgende opgemerkt worden.

Allereerst moet gesteld worden, dat de Roomse Kerk in haar officiële uitspraken nog nimmer afstand heeft genomen van het standpunt dat de kerk in plaats van Israël is gekomen. Nog altijd wordt er aan vastgehouden, dat de kerk het 'nieuwe Israël' is en dat het 'oude Israël' heeft afgedaan.

In de tweede plaats is duidelijk geworden, dat er in de geschiedenis pausen en bisschoppen zijn geweest, die de Joden tegen het kerkvolk in bescherming hebben genomen. Maar veel talrijker zijn de gevallen, waarin de Roomse Kerk niet heeft gereageerd als Joden het slachtoffer werden van het optreden van haar leden of van haar geestelijken. Men kan hier denken aan het actieve geweld van de inquisitie tot het passieve gedogen van wat we verstaan onder Auschwitz.

In de derde plaats is er nog geen paus geweest, die de staat Israël heeft erkend en formele betrekkingen met Israël heeft aangeknoopt. Of dit binnen afzienbare tijd gaat gebeuren, staat zeer te bezien.

Zo zal er nog heel wat moeten gebeuren in de Roomse theologie en kerkstructuren, wil het tot goede verhoudingen komen tussen Rome en Israël.

3. De Reformatie en Israël

Inleiding

Nu gaan wij luisteren naar de stem van de Reformatie uit de zestiende eeuw over Israël. Ook daarvan kunnen we niet alle geluiden laten doorkomen.

Het zou overigens zeer interessant zijn te vernemen, wat de hoofdfiguren van de Reformatie met name Luther, Zwingli, Bucer en Calvijn van Israël en de Joden vinden, ze met elkaar te vergelijken en de verschillen aan te wijzen. Maar dat laat de ruimte van deze uiteenzettingen niet toe.

Omdat nu aan Luther in het jubileumjaar 1983 veel aandacht is besteed, ook waar het

zijn visie op Israël betreft — ik denk aan de studie van Heiko Oberman — wil ik dit keer bijzonder de blik richten naar Johannes Calvijn en zijn stem uit Genève laten doorkomen. Hij heeft ons heel boeiende en indringende dingen te zeggen over de verhouding kerk en Israël.

De tweesporigheid in Calvijns visie op Israël

Wie de werken van Calvijn bestudeert niet het oog op zijn visie op de plaats van Israël in het heilshandelen van God, stuit op wat we kunnen omschrijven als een tweesporigheid in zijn uitspraken.

Daarbij bedreigt ons keer op keer het gevaar het ene spoor meer accent te geven dan het andere of de beide sporen tegen elkaar uit te spelen en Calvijn te beschuldigen van inconsequentheid. Doch de reformator uit Genève laat beide sporen in een spanningsvolle verhouding naast elkaar staan zonder een sluitende conclusie te geven.

a. Aan de ene kant horen we Calvijn op heel wat plaatsen met klem betuigen, dat God de Joden verworpen heeft. De oorzaak daarvoor ligt in het feit, dat zij weigerden in Jezus Christus als Gods Zoon en de gekomen Messias te geloven. De grootste zonde der Joden is hun ongeloof. Door dit zijn ongeloof heeft Israël de bijzondere zegen van Gods volk te zijn zich onwaardig gemaakt. Wegens hun ondankbaarheid en afwijzing van Jezus als dé Messias is het Evangelie aan de heidenen overgedragen. Israël is uit het verbond van God vervallen. De heidenen komen als het ware op de open plaats. De verharding van de Joden opende voor de heidenen de toegang tot de gemeente van de Heere God.

Zo eerbiedigt Calvijn Gods toorn en rechtvaardig oordeel over de ongehoorzaamheid van het Joodse volk!

In dit verband doet Calvijn krasse uitspraken, “Men kan zien”, zegt hij in een preek over Deuteronomium 26: 36 en 37, “dat God hun tegen is en dat ze als verrotte leden zijn, en dat er geen spoor meer is te vinden van de zegen die God hun geschonken had”.

En zo zou er meer te noemen zijn.

Deze gegevens zouden ons er toe kunnen verleiden te zeggen, dat naar de gedachten van Calvijn Israël geheel afgedaan heeft. Ik meen ten onrechte. Want Calvijn kent evenzeer en met evenveel gewicht een tweede spoor.

b. Immers, al is Israël om zijn ondankbaarheid verstoten, het is evenwel niet zo dat de hemelse zegeningen geheel van dit volk zijn weggedaan. Meer dan eens verwijst Calvijn naar Paulus, die stelt dat Gods genadegaven en roeping onberouwelijk zijn. Israël behoudt toch zijn bijzondere positie. Ze blijven beminden om der vaderen wil. Gods verbondstrouw is opgewassen tegen de feitelijke ontrouw van Israël. Nimmer heeft God het gehele volk verworpen en voor altijd de pas afgesneden.

De kerk begint ook niet op Pinksteren en bij de bekering uit de heidenen. Ze vindt haar aanvang in het Paradijs en loopt dan over Abraham naar Israël, het volk uit hem voortgekomen. Vandaar dat Israël in de kerk is. Het blijft onder de volken het bijzondere volk van God. De volkeren komen tot Israël en worden naast Israël ingeënt in het verbond. Zo zijn ze samen geroepen om Hem te dienen.

Bij Calvijn is het volk van God een eenheid, bestaande uit Joden en heidenen en dit volk draagt de naam Israël.

Er blijft alle eeuwen door ruimte voor de bekering der Joden en naar de kracht van Gods verkiezing zullen uit Israël steeds worden toegebracht tot het geloof en het heil in Jezus Christus. De Schriften geven ons zelfs grond, schrijft Calvijn, voor de

verwachting dat er in de toekomst een terugkeer van Israël zal komen. Wet moeten we ons wachten voor concrete invullingen en onbijbelse speculaties over deze toekomst. We moeten die in Gods hand en trouw laten. Calvijn is er van overtuigd, dat in het uiteindelijke behoud Israël en de kerk als het ene volk van God in het heil van de ware Messias zullen delen, waarbij de eenheid van het verbond en van het heil voorop staat.

c. Beide gedachten en sporen nu — enerzijds Israëls afwijzing en Gods reageren daarop en anderzijds Gods verbondstrouw en Israëls reageren daarop — laat Calvijn in hun onderlinge spanning staan. Hij brengt ze niet tot een sluitend geheel. En ik meen dat wij dat ook niet moeten doen! (voor litt. zie: C. Graafland, T. Brienen, W. de Greef, L. Doekes).

Calvijn in gesprek met een Jood

Wat mij verder bij Calvijn uitermate heeft geboeid is het feit, dat hij daadwerkelijk in gesprek is geweest met een Jood. Een verslag daarvan is bewaard gebleven. Te midden van zijn grote werken als de Institutie en de Commentaren op de Bijbelboeken staat dit kleine boekje met als titel: “Het antwoord van Johannes Calvijn op de vragen en tegenwerpingen van een zekere Jood”.

Wie is deze Jood geweest en wanneer is Calvijn met hem in aanraking of correspondentie gekomen? Is dit geschrift werkelijk een woordelijk verslag van een mondeling dispuut? Maar waar en wanneer zou dit dan hebben plaatsgevonden?

Onderzoekers en kenners van Calvijns geschriften plaatsen het boekje onder zijn jeugdwerken. Zijn opvolger Theodorus Beza voegt het bij Calvijns brieven. Dan zou het om een echte correspondentie gaan, een werkelijk gesprek tussen Calvijn en een hem bekende Jood. Calvijn citeert ook telkens letterlijk een vraag van deze Jood met zijn argumentatie en geeft daarop concreet antwoord, voornamelijk op grond van gegevens uit het Oude Testament.

Waar nu kan Calvijn hem ontmoet hebben?

In 1498 had Karel VIII alle Joden uit Frankrijk verbannen, terwijl ze in 1400 al uit Genève verdreven waren. Voor zover ons bekend is, heeft Calvijn dan ook in Genève geen contact met Joden onderhouden. In Straatsburg, Ferrara en Bazel kan dit wel het geval zijn geweest. Maar waar vinden we de gegevens?

De Encyclopaedia Judaica, in 1972 te Jeruzalem uitgegeven, noemt de mogelijkheid, dat Calvijn tijdens zijn bezoek aan Frankfort in 1539 een ontmoeting kan hebben gehad met de Jood Josep van Rosheim. Deze was in die tijd de voornaamste verdediger van de Duitse Joden en zeer geoefend in het disputeren. Van deze Von Rosheim is de mededeling afkomstig, dat hij werd aangevallen door één van de protestantse polemisten, die heftig en dreigend in een debat tegen hem opponeerde. Was dit onze Calvijn? In elk geval zien we in het vermelde geschriftje Calvijn in een heel serieuze dialoog met de Joden. Het gaat om drie en twintig vragen van Joodse zijde, waarop de reformator van Genève antwoorden formuleert. Ze raken maar niet slechts bijzaken, maar de kern van wat Joden en christenen gescheiden houdt komt aan de orde.

We zullen enkele vragen doorgeven. Ze luiden: Hoe kunt u zeggen, dat Jezus gekomen is om de mensen van zonden te reinigen en uit de hel te bevrijden, terwijl Hij door Zijn kruisdood de zonde der Joden heeft vermeerderd, omdat zij Hem aan het kruis hebben geslagen? Heeft Jezus meer gedaan dan andere heilige mannen? Henoeh en Elia zijn immers ook ten hemel gevaren; Mozes veranderde water in bloed en leidde Israël door de zee; Elisa liet olie stromen in vele vaten, genas de melaatsheid van Naäman en wekte twee doden op; toch geloven wij niet dat deze mannen goden

waren, maar alleen rechtvaardigen. U beweert, dat Jezus Gods Zoon is, maar Israëlieten heten toch ook dikwijls zonen Gods; zijn ze dan allen goden? Hoe was uw Messias een vredevorst, terwijl tijdens en na Zijn komst de wereld vol oorlogen is gebleven en Jezus zelf heeft gezegd, dat Hij kwam met het zwaard, Mattheus 10: 34? Als Hij God is, waardoor verhulde Hij zich dan in het vlees? Wat voor Verlosser is Hij, als het aantal van die verloren gaan, doordat zij Hem niet (er)kennen, groter is dan de verlostten? Er komen ook minder belangrijke vragen naar voren, waarbij Calvijn spreekt over muggenzifterij. Doch op de kernvragen gaat hij uiterst serieus in en opent hij de Schriften om daarmee te antwoorden. Zo toont hij aan, hoe Jezus Christus, de Messias is overeenkomstig de beloften van God in het Oude Testament, en zodanig uniek, anders dan alle andere figuren uit Israëls geschiedenis. Hij laat zien, dat Jezus Zoon van God is in essentieel andere zin dan de in de Bijbel genoemde zonen van God. Want Hij is zelf God, even-gelijk met de Vader en de Heilige Geest.

Ook al klaagt Calvijn over de verstoktheid van de Joden door hun Messias niet te erkennen, terwijl Hij toch helemaal naar de Schriften is, het is op zichzelf boeiend hem in gesprek te zien met Israël, luisterend naar zijn vragen en antwoordend vanuit de Schriften, ook al vallen er af en toe woorden die wij vandaag zo niet meer gebruiken. Het leert ons, dat het een goede reformatorische traditie is niet slechts óver de Joden te spreken, maar ook mét hen in gesprek te gaan en te blijven. (Zie voor litt.: L. Doekes, T. Brienens, A.J. Visser).

En dan is er veel, dat ons met de Joden verbindt!

Calvijns verbondenheid met Israël

Dat heeft Calvijn ook sterk benadrukt.

Hij ziet in de uitdrukking “Israël” het gehele volk van God, bestaande uit Joden en heidenen, naar de verkiezende wil van God. Het gaat om de ene kerk, het ene lichaam van de Messias en om Zijn grote kudde. Volgens Calvijn is deze kerk al bij Adam en Eva als de eerste leden begonnen. Abraham en het volk uit hem voortgekomen zijn erin opgenomen. En tenslotte zijn wij, heidenen, er aan toegevoegd.

Zo is er blijvende verbondenheid tussen de geschiedenis van het Joodse volk en ons en omgekeerd. Hun geschiedenis is evenzeer kerkgeschiedenis als de onze en zelf geschiedenis van onze kerk. We staan naar Gods heils-handelen in de Joodse traditie.

Van hieruit kent Calvijn ook een positieve benadering en verwerking van het Oude Testament. Wij zijn leden van hetzelfde verbond, dat God met Abraham en al de Joodse vaders heeft onderhouden. In het Oude Testament staat geschreven, hoe God wil omgaan met Zijn volk en hoe wij Zijn verbond mogen inwilligen en zullen beleven. Dat is allemaal ter onderwijzing van ons. Er ligt volgens Calvijn een oudtestamentische glans over het leven van de kerk in deze nieuwtestamentische tijd! Daarom hechtte Calvijn naast de nieuwtestamentische liederen ook zo’n waarde aan het zingen van Israëls psalmen in de kerkdiensten. Zo blijft de band voelbaar tussen synagoge en gemeente.

Calvijn heeft ook intense aandacht voor de manier waarop Israël de gehoorzaamheid aan de wet en het verbond volbracht én het toekomstige leven overdenkt. Want wij zijn met hem verbonden in dezelfde dienst en dezelfde hoop op de toekomstige erfenis.

Volgens Calvijn kan de kerk niet leven en het heil Gods in eigen bestaan gestalte geven zonder de luisterende en lerende verbondenheid aan Israël.

Samenvatting

Als we Calvijns gedachten over Israël overzien, vinden we bij hem geen afgeronde en

logisch sluitende Israël-theologie. Hij diept een aantal aspecten uit de Schriften, uit het spreken van God over Israël, op en laat die in hun onderlinge spanning en in alle openheid staan.

Calvijn bouwt gelovig op de vastheid van Gods verkiezende trouw in al Zijn handelen, ook met Israël. Hij weet dat dit steeds ons verstand te boven gaat. Zo bewaart Calvijn ons ervoor God voor de voeten te lopen op Zijn weg met Israël en doet hij ons vol vertrouwen volgen in de zekerheid: God haalt ook met Israël Zijn eigen doel! Dat valt er te leren uit het reformatorisch spreken over Israël.

4. De Nadere Reformatie en Israël

Wat we onder de Nadere Reformatie verstaan

Wanneer we onze verkenningen door de kerkgeschiedenis vervolgen, willen we aan het slot nog aandacht geven aan “Israël in de spiegel van de theologie van de Nadere Reformatie”.

Deze Nadere Reformatie is een eigen beweging in ons land binnen het spoor van de invloed van de Calvinistische Reformatie. Ze vormt een onderdeel van een brede beweging in de reformatorische traditie, die men wel het Piëtisme noemt. Daarom wordt de Nadere Reformatie ook wel aangeduid als: Nederlands Gereformeerd Piëtisme. De naam Nadere Reformatie is echter de meer geëigende aanduiding.

Het is een beweging, die bij de ingang van de zeventiende eeuw van start ging en uitlopers heeft tot halfweg in de achttiende eeuw. Het is dus een langgerekte beweging geworden. Er behoren heel wat figuren bij, die we ook wel “de oude schrijvers” noemen, zoals: W. Teellinck, G. C. Udemans, G. Voetius en J. van Lodensteijn, B. Smytegelt en W. A. Brakel, F. A. Lampe en Th. van der Groe.

Deze Nadere Reformatie is een beweging binnen de Nederlandse Reformatorische Kerk, die zich keerde tegen algemeen verbreide wantoestanden en misvattingen in kerk en samenleving inzake leer en leven. Ze bedoelde een verdieping en verbreding van de doorwerking van de Reformatie en drong met profetische bezieling aan op zowel de innerlijke doorleving van de gereformeerde leer als ook de radicale en totale heiliging van alle terreinen des levens. Ze is daarbij echter op den duur niet ontkomen aan de invloeden van scholastiek en mystiek.

Binnen deze beweging nu blijkt er grote en intense aandacht te bestaan voor de plaats van Israël in het heilshandelen van God méér dan in welke stroming ook. Hierover werd niet alleen door vertegenwoordigers van de beweging geschreven, maar men bracht hun visie ook in preken onder het volk.

De drieërlei visies

Binnen de beweging van de Nadere Reformatie werd er echter niet eensluidend over Israël geschreven en gesproken. Er werd zelfs zeer gevarieerd over Israël gedacht zonder dat dit tot tegenstellingen of scheuringen in de beweging heeft geleid.

Er is een drietal visies binnen de Nadere Reformatie te onderscheiden, die door de ene vertegenwoordiger wat meer en door de andere wat minder worden uitgewerkt. We zullen van elke visie een bepaalde vertegenwoordiger aan het woord laten.

a. De chiliastische visie.

Allereerst is daar de chiliastische visie op Israël. Deze vinden we onder andere bij ds. Theodorus van der Groe, die van 1740 tot 1784 in het Rotterdamse Kralingen stond en zijn gedachten over Israël en de Joden in een Catechismuspraak en op Biddag van de preekstoel bij de mensen bracht. Ook heeft hij zich over deze kwestie uitgelaten in een

Voorreden op de vertaling van een Engels commentaar op de twaalf kleine profeten van G. Hutcheson.

Hij stelt, dat er vóór de wederkomst van de Heere Jezus nog heel wat moet gebeuren. De antichrist en zijn rijk moeten uitgeschakeld worden. De stad Rome, de troon van het beest, moet verwoest worden. Geheel het Joodse volk moet eerst nog tot Christus bekeerd worden en de volheid der heidenen moet ingaan. Dan komt er een verheerlijkte staat van de kerk, waarin de gelovigen met Christus als hun Koning duizend jaren hier op aarde zullen regeren. In deze tijd zal de duivel in de hel opgesloten zitten, zodat hij de volken niet meer kan verleiden. Daarna komt er weer een zware vervolging over de kerk onder leiding van Gog en Magog. Die zullen Jeruzalem omringen en de kerk van Christus tot het uiterste benauwen. Deze vervolging zal echter maar kort duren en Gog en Magog zullen door vuur uit de hemel verslonden worden. Daarop zal Christus ten oordeel verschijnen. Van der Groe voegt er aan toe voor zijn hoorders, dat ze zo volgens Gods Woord wel begrijpen, dat die dag des oordeels nog niet zo dichtbij is, want er moeten eerst nog die duizend jaren komen.

Over de bekering van het volk der Joden, zegt Van der Groe, dat zo ras de volheid der heidenen is toegebracht, de Heere God de Joden, die zo lang zonder God en Zijn verbond in de hoogste smaadheid en ellende geleefd hebben, weer zal herstellen in Zijn verbond en zalige gemeenschap. De Heere Christus zal tot hen weerkeren op een zeer genadige en heerlijke manier, niet lichamelijk maar geestelijk. “Hij zal hun staat, hun godsdienst en alles, dan wederom wonderbaarlijk oprichten en herstellen, en dan met Zijn heiligdom weder in het midden van hen wonen”. Dan zal er een machtige tijd voor Zijn volk uit Joden en heidenen doorbreken namelijk duizend jaren lang.

Deze bekering van Israël is een weer inenten na lange verwerping. Dit zal dan in de zesde en laatste periode van Gods verbond plaatsvinden. Dit alles bracht de Kralingse Nadere Reformator in zijn preken bij de mensen. Hij wist zich daarin gesteund door geestverwanten uit het Schotse en Engelse puritanisme, al verwerkte hij de gedachten van de bekering van het Joodse volk en de komst van het duizendjarig vreedrijk op eigen manier.

b. De polemische visie

Vervolgens is er binnen de Nadere Reformatie de polemische of antithetische of missionerende houding tegenover de Joden. Men tracht aan te tonen, dat Israël als volk afvallig is geworden en heeft afgedaan en dat in deze tijden de Joden persoonlijk, één voor één tot berouw en geloof in de Heere Jezus Christus als de waarachtige en gekomen Messias moeten worden gebracht.

We denken hierbij aan de uitlatingen van Johannes Hoornbeeck, hoogleraar in Utrecht van 1643 tot 1654. Hij schreef een “Handboek voor de polemiëk”. Daarin rangschikt hij de Joden met de heidenen en mohammedanen onder de “ongelovigen”. Ze moeten overtuigd en bekeerd worden.

Israël, zegt Hoornbeeck, is uit het verbond en uit het heilshandelen van God weggefallen. Als volk doet het niet meer mee. De kerk is nu in de plaats van Israël gekomen en is thans centrum en centrale van het heilshandelen Gods. Willen de Joden nog weer in het heil van de Messias gaan delen, dan zullen ze persoonlijk overtuigd moeten worden van de komst van de Messias in Jezus van Nazareth en zich moeten bekeren van hun verharding tot de gehoorzaamheid aan Hem. Het is de taak van de kerk hen daartoe op te roepen.

Binnen het vertrouwen, dat Gods afwending van Israël als volk niet finaal is in die zin, dat er voor geen enkele Jood meer een deur naar het heil open zou staan, moet de kerk

het heil van de Joden op het hart dragen en dit gestalte geven in zending onder de Joden.

Deze zending mag gebeuren in de vorm van gesprek. Het gesprek met de Joden waarbij de Bijbel als norm heeft te dienen wordt dan ook door Hoornbeeck aangemoedigd. Maar wil dit van zendingsbesef gedragen gesprek werkelijk zin hebben, dan moet men er van christelijke zijde goed wetenschappelijk en theologisch voor toegerust zijn. Vandaar zijn grote nadruk op degelijke talenstudie van het Hebreeuws en andere oosterse talen.

Tenslotte behoort, zo stelt Hoornbeeck, naast de kracht van de intellectuele overreding en overtuiging die van een godzalige levenswandel en van diepe innerlijke vroomheid te staan. Hieruit blijkt dat hij een waardige vertegenwoordiger is van de beweging der Nadere Reformatie!

Met deze en dergelijke gedachten werden de theologiestudenten in Utrecht tijdens de colleges van Hoornbeeck vertrouwd gemaakt en gingen ze later de pastorie in en naar de kerkelijke vergaderingen. Daar deed deze polemische visie uit de Nadere Reformatie zijn werk. Zo werden op de particuliere synode van Delft in 1677 een aantal doeltreffende middelen opgesomd voor het “nodig en zeer dienstig werk” van de bekering der Joden en we horen daarin eigenlijk de stem van Johannes Hoornbeeck.

c. De irenische visie

De laatste visie uit de beweging van de Nadere Reformatie op de verhouding kerk en Israël is moeilijk van een goede typering te voorzien. Ik weet momenteel geen betere aanduiding te vinden dan die van “irenisch”. Volgens het Woordenboek van Van Dale betekent dit: vreedstichtend, bemiddelend. Men zou ook van een “dialogische” houding kunnen spreken, maar ik houd het op: irenisch.

We vinden deze instelling bij de bekende Abraham Hellenbroek. Hij heeft deze verwoord in zijn “De Evangelische Jesaja”, een aantal uitwerkingen van preken over de profetie van Jesaja.

Het eerste wat opvalt uit dit brede werk van Hellenbroek in vier forse delen is, dat hij honderden keren de rabbijnse geschriften en uitleggers aanhaalt of naar hen verwijst. Hij kent de Joodse verklaarders, heeft ze vóór zich gehad en ze veelvuldig gebruikt, en dat in positieve zin. Voor zijn uitleg staat Hellenbroek dus in levendige relatie met de Joodse exegeten.

Verder maakt Hellenbroek ons duidelijk, dat volgens Jesaja de heidenen tot de Joden zullen komen en de Joden niet tot de heidenen zullen uitgaan. De volkeren zullen naderen tot Sion en Jeruzalem, omdat het Evangelie daarvandaan gekomen is. Zo wordt de bekering van de heidenen, die nooit Gods volk zijn geweest, gezien als een toevloeien van hen tot de Joden.

Hellenbroek verwijst in dit verband ook naar Romeinen 11: 24 en 28, waar staat: “Want indien gij uit de wilde olijf, waartoe gij naar uw natuur behoort, weggekapt en tegen uw natuur op de edele olijf geënt zijt, hoeveel te meer zullen dezen, naar hun natuur, op hun eigen olijf geënt worden... Indien gij u ertegen beroemt — niet gij draagt de wortel maar de wortel ú.”

Het heil, het Evangelie is uit de Joden en allereerst voor de Joden. De heidenen worden aan de kerk uit de Joden toegevoegd. Zeer kernachtig zegt Hellenbroek het als volgt: “De Joodsche Kerk moest de Moederkerk blijven”.

Een volgend opmerkelijk punt is, dat deze “oude schrijver” de vervulling der profetie en het werk van God aan Israël niet verschuift naar een bepaalde fase in de heilstijd, naar een duizendjarig vreedrijk of iets dergelijks, maar hij ziet deze door alle perioden

van de nieuwtestamentische bedeling en bij verschillende gelegenheden daarin van kracht worden!

Tenslotte schrijft Hellenbroek, dat wij het Joodse volk mogen opwekken met ons te wandelen in het licht des Heeren. Maar dan moeten wijzelf in het licht met grote vreugde en trouw weten te wandelen. Daar schort het nogal aan. We moeten Israël dat nog onder de erfenis des Heeren is steeds in liefde hoogachten en de Joden nooit verachten als een vervloekt volk. Ootmoedig moeten wij erkennen, dat wij slechts ingelijfd zijn. Er stijge een voortdurend gebed op tot Gods troon voor Israël. Zelf roept hij de Joden bewogen op Jezus aan te nemen op grond van wat hun eigen meesters over de Messias hebben gezegd. Hoort naar uw eigen leraars en doe het deksel van Mozes weg, zegt hij.

Zo is Hellenbroek intensief in het heden met Israël bezig.

Terugblik

Zo blijkt er binnen de beweging van de Nadere Reformatie grote aandacht voor Israël te bestaan. Men brengt Israël en de Joden in de preken, de geschriften, collegezalen en op kerkelijke vergaderingen ter sprake. Men leest de meesters uit Israël en bestudeert hun gedachten. Er is een levendige oriëntatie aan de gang inzake de verhouding tot Israël. Men geeft zich uiterst serieus rekenschap van de plaats van het Joodse volk in het heilshandelen van God naar de Schriften.

Hier kunnen we veel van leren in deze tijd!

Men dacht evenwel niet allemaal gelijk over Israël. Dat blijkt dus mogelijk te zijn binnen dezelfde gebondenheid aan de Heilige Schriften en aan het gereformeerde belijden.

Wie zich in de geschriften van de Nadere Reformatoren verdiept ten aanzien van hun visies op Israël, raakt er meer en meer van overtuigd hoe actueel hun gedachten zijn!

Literatuur in volgorde van gebruik in dit hoofdstuk:

- O.J. de Jong Geschiedenis der Kerk. 10e dr. Nijkerk 1980.
 E.G. Hoekstra Antisemitisme. Teksten verzameld en ingeleid. Kampen z.j. (serie: Dichterbij).
 A. Bea De kerk en het Joodse volk. Concilieverklaring over de Joden. Tekst en commentaar. Hilversum/Antwerpen 1967.
 R.A. Levisson Het Vaticaan en de Staat Israël. Portret van een onduidelijke verhouding. Uitg. van CIDI. 1984.
 H. Jansen Christelijke theologie na Auschwitz. Deel I Theologische en kerkelijke wortels van het antisemitisme. 's-Gravenhage 1981.
 G. Stemberger De Bijbel en het Christendom. Deel I: Het vroegste Christendom. Haarlem 1978.
 . . . Archief van de Kerken. Jrg. 39 nr. 6, juni 1984.
 H.A. Oberman Wurzeln des Antisemitismus. Tübingen 1981.
 C. Graafland Het vaste verbond. Israël en het Oude Testament bij Calvijn en het Gereformeerd Protestantisme. Amsterdam 1978 .
 T. Brienens De visie van de Gereformeerden op Israël, in: Wapenveld (28/6), Nov./Dec. 1978 blz. 149-156.
 W. de Greef Calvijn en het Oude Testament. Amsterdam 1984 blz. 191-209.
 L. Doekes Calvijn en de Joden, in: Radix. Uitgave van het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap. 10e jrg. nr. I, jan. 1984, blz. 24-36.
 A.J. Visser Calvijn en de Joden. 's-Gravenhage 1963.
 T. Brienens De Nadere Reformatie en het Jodendom. Kampen 1980.

V. ISRAËL EN HET ANTISEMITISME

Drs. J.A. v.d. Velden

1. Wortels van het antisemitisme

Eerst iets over het woord zelf; het werd voor het eerst gebruikt in 1879 als aanduiding voor Jodenhaat. Dit gebeurde in een publicatie van de anti-Joodse schrijver Wilhelm Marr.

Eigenlijk is “semitisch” een taalwetenschappelijke term: de gebruikelijke aanduiding voor een bepaalde groep, in dit geval, semitische talen. Het heeft niets te maken met bepaalde raskenmerken van volken.

Helaas is dit in de loop van de tijd wel gebeurd. Sindsdien wordt het woord “antisemitisme” gebruikt om allerlei vormen van Jodenhaat en Jodenvervolging mee aan te geven; ook uit vroegere perioden van de geschiedenis, van vóór 1933-1945.

Het gevolg hiervan is, dat daarmee verscheidene vormen van anti-Joodse houdingen en maatregelen, en de daarachter liggende, soms geheel uiteenlopende motieven, onder één noemer worden gebracht. Daardoor werkt de term “antisemitisme” vaak meer versluierend, dan verhelderend.

Toch is het woord algemeen aanvaard om daarmee de gevoelens van Jodenhaat aan te duiden.

Ook wordt wel een onderscheid gemaakt tussen anti-judaïsme en antisemitisme. Met anti-judaïsme bedoelen we dan “Jodenhaat”, voor zover dat te maken heeft met de Joodse godsdienst. (Het gaat over, als de Joden zich tot het christendom bekeren).

Antisemitisme is gericht tegen Joden, omdat ze van Joodse komaf zijn. (Dat gaat dus nooit over).

Uit het bovenstaande mag duidelijk zijn, dat het onderscheid tussen beide termen niet waterdicht is.

Wij kunnen tenminste vier verschillende vormen van anti-Joodse gevoelens onderscheiden; deze hebben dus verschillende achtergronden en motieven. Verder hebben zij elkaar in tijd (met overlappingen) opgevolgd.

De eerste vorm is de Jodenhaat in de voor-christelijke wereld van het zogenaamde Hellenisme, met een uitloop naar het Romeinse keizerrijk. Deze Jodenhaat komen we tegen ondermeer bij Grieken, Romeinen, Egyptenaren en Syriërs.

De tweede is het kerkelijk anti-judaïsme.

Deze Jodenhaat ontstond al vrij spoedig na het ontstaan van de christelijke gemeente. Daarmee werd geprobeerd het eigene van de christelijke gemeente af te schermen en te verdedigen tegen het Jodendom. Daarvoor moesten de Joodse godsdienst en de Joden zelf zo negatief mogelijk worden voorgesteld. De godsdienstige vervreemding was evenwel wederkerig.

Wanneer in het jaar 70 na Chr. de tempel in Jeruzalem wordt verwoest door de Romeinen, gaan ook de Joden onder leiding van de Farizeën hun eigenheid hoe langer hoe meer beklemtonen en zich afzetten tegen het christendom.

Omstreeks 135 na Chr. is de breuk tussen kerk en synagoge definitief.

Over de motieven, die hierbij een rol hebben gespeeld, hoopt dr. Brienen in het kader van deze lezingen, nog uitvoerig te spreken.

De derde vorm is het eigenlijke antisemitisme, dat ontstaan is in de 19e eeuw, onder

invloed van het opkomend nationalisme en bepaalde rassendenkbeelden; deze waren het gevolg van het evolutionisme, dat toen sterk opkwam. Dit antisemitisme heeft in onze eeuw geleid tot de gruwelijkste van alle Jodenvervolgingen.

Als vierde vorm kan men het antizionisme noemen.

Hiermee bedoelen we de haat tegen het bestaan en Voortbestaan van de staat Israël als Joodse staat. Deze vorm van Jodenhaat is ontstaan als gevolg van het conflict in het Midden-Oosten tussen Israël, als Joodse staat, en de Arabische landen.

Gaan wij vragen naar de motieven en wortels van de verschillende vormen van Jodenhaat, dan is dat voor ons, christenen, een pijnlijke zaak.

Veel christelijke theologie, met haar prediking en catechese, is eeuwenlang één van de voornaamste voedingsbodems geweest voor Jodenhaat. Máár het is onjuist de christelijke theologie hier alle schuld in de schoenen te schuiven, zoals dr. Hans Jansen doet in zijn boek: *Christelijke theologie na Auschwitz*, met als ondertitel *Theologische en kerkelijke wortels van het antisemitisme*.

Dr. Brienen hoopt dit nog nader aan te tonen.

De vraag naar de motieven en wortels van Jodenhaat mag er nooit toe leiden, dat we ons gaan verontschuldigen, of ons gaan vrijpleiten van dit grote kwaad.

Ik geef nu eerst een gesprekje weer tussen een Joodse moeder en haar kind, ongeveer in 1911 in Roemenië:

“Zeg kind, je mag niet zoveel met niet-Joden praten”.

“Hè, moeder, waarom niet? Ik wil praten over Thora. Waarom zal ik dat niet doen?”

“Omdat ze in staat zijn je te vermoorden, kind. Je moet erg oppassen”.

“Maar waarom dan niet moeder”, vraagt het kind angstig.

“Omdat ze ons haten”.

“Maar waarom dan moeder?”

“Kind, je moet het je moeder niet zo moeilijk maken. Ik kan het jou niet uitleggen”.

Even legt zij haar breiwerk neer; het wordt stil. Dan opeens buigt ze zich voorover en zegt:

“Weet je, ik zal het je vertellen: Ze weten het zelf ook niet”.

Hier hebben we een eerste motief “niet-weten”. Heeft dit te maken met “het donker raadsel Israël” (Hegel?). Dit volk is niet “inpasbaar”, en daarom historisch, politiek, maatschappelijk, economisch en godsdienstig altijd weer een “storende factor”.

Spelen psychologische motieven een rol? Moeten we het antisemitisme beschouwen als “ziekte”? De Joden lijden eronder, de niet-Joden eraan”. (Herzberg).

De zionist Pinsker (zelf arts) heeft gezegd: “de angst voor Joden is een psychose; als psychose is het erfelijk, en als sinds 2000 jaar overgeërfde ziekte is het ongeneeslijk”.

Een oud verhaal uit de Talmoeed vertelt:

“Met wie kunnen de volken van de aarde worden vergeleken? Met een man, die de koning haat. Hij zou hem graag willen aanvallen, maar kan dat niet. Daarom beschuldigt hij de dienaar van de koning, want hem kan hij wel aanvallen.

De volkeren van de aarde zouden graag God aanvallen; omdat ze dat niet kunnen, keren ze zich tegen Israël”.

De psycholoog herkent in het conflict tussen Jodendom en christendom het verzet van de jongere broer tegen de oudere, die daarbij eigenlijk de plaats van de vader inneemt. De haat tegen de Joden wordt zo gezien als een strijd tegen de God van het Joodse volk.

Ook Freud heeft geopperd, dat Jodenhaat wel eens een onbewuste haat tegen Christus en Zijn “juk” zou kunnen zijn (dat niet langer als “zacht” ervaren werd). Intussen

werd deze haat steeds weer “verklaard” als het gevolg van de Joodse haat tegen Christus.

De Jood Franz Rosenzweig sprak over een “haat tegen de eigen onvolkomenheid, tegen het eigen nog-niet” bij de christenen.

De Joden hebben in elk geval telkens weer moeten dienen als zondebok, waarop christenen hun eigen (onbewuste) schuldgevoelens hebben kunnen projecteren. Jodenhaat berust ook bijna altijd op bepaalde vooroordelen.

Speelden psychologische factoren ook een rol in de Jodenhaat van bekende figuren, zoals bijvoorbeeld bij Voltaire en Wagner?

Onjuist is het de Jodenhaat alleen maar te “verklaren” uit de rol, die de Joden hebben gespeeld in de economie, in de geldhandel.

Concurrentie en jaloezie ten opzichte van de betrekkelijke welstand van Joodse medeburgers hebben die haat wel gevoed. Schaarste en economische achteruitgang voeden deze haat evenzeer.

Naast economische, nationalistische en godsdienstige motieven speelden in het eigenlijke antisemitisme van het nationaal-socialisme sterke racistische motieven een rol. Het Germaanse “ras” was de eigenlijke mens. “De Jood en de Ariër staan even ver van elkaar af als mens en dier” (Hitler). “De nationaal-socialist heeft onderkend, dat de Jood geen mens is. Hij is een verrottingsverschijnsel” (Buch).

In het antizionisme spelen vooral politieke motieven een rol.

Godsdienstige wortels zijn met name te vinden in het kerkelijk anti-judaïsme. Om de moord op Jezus (Godsmoord) heeft God de Joden verworpen; hun ellendige toestand is Zijn verdiende straf; de kerk moet hierbij een flink handje helpen. Zij neemt immers de plaats in van het Joodse volk.

Ook de Jodenhaat uit de voor-christelijke tijd is godsdienstig van aard. Het is een mengsel van religieuze vooroordelen (opgeroepen door de gehoorzaamheid aan de ene God en Zijn wet) en van haat tegen vreemdelingen. Juist ook de Jood viel telkens weer op door zijn “anders-zijn”. (Esther 3: 8).

Doordat de christelijke kerk al spoedig een heiden-christelijke kerk werd, kwamen ook veel anti-Joodse gevoelens de kerk binnen; de kerkvaders zijn hiervan ook afhankelijk.

Bij het ontstaan van nieuwe vormen van Jodenhaat werkten vorige vormen dus door in de nieuwe. De Nazi's bijvoorbeeld gebruikten het christelijk anti-judaïsme zo in hun propaganda. Ook gebruikten zij harde anti-Joodse uitspraken van Luther. Deze stonden evenwel bij hem heel duidelijk in een theologisch verband (de rechtvaardiging van de goddeloze door het geloof in Christus); Ze hadden niets te maken met racisme.

Bij het zoeken naar de wortels speelt de christelijke theologie een belangrijke rol. De vraag hierbij is: Zijn de wortels van de Jodenhaat al te vinden in het Nieuwe Testament zelf?

2. Anti-judaïsme in het Nieuwe Testament?

In de Tweede Wereldoorlog zijn veel christenen, Met de Bijbel op hun nachtkastje, in slaap gevallen in de nacht, waarin hun Joodse burens uit hun huis werden gehaald. Zeker, er zijn ook anderen geweest. Zij boden daadwerkelijk verzet tegen de vervolging. Met gevaar voor eigen leven boden zij de vervolgte Joden onderdak.

Maar dit geldt niet voor de velen, die door een bepaalde manier van Bijbellezende beïnvloed waren in hun houding tegenover de Joden. Wat de Nazi's hun aandeden, was wel verschrikkelijk. Maar toch....

Want, zo dacht men, er staan in de Bijbel nogal wat dreigende woorden over de Joden.

Bepaalde teksten, met name uit het Nieuwe Testament zorgden er vaak voor, dat velen immuun waren tegen het lijden van de Joodse medemens.

Met elkaar zijn we ons er op een heel pijnlijke manier van bewust geworden: door een bepaald soort gebruik van de Bijbel kunnen totaal vertekende beelden van Joden en van het Jodendom ontstaan; en deze beeldvorming kan leiden tot grove vooroordelen.

Veel scherper dan vóór of tijdens de Nazitijd zien we nu, dat een anti-Joodse houding onder christenen mede werd gevoed door een eigenzinnig, bevooroordeeld Bijbelgebruik. Dit brengt ons als vanzelf tot de vraag: Gaat het daarbij alleen om misbruik en een onhoudbare uitleg van zulke Bijbelteksten? Of ligt de diepste oorzaak in de bron zelf? Zijn de bronnen van ons christelijk geloof, met name het Nieuwe Testament, zelf giftig? Vinden we daarin al zo'n vertekend beeld van Joden en Jodendom, dat ieder, die uit deze bron drinkt, daarmee het anti-Joodse gif als vanzelf in zich opneemt?

Met deze vraag hangt datgene samen, wat thans bekend staat als de discussie over het anti-judaïsme in het Nieuwe Testament. Hoe komt het — zo vraagt men zich af — dat de boodschap van heil en verlossing, die we in de Evangelieën en de brieven van Paulus vinden, een heilloze uitwerking kan hebben?

Daarop zullen wij nu nader ingaan.

Door meerderen wordt bovengenoemde vraag positief beantwoord.

Ik noem de naam van de Amerikaanse theologe Rosemary Ruether. Zij heeft de stelling geponeerd: “het antisemitisme is de linkerhand van de Christologie (de leer van Christus)”. Volgens haar ligt de diepste oorzaak van de Jodenhaat in het christendom in de leer over Christus. Door alle nadruk te leggen op het feit, dat in Hem het Messiaanse heil in alle volheid gekomen was, moest het christendom wel onverdraagzaam worden tegenover het Jodendom;

Want dat herinnerde er steeds weer opnieuw aan, dat de wereld desondanks er nog zo onverlost uitziet.

In ons land kunnen we bijvoorbeeld de naam noemen van dr. Hans Jansen. Dr. Simon Schoon drukt zich in zijn boek “Christelijke presentie in de Joodse staat” voorzichtiger uit. Naar zijn mening konden de kerkvaders in hun anti-Joodse uitspraken aansluiten bij een “anti-judaïstische” tendens in het Nieuwe Testament. Volgens Schoon verwaarloost Ruether echter het “kwalitatieve onderscheid” tussen de “anti-judaïstische teksten” in het Nieuwe Testament en de massieve ideologisering van het anti-judaïsme in de latere hermeneutiek van het Nieuwe Testament.

Dat wil zeggen: met de bril van een zich later sterk ontwikkelende Jodenhaat zijn de teksten gelezen en uitgelegd; er is meer “ingelegd”, dan ze eigenlijk zeggen. Daarom is het goed nu enkele van deze “anti-Joodse” teksten nader te bekijken.

In de eerste plaats: 1 Thess. 2: 14-16.

Wat bedoelt Paulus als hij zegt, dat de Joden de Heere Jezus en hun eigen profeten hebben gedood en nu Paulus verhinderen om tot de heidenen te spreken, dat zij zalig mochten worden; opdat zij ten allen tijde hun zonden vervullen zouden. En de toorn is over hen gekomen tot het einde.

Gaat het hier om “de gedurigheid van Gods straf, die hieruit blijkt dat de Joden geen volk meer zijn, maar verstrooid blijven en verhard zijn om hun ongeloof?” Een soort profetische uiting met voorzeggend karakter, die gebruikt mag worden als een wapen tegen andere Joden in een andere tijd, onder heel andere omstandigheden. Mocht deze tekst leiden tot Auschwitz?

Anderen zien deze verzen als een latere toevoeging, vanuit de verscherpte verhouding tussen Joden en christenen. Heeft Paulus zich laten meeslepen door zijn verontwaardiging over wat hij in Thessalonica van de Joden had meegemaakt?

Hebben we hier “een felle uitval naar de Joden”, die voor ons niet meer geldig is?

We moeten deze woorden echter laten staan in al hun scherpte. Rond de vraag naar het anti-judaïsme in het Nieuwe Testament is er de tendens het Joodse volk helemaal vrij te pleiten van alle schuld aan Jezus' kruisdood; die wordt dan toegeschreven aan latere bewerkers van de evangeliën. Een bekende tekst als Matth. 27: 25 wordt “legendeachtig” genoemd.

Op deze manier raken we echter de historische betrouwbaarheid en het gezag van de Bijbel kwijt; de deur naar menselijke willekeur wordt wijd opengezet.

Evenmin als de evangeliën en andere plaatsen in het Nieuwe Testament (Hand 2: 23, 5: 28 b.v.) ontkent Paulus hier niet de collectieve schuld van het Joodse volk aan Jezus' kruisdood. Integendeel. Hij sluit hier aan bij Matth. 23: 23 vv; ook daar gaat het over “afsluiting”, een “volgroeid zijn” van het zondeproces van Israël; en over een oordeel, dat daardoor onafwendbaar komt. Dit “volle” oordeel (v. 16) ziet Paulus nu ook komen over hen, wier misdaad hij in vers 15 heeft beschreven; van “een bijzondere verschoning van de Joden, omdat zij het volk van God zijn, wil hij niet weten” (Ridderbos).

Is Gods toorn over ons mensen niet de verschrikkelijke werkelijkheid, wanneer wij de Zoon ongehoorzaam zijn? (Joh. 3 : 36).

Moeten wij Paulus' woorden hier ook niet verstaan tegen de achtergrond van de oudtestamentische profeten? Vaak in felle bewoordingen zegden zij het volk van het verbond Gods oordeel aan; met een hartstochtelijke oproep tot bekering. Verhardt u niet, voordat het volle oordeel komt.

Nooit mochten de woorden “tot het einde” leiden tot de Jodenvervolgingen.

Een andere tekst is Matth. 27 : 25: En al het volk, antwoordende, zeide: “Zijn bloed kome over ons en onze kinderen”. Wat heeft juist dit woord het Joodse volk onvoorstelbaar veel leed berokkend.

Maar mag dit woord los gezien worden van Christus' woord aan het kruis: “Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen”? Hij bad dat toch eerst voor de Joden? Heeft het “bloed” uit de tekst dan ook geen reinigende, vergevende kracht in zich?

En wie stonden er bij het kruis? Joden alleen of toch ook “de vertegenwoordigers van de volken”? (Pilatus).

En wat werd er geroepen? “Zijn bloed kome over ons en onze kinderen”. In het Grieks staat het woordje “komen” niet. Door de invoeging wordt de roep van het heden naar de toekomst verlegd. Daarmee werd de anti- Joodse uitleg vergemakkelijkt.

Deze woorden komen ook voor in het Oude Testament, onder andere in Jozua 2: 19, 2 Sam. 2 en 3. Dan kunnen zij betekenen: Wij, en onze kinderen, nemen de verantwoordelijkheid van u over, Pilatus. En wie riepen er? Het vele volk. Niet alle Joden uit die tijd of later tijd. Israël als Gods verbondsvolk, neemt hier de volle verantwoordelijkheid zijn Messias te verwerpen; deze schuld roept ook het oordeel op. Moeten we hier, met Mattheus, denken aan de verwoesting van Jeruzalem en van de tempel in 70 na Christus? Past deze tekst bij de tendens van zijn Evangelie, dat de gemeente uit Joden en heidenen de voorrechten van het verbond van Israël als volk heeft overgenomen? Worstelt ook hij met de vraag: Wat is de positie van het Joodse volk ná Christus' werk en na 70? Net als Paulus in Rom. 9-11?

Verder noem ik de veel voorkomende term “de Joden” in het Evangelie van Johannes. Soms betekent dit gewoon: Judeeërs. Verder: allen, die tot het volk Israël behoren, zij, die de God der vaders dienen. In verreweg de meeste gevallen worden er de Joodse leiders in Jeruzalem mee bedoeld, die vaak vijandig tegenover Jezus stonden. Zij

kunnen voorbeeld staan voor de ongelovigen, voor “de wereld”. Ik denk hier aan Jezus’ woord aan de Joden: “Gij zijt uit de vader, de duivel” (8: 44).

De tegenstelling tussen Jezus en de Joden is het feit dat Jezus Zich Zelf de Zoon van God noemt. Deze tegenstelling wordt hier verwoord met begrippen waarheid of leugen, licht of duisternis, God of duivel.

Wie denkt in de evangeliën of in de brieven van Paulus wortels van het anti-judaïsme te kunnen vinden, vergist zich. Geen recht wordt dan gedaan aan de aard van de conflicten, die daar beschreven worden. Want het gaat in het Nieuwe Testament om de tegenstelling tussen Joden aan de ene kant en merendeels Jodenchristenen aan de andere kant. De felle woorden van afwijzing tegenover de ongelovige Joden hebben niets te maken met racisme of Jodenhaat. Het waren immers Joden, die voor het eerst de Naam Jezus Christus beleden, en Zijn Naam hun volksgenoten en de volken verkondigden (Handelingen der Apostelen).

Hun uitspraken hangen samen met de beslissing ten opzichte van Jezus van Nazareth als de Messias, de Zoon van God, door Wie alleen de weg tot God is, en daarom geloof vraagt. Helaas is deze intern Joodse polemieek later gebruikt als anti-Joodse polemieek. Maar dat mogen we Mattheüs en Paulus niet verwijten.

Ook als het gaat over de positie van het Joodse volk na Christus moeten we Schrift met Schrift vergelijken. Zo zegt bijvoorbeeld Noordegraaf na een nauwkeurig onderzoek van het tekstenmateriaal in de Handelingen: “Anders dan Paulus reflecteert Lucas niet uitvoerig over de toekomst van Israël aan het einde der tijden Maar dat betekent niet, dat Lucas Israël zou hebben afgeschreven” (p. 200, *Creatura verbi*). En naast Lucas en Mattheüs moeten we ook Paulus horen.

Intens heeft hij geworsteld met “het raadsel Israël” (Rom. 9-11). Nauw wist hij zich met zijn volk verbonden. Hoe kan het, dat heidenen wel tot het geloof in Jezus als de Messias komen, en het merendeel van de Joden niet? Daarbij gebruikt hij harde woorden als ongeloof, ongehoorzaamheid, zelfs verwerping (door God). Toch heeft Hij Zijn volk niet verstoten. Alle eeuwen is er verwachting voor het Joodse volk geweest. Alle eeuwen door immers hebben Joden de weg naar Jezus als Messias gevonden. Deze verwachting berust alleen op Gods trouw aan Zijn eens gegeven Woord.

Die mag er ook zijn ten aanzien van Israëls toekomst; nooit echter los van het kruis van Jezus als Messias; Hij is de ene Weg tot God voor Joden en heidenen. (zie ook Efeze 2).

Omdat bepaalde teksten vaak verkeerd zijn uitgelegd, met alle verschrikkelijke gevolgen van dien, moeten wij als kerk in prediking en uitleg en catechese daarmee heel behoedzaam omgaan.

Met de Joden staan ook wij als heidenen schuldig tegenover God. Met hen mogen wij ook delen in Zijn ontferming in Christus en Zijn gerechtigheid, die door het geloof ons deel wordt. Zo lezen we ook Rom. 9-11 in het verband van de hele brief. De God van Abraham, Isaäk en Jacob is de Vader van de Heere Jezus Christus. Door het oordeel heen is Hij de Genadige.

Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid.

3. Antizionisme

Wij hebben vier verschillende vormen van Jodenhaat onderscheiden. Ik noem ze u nog even: de Jodenhaat in de voorchristelijke wereld, het kerkelijke anti-judaïsme, het eigenlijke antisemitisme in de 19e en 20e eeuw, en het antizionisme.

Wanneer we spreken over het antizionisme, moeten we eerst weten, wat we met het zionisme bedoelen. Nu is dit een heel complex verschijnsel. Ir. J. v.d. Graaf zal in zijn

bijdrage hierover uitvoeriger wezen.

Wat ruw mogen we zeggen: zionisme is het eeuwenoude verlangen van het Joodse volk, om uit de diaspora, de verstrooiing, terug te keren naar eretz Israël, het land van de vaders, het beloofde land; daarin gaat het dan ook om in het land te leven naar Wet en Profeten.

In 1948 is dit verlangen in vervulling gegaan met de stichting van de staat Israël als “een Joods nationaal tehuis”.

Het antizionisme is zo ontstaan als gevolg van het conflict in het Midden-Oosten tussen Israël, als Joodse staat, aan de ene kant, en de Palestijnen en de Arabische landen aan de andere kant.

Deze vorm van Jodenhaat is dus vooral van politieke aard; in de praktijk richt ze zich tegen het bestaan en voortbestaan van Eretz Israël als Joodse staat.

Maar het antizionisme is niet alleen een politieke kwestie. Ook de kerken en theologen hebben zich over het bestaan van Israël uitgesproken. Ik herinner aan de in 1969 door de Ned. Herv. kerk uitgegeven zogenaamde “Handreiking”. De titel daarvan was: “Israël, volk, land en staat”. Daarin wordt onderstreept dat “de band tussen volk en land van Godswege gehandhaafd blijft”. Ten aanzien van de staat wordt een voorbehoud gemaakt: “De belofte van God geldt wel de blijvende verbondenheid van volk en land, maar niet op gelijke wijze dan die van volk en staat”.

De gevolgtrekking uit het stuk tenslotte heeft welhaast de kracht van een belijdenis: “Daarom menen wij de conclusie te moeten maken, dat de christenen, die thans het recht van bestaan van de staat Israël afwijzen en zich daartegen verzetten, zich daarmee indirect tegen God Zelf verzetten”. Over deze conclusie wordt nog steeds een felle discussie gevoerd.

Aan de ene kant zijn er die menen: “Met een zogenaamde theologie van het land kunnen we alles kritiekloos goedpraten, wat Israël doet”.

Aan de andere kant zijn er die zeggen: “De belofte van het land hoort zo onherroepelijk en onvoorwaardelijk tot het “erfdeel” van Israël, dat elke kritiek bijna niet anders kan worden uitgelegd als antizionisme, dus als antisemitisme”.

Nu is het zeker zo, dat voor de Joden in de verstrooiing en voor de Joden in Israël zelf “het leven van Israël verbonden is met haar land, het land van Zion en Jeruzalem. Degenen, die een beroep doen op Israël om haar aanspraken op het land los te laten, nodigen hen feitelijk uit hun identiteit los te laten en gezamenlijk zelfmoord te plegen. Het is een ongelofelijk immoreel verzoek, dat Israël noch van haar vijanden noch van haar vrienden kan aannemen” (Werblowski).

Of om het, na de verschrikkingen van Auschwitz, te zeggen met de woorden van rabbi Hillel: “Als ik mezelf niet help, wie dan? En wanneer niet nu, wanneer dan?”

Voor Joden in en buiten Israël is het antizionisme de nieuwe vorm van Jodenhaat en van antisemitisme. Maar niet alleen voor hen.

Volgens oud-premier Begin kan geen verschil gemaakt worden tussen anti-Israëlisme, antizionisme en antisemitisme. Wie kritiek op Israël heeft, is tegen het Joodse volk en dus antisemiet.

Begrijpelijk, dat een regeringsleider van een land in oorlog (Libanon!) zo'n uitspraak doet voor binnenlands gebruik. Toch is een dergelijke uitspraak in z'n algemeenheid onjuist. Veel Joden zelf, in en buiten Israël, hadden en hebben kritiek op bepaalde onderdelen van het beleid van hun regering. Kritiek betekent nog niet anti-Joods, antisemiet te zijn. Bovendien kan zo'n uitspraak steun geven aan een mythe, die juist antisemieten in leven proberen te houden. Namelijk dat alle Joden in de hele wereld meeverantwoordelijk zijn voor wat Israël doet; de rampzalige mythe dus van “een

internationale Joodse samenzwering”, van “het Joodse gevaar”, waarvan ook Hitler zich bediende.

Al is het zeker zo, dat miljoenen Joden in de verstrooiing zich wezenlijk met de Joodse staat verbonden voelen; daardoor kunnen anti-Joodse gevoelens en aanslagen op Joodse instellingen duidelijk in de hand gewerkt worden; de antisemieten zien hierin een bruikbaar motief om weer te voorschijn te komen. Tegelijk moeten we ook terdege bedenken: de Jodenhaat heeft zich meestal gehuld in de één of andere dekmantel. Zelfs Eichmann heeft met zoveel woorden gezegd: “Ik ben geen antisemiet”. Wel degelijk kan daarom antizionisme de verpakking zijn, waarin onversneden Jodenhaat verborgen zit.

Een duidelijk bewijs hiervan is de resolutie, die de Algemene Vergadering van de V.N. op 10 november 1975 aannam; daarin werd het zionisme veroordeeld als “een vorm van racisme en rassendiscriminatie”.

In deze resolutie verwees de V. N. naar vroegere verklaringen tegen alle vormen van rassenverschil of rassensuperioriteit; tevens sloot zij aan bij een eerdere verklaring van niet-gebonden landen in augustus 1975; daarin werd het zionisme ten strengste veroordeeld als “een bedreiging van de wereldvrede en veiligheid”. Op alle landen werd een beroep gedaan om zich te verzetten tegen deze “racistische en imperialistische” ideologie.

Ogenschijnlijk gaat het hier niet tegen Joodse mensen, zelfs niet tegen de staat Israël, maar tegen een ideologie, die men zionisme noemt. Zo verklaarde b.v. de ambassadeur van Saoedi-Arabië, dat de Joden in de Arabische landen nooit vervolgd waren. Het gaat niet tegen de Joden op zich, maar tegen Israël als “de zionistische vijand”, die “de onvervreembare rechten” van het Palestijnse volk niet erkennen wil. En in een interview met Elseviers Weekblad verklaarde Yasser Arafat nog niet zo lang geleden: “Wij zijn onverzoenlijke tegenstanders van elke vorm van antisemitisme”.

Nu zijn de feiten evenwel anders. Ook in de Arabische landen zijn en worden Joden vernederd en vervolgd. Al hebben zij het, in vergelijking met het christelijke Europa daar nog goed gehad.

Radicaal anders was de reactie op de V. N. resolutie van Allon, Israëls minister van buitenlandse zaken: “Deze antizionisme resolutie gaat niet alleen tegen de staat Israël, maar tegen het hele Joodse volk; antizionisme is een nieuwe dekmantel voor de eeuwenoude vloek van het antisemitisme; het is gemeen en het toppunt van cynisme om het Joodse volk en het zionisme te betichten van racisme, terwijl de hele wereld weet, dat de Joden slachtoffers zijn geweest van de afschuwwekkende nazitheorie van het racisme”. Ook rond deze resolutie wordt toch weer gedacht aan de eeuwenoude mythe van de gevaarlijke Jood en van het gevaar van het wereldjodendom; voorstellingen, die bekend zijn uit de Nazipropaganda.

Duidelijk wordt dit ook uit een rede, die de Algerijnse minister van jeugdzaken in 1976 hield voor de Unesco. Daarin zei hij onder andere: “De ironie van het lot wil, dat de slachtoffers van de propaganda van Goebbels zijn geestelijke erfgenamen zijn; dat zij een spinneweb regelrecht om de wereld spannen en vanuit het middelpunt Tel Aviv een groot deel van de internationale mening bedrogen hebben en nog bedriegen”.

De politieke afkeer tegen de staat Israël is afkeer tegen “het wereldjodendom”. Antizionisme en anti-judaïsme vallen samen; de nazipropaganda draait op volle toeren.

Israël wordt beschuldigd door de pers over de hele wereld van nazipraktijken: “West-Beiroet is het ghetto van Warschau”, “Israël pleegt volkenmoord”, “er dreigt voor de Palestijnen een tweede holocaust”. Alle Joden zijn slecht.

Zionisme en antizionisme zijn niet alleen een politieke kwestie. Ook de kerken hebben

zich erover uitgesproken. Ik noemde al de Nederlands Hervormde Kerk.

Daar de Rooms Katholieke Kerk zichzelf ziet als het nieuwe Israël, heeft het Vaticaan om theologische en politieke redenen de staat Israël nog nooit officieel erkend; al bestaan er al 25 jaar lang semi-officiële contacten. Tegelijk echter werd ook Yasser Arafat door de paus ontvangen. Gelukkig zijn er ten opzichte van het eigene van het Joodse volk en ten opzichte van de staat Israël bepaalde positieve ontwikkelingen in de Rooms Katholieke Kerk aan de gang.

Tenslotte: Wat de Wereldraad van Kerken betreft, bij zijn oprichting in 1948 werd gepleit voor veilige en erkende grenzen van de staat Israël. Verder zijn er gesprekken aan de gang om tot beter begrip voor elkaar te komen. Ook protesteerde de Wereldraad tegen de V.N. resolutie over het zionisme. Anderzijds protesteerde hij niet, toen Israël in 1967 en 1973 in zijn bestaan bedreigd werd; of bij P. L. O. aanvallen op onschuldige Joodse burgers.

Van Joodse zijde wordt de Wereldraad verweten te weinig theologisch bezig te zijn, en te veel politiek, ten nadele van Israël en ten voordele van de Palestijnen.

Nog nooit heeft een positieve theologische keuze voor de staat Israël de status bereikt van een officieel document van de Wereldraad. Zeker, de staat Israël is niet verheven boven alle kritiek. Maar zwijgt de kerk als Israël gevaar loopt en is ze er als de kippen bij om kritiek te leveren?

Dan is dat onheilspellend. Dat is het bewijs, dat de eeuwenoude, christelijke Jodenhaat nog een geweldige invloed heeft in de kerk.

4. De les van het antisemitisme

Uit het voorgaande is ons duidelijk geworden, dat Jodenhaat een eeuwenoud verschijnsel is; en dat hiervoor allerlei motieven en wortels zijn aan te wijzen.

Wanneer we er oog voor gekregen hebben, wat voor verschrikkelijke gevolgen de Jodenhaat de eeuwen door heeft gehad, dan is er maar één conclusie mogelijk: voor dit grote kwaad moeten we uiterst beducht zijn. Met wortel en tak moeten alle vormen van Jodenhaat worden uitgeroeid. Daarbij moeten we niet alleen letten op anderen, maar ook op onszelf. Leven er ook in ons hart anti-Joodse gevoelens? Hoe antisemitisch zijn wij?

In onze tijd is sprake van een opleving van Jodenhaat. Niet alleen in Rusland en de landen van het Oostblok worden Joden stelselmatig onderdrukt; niet alleen in de Arabische landen; maar ook in Zuid-Amerika; met name in Argentinië. Ook in West-Europa groeit het aantal gewelddaden tegen Joden en Joodse instellingen en gebouwen sterk. Hakenkruisen op muren en de Joodse graven. Scherpe kritiek in de media op de politiek van de staat Israël, terwijl andere landen buiten schot blijven.

Ook ons land blijft hier — helaas — niet achter. Integendeel.

Economische achteruitgang vraagt om zondebokken. Vandaag zijn het de Turken, morgen de Joden. Een partij als de Centruumpartij wakkert met z'n racistische propaganda deze haatgevoelens bewust aan. Vandaag verwerpt men het ritueel slachten van de Mohammedaan als een vergrijp tegen het dier; morgen de spijswetten en het kosher eten van de Jood.

Ook in Nederland worden de zogenaamde “protocollen van de wijzen” weer verspreid. Een “document” uit het begin van deze eeuw, een verzonnen verslag van een vergadering, waarin Joden een plan maakten om de wereldheerschappij te veroveren. Deze protocollen hebben een geweldige anti-Joodse invloed gehad en hebben die nog: met name in Rusland en in de Arabische landen.

Nog niet zolang geleden moesten twee rooms-katholieke paters zich voor de rechter

verantwoorden over anti-Joodse artikelen, die ze geschreven hadden. Daarin stonden zinnen als: “Zo'n godsdienst (de Joodse) verdient afgeschaft te worden”; “De holocaust van het Palestijnse volk”; “We laten ons niet langer meer chanteren met de concentratiekampen”.

Van kritiek op Israël werd zo overgeschakeld op antizionisme naar feitelijke Jodenhaat.

Eveneens, nog niet lang geleden, werd opnieuw uitgegeven het boek: “Isaäk Levinsohn; de bewogen geschiedenis van een Russisch-Poolse Jood, die op een wonderlijke manier in aanraking komt met christen-Joden”. Voor het eerst verschenen in 1880, in het Nederlands verschenen in 1932. In dit boek, dat vooral in het rechtergedeelte van de Gereformeerde Gezindte bekend is, vindt men duidelijk vijandige uitspraken en vooroordelen ten opzichte van de Joden en hun godsdienst. Het boek geeft het beeld weer van een gemeen, wraakzuchtig en ontredderd volk, met stomme wetten en een schreeuwend tekort aan inzicht, als het gaat over de Messias.

De eerlijkheid gebiedt evenwel te zeggen, dat het omgekeerde ook 't geval is: in het boek staan ook vijandige uitspraken van Joodse kant over het christendom.

Israël en het Joodse volk, komen in de wereld hoe langer hoe meer alleen te staan. Een bepaalde kritiek op de Joodse staat kan o zo gemakkelijk een dekmantel worden voor Jodenhaat.

Hoe anti-Joods zijn wij zelf? Wat is Jodenhaat ten diepste?

De Nederlandse theoloog K. H. Miskotte schreef, nu bijna een halve eeuw geleden: “Het antisemitisme is in wezen, juist nu het zegt geen religieuze, maar een biologische-politieke consequentie te zijn (1933!), niets anders dan een grenzeloze, veel te lang verzwegen haat tegen de God van de Thora, die ook de God van de Kerk is”.

Met deze woorden werd het antisemitisme, de Jodenhaat, niet “theologisch” verklaard. Wel wordt het ontmaskerd als haat tegen de God van Israël: “Wij willen niet, dat Deze Koning over ons zij”. In een rapport uit 1960 van de Nederlands Hervormde Kerk staat: “Wie het volk Israël verwerpt, moet eindigen. met tenslotte Christus Zelf te verwerpen”.

Ook van Joodse kant worden Jodenhaat en antisemitisme gezien als ten diepste verzet van het heidendom tegen de God van Israël, en tegen Christus. Zo zegt Franz Rosenzweig: “De diepste reden van de christelijke haat tegen de Joden ligt in de zelfhaat van de christen, in de haat tegen zijn eigen onvolmaaktheid, tegen het eigen nog-niet”.

En Abel Herzberg zegt: “Het is ook niet de christen, die de Jood vervolgd heeft, maar de als christen gedoopte heiden, wat niet hetzelfde is”. En: “Ik ben er zelfs niet zeker van, wat nu eigenlijk het wezenlijke bezwaar van die ambivalente heiden-christelijke wereld jegens de Joden is geweest: dat zij Christus gekruisigd hebben, of dat zij Hem hebben voortgebracht”.

Heeft dr. Gerssen dan geen gelijk, wanneer hij stelt, dat de Jodenhaat sluimert in het hart van elk onbekeerd mensenkind?

Uitroeijing van alle vormen van Jodenhaat met wortel en tak. Dit is de les van de geschiedenis. Maar is dit mogelijk? Kan het?

Wanneer Jodenhaat een grondhouding, een menselijke behoefte is om angsten en agressie af te reageren op anderen (C. P. van Andel), dan moet de strijd worden aangeboden tegen deze grondhouding; de “ziekte” van de Jodenhaat zal dan te overwinnen zijn.

Nemen wij de feitelijke oorzaken weg, die geleid hebben tot allerlei vormen van Jodenhaat, dan vallen ook de vooroordelen weg, die daarbij horen, dan zal de Jodenhaat uitsterven (K.A.D. Smelik).

Anderen zijn op dit punt veel minder optimistisch. Werkelijke antisemieten zijn niet tot rede te brengen. Bepaalde vooroordelen zijn bijna nooit weg te nemen. En er zullen er altijd zijn, die ontkennen wat de Joden alle eeuwen door, zelfs in de concentratiekampen is aangedaan.

Joden hebben geleerd met deze smerigheid en onzin van de Jodenhaat te leven. Het is dan ook een zaak van niet-Joden om er mee klaar te komen (Dick Houwaart).

Is niet één van de gemeenste gevolgen van Jodenhaat geweest, dat Joden gebracht werden tot vormen van zelfhaat, van zelfontkenning? Hoevelen hebben er niet geleden onder een gevoel van gespletenheid? Zelfs waren er die “antisemitischer” waren dan hun haters. Het was niet zomaar, dat de Joodse dichter Heine het Jood-zijn een “Krankheit” noemde.

Uitroeijing van alle vormen van Jodenhaat met wortel en tak.

Elie Wiesel merkt terecht op, dat vooral de christelijke theologie hier een heel belangrijke rol in heeft te spelen. Heel veel Jodenhaat is het felst voor de dag gekomen, wanneer het in “christelijk” gewaad gepresenteerd werd. We hoeven hier alleen maar te denken aan de Kruistochten.

De christelijke kerk zal de medeplichtigheid aan het lijden van het Joodse volk eerlijk hebben te erkennen. Maar hierbij moet ook gezegd worden, dat er in de christelijke kerk altijd geweest zijn, die wel aandacht hebben gehad voor de blijvende betekenis van het Joodse volk.

Erkenning van medeplichtigheid heeft te leiden tot verootmoediging en schuldbelijdenis. Maar dit is niet genoeg; er moet meer gebeuren.

Want zolang de christelijke kerk er aan vasthoudt, dat zij de plaats heeft ingenomen van Israël en van het Joodse volk, blijft de bron van christelijke Jodenhaat bestaan. Met dit zogenaamde vervangingsmodel moet radicaal worden afgerekend in prediking en catechese. “Niet gij draagt de wortel, maar de wortel u”, schrijft Paulus in Rom. 11: 18.

Radicale, blijvende bekering tot de God van Israël en zijn Messias, Jezus Christus is nodig. “Het heil is uit de Joden” (Joh. 4: 22). En Paulus schrijft in Rom. 11 ook: “Indien nu enkele van de takken weggebroken zijn en gij als wilde loot daartussen geënt zijt en aan de saprijke wortel van de olijf deel hebt gekregen, beroem u dan niet tegen de takken!” (vers 17).

Wie Israëls God van harte liefkrijgt en Zijn Messias, Jezus van Nazareth, heeft ook Zijn volk lief, niet omdat de Joden beter en anders zijn dan de andere volkeren, maar omdat God ze lief heeft en trouw blijft aan Zijn verbond.

Vanuit de Schriften moeten we ons op een grondige manier opnieuw bezinnen op de diepe reden van bestaan van het Joodse volk, te midden van de andere volken; en dan niet alleen in de tijd voor Golgotha of na Auschwitz; maar ook in de eeuwen daartussen. Dan alleen is een werkelijk antwoord op en tegen de Jodenhaat mogelijk.

Wij moeten de Schriften op bepaalde punten dan ook verder weer opnieuw gaan lezen, en a.h.w. her-ontdekken. We hebben oog te krijgen voor wat Miskotte heeft genoemd: “het tegoed van het Oude Testament”. En wanneer we het Nieuwe Testament lezen, zullen we toch heel voorzichtig moeten omgaan met de zogenaamde “anti-Joodse” teksten; gelet op wat mede op grond van deze teksten het Joodse volk de eeuwen door is aangedaan.

Een werkelijk antwoord tegen de Jodenhaat is ook pas echt mogelijk, wanneer de christelijke theologie serieus ingaat op de vraag naar de betekenis van het land. Immers "tot het volk Israël behoort ook het land; tot de structuur van de Joodse godsdienst hoort heel nadrukkelijk de verwerkelijking van het Jodendom in het land" (David Plusser).

Wat is voor de Jood, voor het Jodendom en voor de christelijke theologie de betekenis van het land? Positieve solidariteit met de staat Israël is daarom een wezenlijke zaak. Al moeten we hier oppassen voor het zogenaamde filosemitisme: de vaak onberedeneerde liefde voor alles, wat met Israël te maken heeft. Wanneer onze hooggestemde verwachtingen niet uitkomen, kan het gebeuren, dat onze liefde omslaat in gevoelens van haat. Teleurgesteld keren we ons dan af van Israël en van het Joodse volk.

Dat er zowel in Israël zelf, als ook in ons land en andere landen ontmoetingen en gesprekken op gang komen tussen Joden en christenen, is een verheugende zaak. Ook daardoor kan de Jodenhaat worden teruggedrongen.

In juli 1982 werd door de Wereldraad van Kerken uitgesproken, dat de Kerken op een zodanige manier met de Schrift moeten omgaan, dat ze nooit gebruikt kan worden tegen het Joodse volk en het Jodendom. Al in 1948 was door de Wereldraad verklaard: "antisemitisme is zonde tegen God en mens en volstrekt onverenigbaar met het christelijk geloof".

In ons land gaf de Nederlandse Raad van Kerken in 1981 een uitvoerige verklaring uit, waarin zij waarschuwde tegen uitingen van groeiend antisemitisme. Van Joodse zijde was men met de verklaring niet onverdeeld gelukkig, omdat er ook kritiek in doorklonk op de politiek van Israël; daardoor zouden anti-Joodse gevoelens alleen maar versterkt worden.

Van Joodse kant bestaat er in ons land de STIBA: de stichting tot bestrijding van het antisemitisme. Ook hiermee zijn niet alle Joden even gelukkig.

Moeten we ook onze taal op dit punt niet eens kritisch bekijken? Wat voor gevoelens roepen woorden als "Jodenfooi", "Jodenstreek", en "Jodenkermis" op? Worden zo niet bepaalde negatieve vooroordelen in stand gehouden? En hoe staat het met de beeldvorming van het Jodendom en van de Joden in het onderwijs, in leerboeken? Hier is nog veel werk te doen, om van bepaalde anti-Joodse vooroordelen af te komen. De les van het antisemitisme: Met wortel en tak moeten alle vormen van Jodenhaat worden ontmaskerd en worden afgewezen als zonde.

Is Jodenhaat, is antisemitisme evenwel de grootste bedreiging voor het voortbestaan van het Joodse volk? De geschiedenis leert ons, dat Jodenhaat dit niet alleen is.

Een even groot gevaar is ook altijd geweest het proces van assimilatie. D.w.z. dat Joden hun eigenheid opgeven en zich in alles gaan aanpassen aan hun omgeving. Ze houden op Joods te zijn. Binnen het huidige Jodendom is men erg bezorgd over deze ontwikkeling. Men ziet assimilatie als een grotere bedreiging voor het voortbestaan zelfs van het Joodse volk dan allerlei vormen van Jodenhaat.

Volgens Dennis Prager en Jozef Teluskin in hun boek "Waarom de Joden?" is er maar één oplossing van het antisemitisme: Joden moeten de morele en ethische woorden van de heidenen beïnvloeden.

Ze gebruiken niet de term "zending", maar wat ze voorstellen is een terugkeer naar het doel dat de wetende profeten aan Israël gaven: "De Joden moeten hun originele taak weer op zich nemen om een duidelijk ethisch monotheïsme te verkondigen... het is de ironie van de Joodse geschiedenis dat juist deze taak, die de uiteindelijke oorzaak van het antisemitisme is geweest, vervuld moet worden om het antisemitisme te

beëindigen. God zonder ethiek leidde tot kruistochten en Gadaffi, ideologieën zonder God hebben geleid tot Goelag en Auschwitz”. Ze eindigen hun boek met een citaat van Abraham Joshua Heschel: “De Joden zijn boodschappers die hun boodschap vergeten zijn”. De les van de geschiedenis.

De Messiasbelijdende Jood, ds. Tabaksblatt, heeft eens gezegd: “Men kan iemand doen stikken door hem te wurgen, maar ook door hem al te hartstochtelijk te omhelzen. Het volk Israël wenst beide niet, het heeft zijn deugden en ondeugden gelijk ieder ander volk.

Het ligt niet aan het volk, dat het zoveel ellende heeft doorstaan. Het is de God van dat volk, Die het in Zijn verkiezende genade door alles heen bewaart — de God van Israël!

De antisemieten zouden daarmee wel rekening moeten houden in hun pogingen voor “de oplossing van het Joden-vraagstuk”. Zij vergrijpen zich alleen aan de God van Israël en verhaasten daardoor hun eigen ondergang... Voor de filosemieten is geen reden om zich aan dit volk te vergapen. Wat valt er in dit volk te vereren behalve zijn God? Hij is het immers, Die in Zijn onwankelbare trouw dat volk handhaaft en bewaart ondanks alle gevaren en de eigen pogingen gelijk te worden aan anderen. Hij heeft het volk Israël gesteld tot een levende getuige, dat Hij en Hij alleen de enig, ware God is (Jes. 44: 8). Daarom neemt Hij Zijn genade-gaven en de roeping van dit volk niet terug (Rom. 11: 29). Het bestaan van dit volk wijst heen naar het bestaan van God. Als er in het volk Israël iets te vereren is, dan is het zijn God”.

In de Messias van Israël is de gemeente gezegend. De apostel Paulus spoort ons aan de Joden jaloers te maken, opdat enigen uit hen behouden mogen worden (Rom. 11: 13). Zo heeft de gemeente er te zijn tot zegen van Israël.

Wij mogen uitzien naar de verdere vervulling van Gods beloften: het behoud van gans Israël in de eindtijd door God Zelf (Rom. 11: 25, 26).

Israël en de kerk zijn zo in een diepe solidariteit als het ware op elkaar gebonden. Het ene volk van God uit Joden en heidenen, beërft alle schatten van Gods Koninkrijk. Verschenen is dat in de Messias van Israël, Jezus Christus; deze schatten in Hem worden in het geloof ontvangen.

Onder Zijn gezag worden nu al haat en vijandschap gebroken. Maar eenmaal ten volle en voor eeuwig.

VI. ISRAËL, LAND, VOLK EN STAAT

Ir. J. v.d. Graaf

1. Het zionisme, terugkeer uit de verstrooiing

"Ik ben een zoon van vluchtelingen en een vader van vervolgd".

Deze uitspraak is van mr. Abel J. Herzberg, de bekende Joodse jurist. Hij vertolkt ermee het Joodse vraagstuk in een notedop. Verstrooiing uit hun land, onder de volkeren, dat is steeds weer het lot van de Joden geweest, alle eeuwen door. Uit het land, dat God Abraham toeweest, getogen naar Egypte. Na een veertigjarige woestijntocht weer in het beloofde land, maar vervolgens weer in ballingschappen. Dan de Romeinse overheersing aan het begin van onze jaartelling. Vervolgens de kruistochten met de massale bloedvergieting daaraan verbonden. De kruistochten waren immers veel minder christelijk dan we het op de lagere school reeds leerden. En uiteindelijk: verstrooiing onder de volkeren, met enkele tientallen jaren geleden de massale vernietiging in de Tweede Wereldoorlog. Het volk Israël had de eeuwen door alle reden de klacht van psalm 137 aan te heffen: 'aan de rivieren van Babel, daar zaten wij, ook weenden wij, als wij gedachten aan Sion'.

"Mijn hart is in Tzion", dat is de titel van een boek van dr. F. de Meyer. Het is een regelrechte vertolking van psalm 137 vers 5. "Indien ik u vergeet, o Jeruzalem, zo vergete mijn rechterhand zichzelf".

Sinds de verovering van het land Kanaän door Jozua, dertien eeuwen voor onze jaartelling, is er sprake geweest van telkens terugkerende ballingschap (galoet geheten) en van verstrooiing: hoewel óók van terugkeer. Israël heeft het land vaak letterlijk als "beloofd land" moeten beschouwen, als land van belofte.

Herzl

De grote terugkeer is ongeveer een eeuw geleden begonnen. De eigenlijke stoot ertoe werd gegeven door Theodor Herzl, journalist van professie, die in Parijs de veroordeling van de Joodse kapitein Dreyfus meemaakte. Wegens landverraad werd deze veroordeeld tot verbanning naar het Duivelseiland. Maar al spoedig bleek dat hij het slachtoffer was van antisemitisme uit militaire kringen. In 1896 schreef Herzl toen zijn boek "Der Judenstaat", de staat der Joden: een poging tot een moderne oplossing van het Jodenvraagstuk. Herzl ziet in de stichting van een Joodse staat de oplossing voor de voortdurende vervolging der Joden. Een jaar later, in 1897 komt in Bazel het eerste zionistische congres bijeen. En daar wordt uitgesproken dat het zionisme streeft naar een publiekrechtelijk erkend tehuis voor het Joodse volk in Palestina. Men lette op het woord tehuis. Er was nog geen sprake van een staat. Wel werd gekozen voor Palestina als zulk een tehuis. Daarmee werd intussen de verbinding gelegd met de Bijbelse traditie. Palestina was immers het land van de Bijbel. Voor Herzl was dat aanvankelijk niet doorslaggevend. Het tehuis kon voor hem net zo goed Argentinië zijn of Oeganda (dit laatste land is ook een reëel overwogen mogelijkheid geweest). Toen het toch Palestina werd nam Herzl de uitspraak van I. Zangwill over, die gezegd had "Een land zonder volk voor een volk zonder land". Het verlangen naar Zion, had als een rode draad door de Joodse geschiedenis gelopen. Er waren ook allerlei zionistische vóórlopers van Herzl geweest. Maar van nu af aan kreeg dit verlangen ook concreet gestalte in de terugkeer naar het land der vaders. Emigratiegolven kwamen op gang. In de taal der Joden geheten de aliyot (dat is het meervoud van aliya). "Vernietig de verstrooiing óf, de verstrooiing zal u vernietigen", zo hielden Israëls zieners de Joden her en der in de wereld voor. Het volkslied — de Hatikwa, het

lied der Hoop — kreeg in die aanvangsstond van het zionisme ook gestalte. Dit lied — de wijs kennen we uit het bekende lied “Door de wereld gaat een woord” — luidt in Nederlandse vertaling:

*“Zolang diep in het hart
nog steeds leeft de ziel van een Jood
en vooruit gericht naar het Oosten
het oog nog steeds naar Zion schouwt
is onze hoop nog niet verloren
de hoop van duizenden jaren
te zijn een vrij volk in ons land
het land van Zion en Jeruzalem”.*

Het besef leefde b.v. dat de Joden, die de eeuwen door in den vreemde begraven waren, niet zonder betekenis met het hoofd in de richting Jeruzalem waren gelegd. “Jeruzalem, eer dat ik u vergeet, zo vergeet mijn rechterhand zichzelf”. En niet voor niets — althans naar het besef der Joden, die hun religieuze ziel leggen in het zionisme — was drie maal daags gebeden: “en breng ons in vrede tezamen uit de vier hoeken van de aarde en voer ons opgericht naar ons land.” Dat werd gebeden vóór het sjema Israëel, de kernzin van het Jodendom uit Deuteronomium 6: 4, die luidt: “Hoor Israëel, de Heere onze God is een enig Heere”.

De erkenning van de zionistische verlangens vond reeds plaats in 1917, in de zogeheten Balfour Declaration, een brief van Lord Balfour aan baron de Rothschild, die de emigratie van duizenden Joden naar het beloofde land financieel had mogelijk gemaakt. Chaim Weizman wist de Britse regering ervan te overtuigen dat het in hun eigen voordeel was de nationale beweging in Palestina te steunen om zo een hefboom tegen de Turken te hebben. De Balfourverklaring luidt:

“Het doet mij veel genoegen U namens de regering van Zijne Majesteit een verklaring van ondersteuning van het Joods-zionistische streven te doen toekomen. Deze verklaring is in het kabinet besproken en goedgekeurd.

De regering van Zijne Majesteit staat welwillend tegenover de stichting van een nationaal tehuis voor het Joodse volk in Palestina. De regering zal zich inspannen om het bereiken van dit doel te vergemakkelijken. Hierbij is duidelijk, dat niets zal worden gedaan, wat de bestaande burgerlijke en religieuze rechten van de niet-Joodse gemeenschappen in Palestina zou kunnen aantasten, of wat de politieke positie van de Joden in welk ander land dan ook in gevaar zou kunnen brengen”.

De formuleringen zijn zorgvuldig gekozen. Tegenover de Joodse wens dat Palestina — heel Palestina — zou dienen als Nationaal Tehuis, formu leert de Engelse regering “de oprichting van een nationaal tehuis in Palestina”. Dat is een beperking, en van een staat is hier nog geen sprake.

Het aanvankelijk gevolg van de grote terugkeer was intussen dat in 1896 50.000 Joden in Palestina leefden en toen 8% van de toenmalige bevolking in Palestina uitmaakten. Tussen 1933 en 1936 besloeg de Joodse bevolking echter al 30% van de inwoners van Palestina. In totaal woonden er toen 400.000 Joden. Met name de antisemitische maatregelen van Hitlers Duitsland leidden tot massale emigratie. Maar toen ging de Britse regering moeilijk doen. Palestina moest worden verdeeld in een Joods en een Arabisch deel. In 1939 publiceerde de Britse regering dan ook een witboek, waardoor land aankopen door Joden sterk werden beperkt. Bij de aanvang van de 2e

Wereldoorlog, zei echter Ben Goerion desondanks: “Wij zullen in de oorlog aan de kant van Engeland strijden alsof het witboek niet bestaat en wij zullen het witboek bestrijden alsof er geen oorlog is”. Toen zich na 1945 nog eens 100.000 overlevenden van de holocaust in Palestina wilden vestigen, werden ze door de Britten, die toen nog steeds het bestuur over Palestina hadden, teruggestuurd. Maar Palestina, door Herzl zelf als een asyl voor vervolgte Joden gezien, werd toch het fundament voor een staat.

In 1948 vond uiteindelijk de grote vestiging van Joden in Israël, oftewel Palestina plaats. Thans wordt Palestina door 3 miljoen Joden bewoond. Op 29 november 1947 had de V.N. namelijk tot de tweedeling van Palestina in een Joodse en Arabische staat besloten. De stichting van een Joodse staat had daarmee een internationale basis gekregen. En in 1948 was die staat een feit. Hoe diep het verlangen naar Sion verankerd was in het leven van de verstrooide Joden bleek uit de vreugde toen de staat Israël een feit werd in 1948. Ik lees een passage voor uit het bekende boek “Exodus” van Leon Uris.

14 mei 1948

In Tel-Aviv kwamen de leiders van de Yishoev en de Wereld Zionisten bijeen in het huis van Meier Dizengoff, de stichter en eerste burgemeester van de stad. Buiten hielden schildwachten met stenguns de onrustige menigte op een afstand.

In Cairo, New York, Jeruzalem en in Parijs, Londen en Washington richtte aller aandacht zich op dit huis.

“Dit is Kol Israël — de Stem van Israël”, kondigde de omroeper van het radiostation langzaam aan. “Ik heb zojuist het document ontvangen, dat betrekking heeft op het beëindigen van het Britse Mandaat, dat ik nu zal voorlezen”.

“Stilte! Stilte!” riep Liebermann tegen de groep kinderen, die in zijn huisje samen waren gekomen, “Stilte!”

“Het Land Israël”, vervolgde de stem over de radio, “is het geboorteland van het Joodse volk. Hier werd hun geestelijke, religieuze en nationale persoonlijkheid gevormd. Hier verwierven ze onafhankelijkheid en schiepen een cultuur van nationale en universele betekenis. Hier schreven zij en gaven de Bijbel aan de wereld”.

“Door dit historische besef gedragen, hebben de Joden door de eeuwen heen ernaar gestreefd, naar het land van hun vaders terug te keren en hun erkenning als natie te herwinnen. Gedurende de laatste decaden zijn ze in groten getale teruggekeerd. Ze hebben daarop het woestijngebied in cultuur gebracht, hun taal tot nieuw leven gewekt, steden en dorpen gebouwd en een voortdurend groeiende gemeenschap met een eigen economisch en cultureel leven gevestigd. Ze zochten vrede, maar waren er op voorbereid zich te verdedigen. Ze hebben aan alle inwoners de zegeningen van de vooruitgang gebracht...”

In Safed luisterden de Kabbalisten in de hoop woorden te horen, die de oude profetieën zouden vervullen. In de corridor van Jeruzalem luisterden de dodelijk vermoeide Palmach-strijders van de Bergbewoners Brigade en men luisterde eveneens in de geïsoleerde, belegerde nederzettingen in de gloeiend-hete Negev Woestijn”.

Zo zou ik door kunnen gaan met citeren. De spanning is voelbaar, de vreugde groot.

Ik begrijp dat ik nu intussen land, volk en staat al bezig ben op één lijn te zetten. Ik heb echter slechts een beknopte historische schets gegeven. Het volk is er geweest de eeuwen door. Het land is er geweest vanaf de Schepping. De staat is een vormgeving van menselijk samenleven. De staat Israël is één van de vele vormen van samenleven. Ik hoop van ganser harte dat deze staat de tijd verduurt. Omdat ik hoop dat deze staat

iets van het eschaton, van de eindtijd in zich heeft. De Joden en Israël — zeg de Joden en Palestina — horen bij elkaar. Ik heb het onderscheid nog niet zo goed weten aan te brengen, omdat het gewoon niet aan te brengen is. Land, volk en stáát horen bij elkaar. En wij zullen het bij elkaar moeten houden.

2. Land en volk horen bijeen

We hebben gezien hoe het zionisme, dat in de vorige eeuw opkwam, met als grote leider Theodor Herzl, de grote terugkeer inluidde van Joden uit de verstrooiing naar Palestina. Aanvankelijk was het zo dat de voortrekkers van het zionisme een tehuis, een asiel ergens in de wereld voor Joden beoogden. Maar al spoedig werd een religieuze component toegevoegd. Het beoogde tehuis moest Palestina zijn. Men zou zelfs kunnen zeggen dat het feit dat het Palestina werd, al had een deel van de zionisten daar aanvankelijk géén zicht op, gezien mag worden als een teken van de bijzondere band, door Gods verkiezing gelegd, tussen land en volk. Het land Palestina behoort volgens het Oude Testament namelijk nadrukkelijk bij de verkiezing, waardoor God zich aan dit volk verbond.

Dr. S. Gerssen zegt in zijn proefschrift “Modern Zionisme en Christelijke Theologie”, dat er bij Israël de eeuwen door sprake is geweest van ‘een diep continuïteitsbesef’ vanwege de duurzaamheid van het verbond. Met andere woorden: er is sprake van een dóórlopende lijn, de eeuwen door, waardoor het land en het volk bijéén horen. Dat kleine strookje grond, zegt Gerssen, waar Israël in alle gebrek worstelt om de vervulling van de droom van Zion, is er een teken van, dat het Joodse volk niet van zijn functie is ontslagen. Het Joodse volk heeft de eeuwen door een onopgeefbare band gekoesterd met “het land van de vaders”. In de houding tegenover Israël, volk en land, is “de belijdenis van de God van Israël als Heere der geschiedenis in het geding”, aldus Gerssen. De grote Joodse denker Martin Buber, Bijbelgeleerde en zionist, die overigens wars was van religieuze, ook van Joodse religieuze gearriveerdheid, heeft in een commentaar op Jesaja gezegd: “de vernieuwing van de wereld en de vernieuwing van Zion zijn één en dezelfde, want Zion is het hart van God van de vernieuwde wereld”.

Ook voor Buber hoorden volk en land bijeen. Voor het religieuze Jodendom is overigens de vestiging van de Joden in Palestina de voorbode van de uiteindelijke Messiaanse verlossing. Een voorschot! Al is het God Zelf, Die de verlossing bewerkt, door het land te ontginnen, weer bewoonbaar en vruchtbaar te maken, mag de mens, de Joodse mens de verlossing mee voorbereiden.

David Ben Goerion, één der presidenten van Israël, had op zijn schrijftafel — het is nog te zien in zijn Kibboetswoning in de Negev Woestijn — permanent twee bijbelteksten voor zich liggen. “De woestijn en de dorre plaatsen zullen hierover vrolijk zijn en de wildernis zal zich verheugen en zal bloeien als een roos” (Jes. 35: 1) en “Ziet, Ik zal wat nieuws maken, nu zal het uitspruiten, zult gij dat niet weten? Ja, Ik zal in de woestijn een weg leggen en rivieren in de wildernis” (Jes. 43: 19). In de ontginning en het vruchtbaar maken van het land zag Ben Goerion deze profetie in vervulling gaan.

Wie het Oude Testament nauwkeurig leest kan er niet omheen, dat God Zijn Naam met die van het volk verbonden heeft in de historische landstrook, die Palestina heet. Nog eens citeer ik dr. S. Gerssen: “Israël is tegelijk natie en religie.”

Vandaar de dagelijkse strijd juist in het land Israël. Het is immers niet zo maar een stukje van de natuur, het is het land waar de ontmoeting tussen God en mens heeft plaatsgevonden en dat nog altijd het geheim daarvan draagt. God, volk en land zijn op elkaar aangewezen" (Mijn Israël, p. 129). “Israël is het enige volk op aarde, dat weet

dat het zijn land gekregen heeft op de wijze van een belofte. Dat is niet alleen kenmerkend voor Israël als volk, het is ook typisch voor dit land”.

De grenzen

Veel is intussen de afgelopen jaren nagedacht en gediscussieerd over de grenzen van het land. Met een beroep op enkele Bijbelplaatsen worden om zo te zeggen, de grenzen in kaart gebracht. In Genesis 15: 18 lezen we dat God tot Abraham zegt — als Hij een verbond met hem maakt —: “Aan uw zaad heb ik dit land gegeven van de rivier van Egypte af, tot aan de grote rivier, de rivier Frath”. In Deut. 11: 24 zegt Mozes tot Israël “Van de woestijn en de Libanon, van de rivier de Frath, tot aan de achterste zee, zal uw gebied zijn.” In Jozua 1: 4 staat het ook zo. Terecht stelt echter m.i. het geschrift van de Hervormde Synode “Israël volk, land en staat” dat de grenzen van het land niet uit de Bijbel af te lezen zijn. “Het gebied, dat door het Joodse volk in oudtestamentische tijd bewoond is, heeft zeer verschillende grenzen gehad, die nooit samen vielen met die waarover in de profetische beloften gesproken werd. Het enige, dat voor ons vast staat, is dat deze grenzen zo moeten zijn dat ze het Joodse volk een woonplaats bieden, waar het zichzelf kan zijn”. Bovendien, zo zou ik willen zeggen, welk land heeft door de eeuwen heen nooit eens grenscorrecties gehad. Kan men zich dan eeuwen lang beroepen op grenzen, die er ooit geweest zijn? De landsbelofte op zich is voor Israël genoeg. Daar behoeft geen grensbelofte bij. Voor Israël mag gelden de profetische belofte van de terugkeer, zoals we die in Ezechiël 36: 24 vinden. “Want Ik zal u uit de heidenen halen en zal u uit de landen vergaderen en Ik zal u in uw land brengen”. Dat is geschied. Dat is vervuld.

Jeruzalem

Een andere kwestie is echter de stad Jeruzalem. Waar men ook precies Zion localiseren moet, Zion is nauw verbonden met de stad Davids, met Jeruzalem. In 2 Samuël 2: 7 lezen we: “Maar David nam de burcht Sion in, die is de stad Davids”. Sion vooral is daarom voor de Joden, de eeuwen door, het symbool geweest van het land der vaders.

Het bijzonder belang van Jeruzalem berust in het Oude Testament op 4 elementen:

1. Jeruzalem is de plaats die God verkoren heeft om daar in Zijn heiligdom temidden van Zijn volk te wonen. In 2 Kon. 6 : 5 lezen we bij de inwijding van de tempel: “Van de dag af dat Ik Mijn volk uit Egypte heb uitgevoerd, heb Ik geen stad verkoren uit alle stammen van Israël om een huis te bouwen, dat Mijn Naam daar zou wezen”.
2. In de tweede plaats is Jeruzalem de stad van koning David, van het Davidisch koningschap. Ik noemde al 2 Samuël 5: 7.
3. In de derde plaats is Jeruzalem het symbool van het hele land en het hele volk.
4. En tenslotte zijn er in het Oude Testament nog vele passages, die aan Jeruzalem symbolisch een betekenis voor de toekomst toekennen. Men denke aan de man met het meetsnoer die de lengte en breedte van Jeruzalem meet (Zach. 2), waarbij de belofte staat dat Jeruzalem dorpsgewijs bewoond zal worden.

Is het wonder dat Israël in alle toonaarden zingt:

*“Jeruzalem dat ik bemin,
wij treden uwe poorten in.
Daar staan o Godsstad onze voeten.
Jeruzalem is wel gebouwd,*

*wel saamgevoegd, wie haar beschouwt,
zal haar voor 's Bouwheers kunstwerk groeten”.*

Jeruzalem, stad van de vrede, stad van Salem, stad van de shaloom. Het religieus zionisme ziet in Jeruzalem de stad, als symbool van het land, waar de volken in vrede samen zullen wonen in de toekomst van de Messias. “Eens zal Sarah spelen met het kind van Hagar las ik ergens bij een zionistische schrijver. Voor ons als christenen mag Jeruzalem de stad zijn waar God geschiedenis schreef, heilsgeschiedenis. Met ook het zicht naar de toekomst. Men denke aan het boek Openbaring van Johannes, waar sprake is van het nieuwe Jeruzalem, dat neerdaalt van God uit de hemel. Jeruzalem is de ongedeelde stad van de Grote Koning, van de Zoon van David.

Mijn conclusie is dan ook dat christenen, die bij hun Bijbel leven, naast Israël zullen staan in de strijd om het blijvende bezit van het land, om het blijvende bezit van Jeruzalem met name. Daarbij ga ik niet mee met mensen die de landsgrenzen op grond van het Oude Testament precies weten aan te geven en daarop het bezit van de bezette gebieden baseren. Maar Jeruzalem als ongedeelde stad is voor Jood en christen onopgeefbaar. Het is begrijpelijk, dat Israël, bij de verovering van de stad in 1967, tijdens de zesdaagse oorlog, direct heeft gesteld dat teruggave van deze stad onmogelijk is. Mij dunkt dat Israël deze stad nooit terug zal geven. Maar wel zal het tot de roeping van Israël behoren om zelf, in het land en in de stad, vrede stichter te zijn, drager van de Sjaloom in de stad van de vrede. Het is een ereplicht voor Israël om voor recht en gerechtigheid voor allen te ijveren, in een wereld waarin men zelf zo vaak de onverlostheid, ondanks de komst van Christus, heeft moeten ervaren.

Martin Buber zei eens: “Het Arabische vraagstuk is ons bestaansvraagstuk geworden”. Hij ging op zoek naar krachten in het Jodendom, die tot vernieuwing van het Jodendom zouden kunnen bijdragen. Opdat de wereld aan Israël zou kunnen laten zien wat vrede in het land van de belofte is. Als Israël er niet, nog niet, in slaagt die sjaloom gestalte te geven, hebben wij overigens niet zoveel te verwijten. Hebben wij, de gojim, immers niet zoveel eeuwen het volk van het land gescheiden en daardoor ongerechtigheid op ongerechtigheid gestapeld?

Israël, volk en land, land en volk, ze horen bij elkaar. Levendig herinner ik mij een ontmoeting in de oude orthodoxe wijk in Jeruzalem, Mea Shearim. Het was aan het eind van de sabbat. De deuren van de huizen gingen open, de winkeltjes werden weer geopend. Uit één van de huizen kwam een oude man, met lange zwarte jas, en zwarte hoed en een puntige lange grijze baard. Voor mijn gevoel een soort Mozes figuur. Ik raakte met hem aan de praat. Hij kwam oorspronkelijk uit Polen en had daar in de Tweede Wereldoorlog zijn hele familie verloren, vrouw en kinderen, broers en zusters. Alleen was hij overgebleven en teruggekeerd naar het land van zijn vaders. Ik vroeg hem: hoe hebt u verder kunnen leven na deze verschrikkingen? Hij keek mij aan en antwoordde met een onvergetelijk gebaar. Zijn rechterhand hief hij naar boven, naar de hemel en met zijn linkerhand wees hij omlaag, naar de grond. Godsvertrouwen en verlangen naar het land, waarheen hij zou terugkeren. Dat is geen ras, bloed-en-bodem-ideologie. Maar wel een Joods bewustzijn, diep verankerd in de historie, voor ons ook de Bijbelse historie, waarin het land en het volk nauw bij elkaar horen.

3. De staat Israël

Zoals een volk en een land bijeen horen, horen een land en een staat bijeen. We hebben reeds iets van het wettige verlangen, van het in de Bijbelse historie gewettigde verlangen, van de Joden naar hun land gezien. We hebben ook gezien hoe op 29 november 1947 door de Verenigde Naties het recht op stichting van een Joodse staat

werd erkend. In Tel Aviv en andere steden danste de Joodse bevolking op de straten. De datum 15 mei 1948 werd gekozen voor de terugtrekking van het Britse gezag. Op de avond van de 14e mei 1948 proclameerde David Ben Goerion in Tel Aviv de stichting van de Joodse staat Israël, In de onafhankelijkheidsverklaring klinkt het zionistisch verlangen door. Gezegd wordt:

"Het land Israël was de geboorteplaats van het Joodse volk. Hier ontwikkelde zich zijn geestelijk, religieus en nationaal karakter. Hier leefde het Joodse volk in soevereine onafhankelijkheid en hier schiepen zij een cultuur van nationale en internationale betekenis. Hier schreven zij de Schrift en gaven deze aan de wereld. Verdreven uit het land Israël bleef het Joodse volk in alle landen van zijn verstrooiing trouw aan het land, standvastig in zijn gebeden en zijn hoop om terug te keren en hier zijn politieke vrijheid te doen herleven.

Aangemoedigd door deze historische verbinding, streefden de Joden door alle eeuwen heen ernaar terug te gaan naar het land van hun vaders en hun onafhankelijkheid te herwinnen. In de laatste decennia kèerden zij in groten getale terug. Zij lieten de wildernis vruchtbaar worden, lieten hun taal herleven, bouwden steden en dorpen...

In weerwil van ontbering, moeilijkheden en gevaar gaan zij, die de massale slachting in Europa hebben overleefd, voort naar Israël te trekken, samen met Joden uit andere landen om aanspraak te maken op hun recht op een menswaardig leven van vrijheid en eerlijke arbeid in het land van de vaders...

Op 29 november 1947 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een resolutie aan voor de vestiging van een Joodse staat in Palestina en spoorde de inwoners aan om zelf de maatregelen te nemen voor de uitvoering van deze resolutie. De erkenning van het recht van het Joodse volk om zijn eigen staat te vestigen voor de Verenigde Naties is onherroepelijk. Het is het natuurlijk recht van het Joodse volk, zoals het dit van elk volk is, om een onafhankelijk bestaan te hebben in een soevereine staat.

Wij, leden van de Nationale Raad, die het Joodse volk in Palestina en in de Zionistische beweging vertegenwoordigen, zijn bij elkaar gekomen op de dag van de beëindiging van het Britse mandaat over Palestina en proclameren hierbij, op grond van ons historisch en natuurlijk recht en van de resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de vestiging van de Joodse staat in Palestina, die de naam zal dragen: de Staat Israël..." (Ed Noort, p. 83).

Tot zover de onafhankelijkheidsverklaring.

Na de "de grote dood", zoals Awraham Soetendorp Auschwitz en aanverwante kampen noemde, beleeft Israël de vestiging van de staat als "middel tot overleven", als een werkelijke verlossing. Ik noem een aantal uitspraken van Joodse schrijvers en denkers.

"Het land is", aldus dr. F. de Meyer, "Gods troostvolle cadeau aan zijn verminkte, gefolterde, verpletterde en gedecimeerde volk. Het land is een stap naar het Messiaanse tijdvak, niets minder dan de vervulling van Ezechiëls profetie over de verdorde beenderen" (Ez. 37, dr. F. de Meyer).

"De staat Israël is Gods reddende antwoord op Auschwitz en een teken van Gods berouw over 's mensen misdaad van Auschwitz" (zo zegt Awraham Joshua Heschel, in *An Echo of Eternity*, 1967).

"Als wij in Auschwitz en alle vorige Auschwitzen getuigen waren van het *hester panim*, het verbergen van Gods gelaat, dan hebben wij met de herleving van de Joodse staat een glimlach op het gelaat van de Eeuwige gezien".

“De vraag is niet: Hoe is Auschwitz begrijpbaar als er een verbond tussen God en het Joodse volk bestaat — de zaak is, dat alleen een verbondsvolk Auschwitz kan doorstaan en nochtans voort kan leven” (aldus R.A. Levisson, in het boek *Mijn Jodendom*, p. 73). Deze zegt ook: “15 Mei 1948 werd de troostende kus, die God zijn zwaar verminkte volk gaf” (Levisson, p. 77).

Waardering

Al eerder noemde ik het hervormde synodale geschrift “Israël, volk, land en staat” met dankbaarheid. In dit geschrift wordt, niet ten onrechte, gesteld dat, al verheugen wij ons over de hereniging van volk en land, aan de terugkeer niet de gedachte dient te worden verbonden, dat daarmee de laatste etappe van de eindtijd is aangebroken, noch dat het volk nooit meer uit het land verdreven kan worden. De belofte van God geldt wel de blijvende verbondenheid van volk en land, maar niet op gelijke wijze die van volk en staat. In Bijbelse tijd heeft het Joodse volk eeuwen lang in Palestina geleefd, zonder dat het een onafhankelijke eigen staat vormde. Gods beloften zijn wat de vervulling betreft niet aan ons, maar aan Hem. Desalniettemin zegt dit hervormde geschrift: “Zoals echter thans de zaken liggen, zien wij een vrije staat als de enige mogelijkheid, die het volksbestaan waarborgt en die het Joodse volk de gelegenheid geeft werkelijk zichzelf te zijn”. Een bi-nationale staat (van Joden en Arabieren) wordt in dit geschrift niet mogelijk geacht. Als men alleen al denkt aan de vijandschap tussen Arabieren en Joden! Ik sluit mij hierbij van harte aan.

Ik zou één en ander sterk willen onderstrepen en eraan toe willen voegen dat wie uit Bijbels gezichtspunt de verbondenheid van land en volk stelt, ook aan de staat een geloofsdimensie toekennen mag, al blijft het nodig om een staat op zijn staatkundige merites te beoordelen. De staat Israël maakt niet zómaar deel uit van het verbond Gods, al is het er wel een afgeleide van. Zonder staat kan echter een volk in een land moeilijk zichzelf zijn. Ook de koningen van Israël waren in het Oude Testament in het verbond en Gods verbondshandelen betrokken.

Vijandschappen

Intussen heeft Israël van meet af de strijd om het voortbestaan van de staat moeten voeren. Terwijl de menigte op 14 mei 1948 in Tel Aviv nog de hora danste, stegen Egyptische bommenwerpers op om de stad te vernietigen en de Arabische legers trokken al over Israël's grenzen. Toen de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 1947 een plan formuleerde voor de verdeling van Palestina in een Joodse en een Arabische staat, werd dit plan — het is goed om dat hier nog eens te benadrukken — door de Joden aanvaard, maar door de Arabische leiders verworpen. En zo is de staat Israël vanaf zijn ontstaan voortdurend in staat van oorlog geweest met de Arabische volkeren. In de gevoerde oorlogen slaagde Israël er intussen in het gebied verder uit te breiden. Tegelijk ontstond het probleem echter van de Arabische vluchtelingen, dat als dynamiet onder de landen van het Midden-Oosten blijft liggen. Arabische leiders riepen de oorspronkelijke bewoners van Palestina op — ik kán de geschiedenis niet anders interpreteren — het land voor korte tijd te verlaten, totdat de Joden de zee in gedreven zouden zijn.

In 1964 werd zo de Palestine Liberation Organization (P.L.O.) opgericht met daarnaast de guerilla beweging El Fatah. De P.L.O. noemt het in zee drijven van Israël letterlijk in het handvest. Sindsdien zijn de verhoudingen alleen nog maar verslechterd. Ik ga nu verder de gevoerde oorlogen niet beschrijven. De zesdaagse in 1967, de Jom Kippoeroorlog in 1973, de conflicten tussen Israël en de P.L.O. en rond Libanon zijn genoegzaam bekend. Het merkwaardige doet zich echter wèl voor dat de

terreurdaden van de P.L.O. in de wereldopinie — de laatste jaren met name — kennelijk niet opwegen tegen de politieke daden van Israël. Meer en meer heeft Israël de wereldopinie tegenover zich gekregen. Ik citeer hier de vlijmscherpe woorden van Simon Hammelberg in “Mijn Jodendom” (p. 38 en p. 39):

“Tot 1967 was Israël in Nederland bijna griezellig geliefd. Iedereen stond immers achter Israël! Toen het land, aan de vooravond van de zes-daagse oorlog, met de ondergang werd bedreigd, liepen de mensen de straat op en plakten papieren plakstripjes op de achterraut van hun auto: Wij staan achter Israël! Hoe discutabel die steun in veel gevallen was, bleek toen de Israëli's zich niet zo makkelijk als algemeen werd verwacht en gevreesd, de zee in lieten zwiepen en een forse militaire overwinning behaalden. Vlak na die oorlog al staken pientere critici de kop op die beweerden dat Israël de éérste schoten had gelost en derhalve veroordeeld diende te worden. Want wie het eerst schiet heeft een oorlog op zijn geweten, zo werd beweerd. (...)”. Even verder zegt Hommelberg:

“Net zoals er iets niet had geklopt bij de overdreven solidariteitsbetuigingen aan de vooravond van de zes-daagse oorlog. Maar negen jaar erna, in 1976, merkte je, dat er iets scheef zat. Terroristen hadden met gewelddadige acties — een hele serie, gericht tegen volwassenen, burgers, militairen en kleine kinderen — meer begrip gekweekt dan de gedupeerden, de slachtoffers! Overigens is dat geen typisch Joods probleem, want de eerste treingijzelaar moet nog op staatskosten naar Indonesië om zich te laten bekeren, en bekende en internationaal gerespecteerde politici weten ons na een bezoek aan Teheran te vertellen dat we begrip moeten hebben voor de Islamitische revolutie en geduld moeten betrachten als het om een vijftigtal Amerikaanse gijzelaars gaat. Wat dit laatste betreft hebben zij het gelijk in ieder geval 100% aan hun zijde gekregen, maar zo zal het wel niet bedoeld zijn.”

Wat is er gebeurd?

Wat is er gebeurd? Hammelberg zegt ook “Over vrienden gesproken: ik denk dat we twee soorten vrienden hebben. Werkelijk vrienden, die meestal onopgemerkt je vriend zijn en de kleverige dweppers, die om één of andere reden alles mooi en prachtig vinden wat Joods is. Voor dat laatste ben ik altijd een beetje huiverig, omdat niet zelden blijkt dat mensen, die kritiekloos alles mooi en prachtig vinden, vaak op een onberekenbaar moment 180 graden kunnen draaien. Iemand die Israël een warm hart toedraagt moet ook fouten kunnen accepteren”. Met andere woorden: kritiekloze vrienden kunnen opeens tegenstanders worden. Dat is ook de laatste jaren gebleken. Me dunkt dat het antisemitisme in politieke zin weer heftig aan het toeslaan is. De verklaring van de V.N. in 1975 (op 10 september), dat zionisme racisme is, verdient de kwalificatie van antisemitisme. Wie van de geschiedenis niet heeft geleerd, is gedoemd deze opnieuw te beleven. Me dunkt dat dit de bittere ernst is van het feit dat Israël in politiek opzicht steeds meer alleen staat en dat men thans ook vanuit de kerken de P.L.O., die toch een verklaard vijand van Israël is, in toenemende mate als gesprekspartner ziet.

Toegegeven, als Israël in de vestiging van de staat het voorspel ziet van de Messiaanse verlossing — in het gebed voor de staat heeft de Joodse orthodoxie de woorden *resjiet Tsemichat geoelatenoe*, het begin van het uitspruiten van onze verlossing, ingelast — dan is de kans op grensoverschrijding naar nationalisme en op geloof in eigen verkorenheid levensgroot aanwezig. Maar anderzijds, het antisemitisme heeft de eeuwen door zoveel slachtoffers gevraagd, dat we ons af moeten vragen of gebrek aan solidariteit met de staat Israël niet een nieuwe periode van verstrooiing zou kunnen inleiden. Al zegt men dan in Israël dat Massada niet een tweede keer vallen zal. Ter

verduidelijking, Massada was het bolwerk van de opstand der Joden tegen de Romeinen in het jaar 70, dat na drie jaar beleg vallen moest. Elke Joodse recruta legt daar zijn belofte af dat Massada niet meer opnieuw vallen zal. Maar daarbij zal Israël steun van buiten niet mogen ontberen.

De concrete werkelijkheid van de staat Israël stelt ons voor de vraag naar onze solidariteit vanwege de schuld in de geschiedenis, liever nog vanwege Gods trouw de eeuwen door.

Bid om de vrede van Jeruzalem!

4. Solidariteit met Israël, tot hoever?

Nadat ik aandacht heb gegeven aan Israël als volk, land en staat, rest thans nog de vraag van de solidariteit met Israël en wel met name vanuit christelijke levensvisie. Het zal al wel duidelijk geworden zijn dat naar mijn vaste overtuiging solidariteit voor christenen met Israël geboden is. Ik wil dat thans nog nader concretiseren.

Vanwege de historie

Christenen hebben solidair te zijn met Israël vanwege de geschiedenis, die God schreef in het land met dit volk sinds oude tijden. Israël, het belóofde land, Palestina, Kanaän, het zijn de namen, die ons vertrouwd zijn vanuit het Boek, waarin God Zich openbaarde via Israël aan de wereld. Psalm 147 zingt: “Hij gaf aan Jacob Zijne wetten, deed Israël op Zijn woorden letten. Hij leerde ze in Zijn wegen wandelen. Zo wou Hij met geen volken handelen. Die moesten Zijn getuigenissen en Zijn verbondsgeheimen missen”. Solidariteit met Israël is diep verankerd in de bijbelse historie, in het feit dat Israël “beminden om der vaderen” heet.

Vanwege de belofte

Solidariteit met Israël past ons verder vanwege de belofte Gods. Ook in andere uitzendingen is duidelijk geworden dat de lijn van Gods bedoeling met Israël door de tijd niet is opgehouden. We zullen er als christenen rekening mee moeten houden, dat Israël in de terugkeer naar het land en met de concrete vorming van de staat een teken is van de eindtijd. Ik zeg uitdrukkelijk een teken. Als Joden zelf zeggen “voorspel op de Messiaanse verlossing”, dan zeggen wij het zo niet. Want de verlossing is aangebroken in Jezus, de Messias. Maar als we geloven dat God nog beloften voor Zijn oude volk open heeft staan, die alles te maken hebben met Messias Jezus, Die reeds gekomen is, dan is solidariteit met Israël zo iets als “achter Gods beloften schuilen”. Da Costa heeft gezegd: “Het is tijd dat de christenen van allerlei natie en van allerlei benaming, ingeënt op de goede olijfboom van Israël zich beijveren hun Amen uit te spreken op de beloften Gods aan Zijn oude volk”. Bij de profeet Zacharia lezen we dat tien mannen uit de heidenen de slip van een Joodse man zullen grijpen en zeggen zullen, we zullen met u gaan omdat we gezien hebben, dat God met u is. Zullen kerk en Israël in Gods toekomst samen komen rond de Messias Jezus? Daar hebben we wel rekening mee te houden.

Vanwege de schuld

Er mag met name ook voor ons christenen wel sprake zijn van solidariteit vanwege de schuld aan Israël. Solidariteit ook in die schuld. Schuld om de kruistochten, om de verstrooiing van het volk, om het antisemitisme, om de ghetto's, om de pogroms, om de holocaust, om al de benauwenissen van deze tijd. Ooit ontmoette ik in de orthodoxe Jodenwijk Mea Shearim een jonge Duitser, die zijn leven met de Joden wilde delen vanwege een gevoel, dat hij iets goed te maken had. Goed maken kan niet meer; maar

solidariteit, samen willen delen in het lijden, het onrecht de Joden aangedaan, dat is geboden. Rabbijn Awraham Soetendorp stelt in het boek “Mijn Jodendom” de vraag waarom het toch zo lang duurt voordat de christelijke theologie hier in Nederland zich diepgaand rekenschap geeft van de “grote dood”, zoals hij de oorlog 1940-1945 noemt. Tegelijkertijd constateert hij, dat jaarlijks vele honderden christenen een verzoek doen om te mogen toetreden tot het Jodendom, al kost dit een lange weg van studie en inleving. Nu kan men zeggen, dat er binnen de kerken na de Tweede Wereldoorlog geduchte bezinning op Israël is gekomen en dat het aan stemmen van solidariteit in de schuld niet heeft ontbroken en niet ontbreekt; maar toch blijft staan de vraag of die christelijke theologie zodanig de gemeente heeft beroerd, dat daar het besef aan solidariteit echt leeft. Zijn er daarom de velen, die intussen in hun gemeente toch enkelingen zijn, die tot het Jodendom overgaan? Hoewel ik die stap onaanvaardbaar moet noemen — want wat geeft men niet op; alléén al de belijdenis van de Messianiteit van Jezus — mag het verschijnsel op zich tot christelijke zelfontdekking leiden.

In het heden

Wanneer we intussen over solidariteit met Israël spreken dan gaat het ook en vooral om Israël in het heden; niet om overleden Joden (dat wil zeggen Joden in de geschiedenis), niet om Joden, die nog geboren moeten worden (dat wil zeggen in de toekomst), maar om thans levende Joden. Om Israël, volk en staat vandaag! Dr. S. Gerssen zegt: “Een Israël theologie, die er geen rekening mee wil houden, dat het over levende mensen gaat, die ernst maken met hun herkomst en met hun roeping tegenover de volkeren, is ten diepste onmenselijk. Ook als zo'n theologie gemotiveerd is door een grote sympathie voor het Joodse volk”.

Solidariteit met Israël in het heden zal onder meer betekenen: opkomen voor het recht van Israël op het land en op het staatkundig leven in het land; verder verzet tegen de doelstelling van de P.L.O., waarvan het handvest spreekt over het in de zee drijven van de Joden; en daarom derhalve overal waar het nodig en mogelijk is pleiten voor niet erkennen van de politieke aspiraties van de P.L.O.; verder Israël steunen in economisch opzicht vanwege de deplorabele inflatoire situatie, waarin het zich bevindt; en tenslotte alles doen wat mogelijk is om over Israël in het heden te informeren en zo een proces van bewustwording en bewustmaking op gang te brengen.

Niet kritiekloos

Wanneer ik zo solidariteit met Israël bepleit, dan doe ik dit vanwege de nauwe verbinding tussen volk en land, met daarbij de staat. Zodra het echter het staatkundige leven betreft, gaat het ook om beoordeling van de politieke daden van Israël. En politieke daden moeten op eigen merites worden beoordeeld, al komt er bij Israël zeker bij, dat behoedzaamheid geboden is, omdat Israël al te gemakkelijk en al te vaak in de beklagdenbank wordt gezet om zaken, waarvan anderen de oorzaak zijn.

Wanneer in de bijbelse historie Israël zich echter op eigen verkorenheid ging verheffen kwam er altijd weer de straf Gods. Het oordeel begint altijd weer bij het huis van God. Datzelfde moeten we ons realiseren als het gaat om Israël vandaag. Dr. F. de Meyer zegt: “Hoewel in de jonge staat Israël in korte tijd heel wat verwezenlijkt is, is Israël tot dusverre niet het ideaal gebleken, waarvan de profeten droomden. De geest heeft zijn overwinning op de macht nog niet behaald. Het is dus opgave, om midden in gebrokenheid, mee in de modder te gaan staan, om jezelf en anderen er uit te halen. Niets minder dan de schoonheid van ons verleden staat op het spel. Israël zál

niet worden als andere naties. Toch zal Israël zijn als andere naties: het zal niet van de rest van de wereld geïsoleerd en afgesneden worden zodat het *Kol ha' olam negdenoe* — heel de wereld is tegen ons — aan ons wordt voltrokken”.

“Israël zal niet worden gelijk de andere naties”. Dat is de hoge roeping — ook in politiek opzicht — voor een volk, in een staat, dat zelf zolang om recht en gerechtigheid heeft geschreeuwd, en waar zolang onrecht aan voltrokken is. Israël is vanwege roeping en verkiezing, die het zelf belijdt, verplicht om exemplarisch, voorbeeldig naar de wereld toe te zijn. Het hervormde geschrift “Israël, land, volk en staat” zegt: “De bijzondere plaats van Israël heeft nooit berust op zijn zedelijke kwaliteiten, maar alleen op wat het Oude Testament Gods gerechtigheid noemt, dat is Zijn onverdiende verbondstrouw. Die trouw kan nooit een vrijbrief zijn om te zondigen”.

Het is opvallend dat mensen soms een zodanige liefde tot Israël kunnen hebben, dat ze menen dat de zonden en de fouten van Israël in het heden moeten worden bedekt. Maar zulk een liefde is de tegenpool van antisemitisme, namelijk *filosemitisme*. Hoe hebben Israëls profeten vaak niet, brandend van goddelijke toorn, onder het volk gestaan, de volkszonden gestriemd, de politieke wandaden veroordeeld. De laatste tijd hebben veel Joden in Israël en daarbuiten ook uiterst kritische vragen gesteld inzake het politieke beleid, met name na de Libanon-oorlog. Ik pleit ervoor dat op z'n minst die zaken open en eerlijk besproken worden, hier en daar. Want elke verdringing moet tot barsten en scheuren leiden.

Ook wie een verklaard tegenstander is van de P.L.O. en geen duimbreed toe wil geven aan de aspiraties van deze bevrijdingsbeweging, moet toch de nood onder ogen zien van het Palestijnse volk, dat in vluchtelingenkampen her en der verspreid, leeft. Toegegeven, voor een niet onbelangrijk deel dank zij de ophitsende politiek van hun leiders. Maar de opgezweepte en opgejaagde vluchtelingen weten niet beter. De duizenden vluchtelingenkrotten zijn evenzovele aanklachten tegen alle leiders in het Midden-Oosten en ook in de wereld, die voor de afschuwelijke nood van de Palestijnse vluchtelingen geen oplossing wisten te vinden en weten te vinden. Zionisten droomden van een Israël, waarin Sarah zou spelen met het kind van Hagar, waar Joodse kinderen - zegt dr. Meyer — “de Arabische traditie en levensstijl leren kennen en Arabisch leren spreken”. Zover is het nog niet. Maar Israël zelf heeft ook wel te leren van haar eigen roeping inzake vrede en gerechtigheid.

Solidariteit in gebed

Ik gebruik tenslotte nog één leer het woord solidariteit. De vorige drie lezingen sloot ik af — en ik doe het ook nu — met het vermaan uit de Psalmen: “Bid om de vrede van Jeruzalem”. Hoe zou solidariteit met Israël, in de concrete nood van het bestaan vandaag, beter tot uitdrukking komen dan in het gebed tot de God van Abraham, Izak en Jacob.

Dat gebed is te meer nodig als we zien hoe Israël in toenemende mate in de engte komt. De Verenigde Naties verklaarden het zionisme tot racisme. De Nederlandse Raad van Kerken flirt met de P.L.O., de grote belager van Israël. Israël bevindt zich economisch in een diep dal. Solidariteit betekent dan ook: bid en werk. Bidden zonder werken zal even vruchteloos zijn als werken zonder bidden. We leggen onze gebeden in de handen van de God van Abraham, Izak en Jacob en we zeggen erbij: de God en Vader van onze Heere Jezus Christus, de Messias van Israël.

Vrede zij over Israël.

VII. ISRAËL IN HET LICHT VAN DE PROFETIEËN

Ds. C. Trouwborst

1. De goede blikrichting

n.a.v. Jesaja 2 : 1 - 5

Ik denk niet dat we teveel zeggen, als er gezegd wordt: recht en gerechtigheid raken wat zoek. Het zijn schaarse artikelen aan het worden. Let wel: de gerechtigheid die van God vandaan komt, de God van Abraham, Izak en Jakob en de Vader van onze Heere Jezus Christus. Van tijd tot tijd loop je tegen allerlei uitingen van ongerechtigheid op. In eigen leven, in het leven van de wetgeving in ons volk, tot in het reilen en zeilen van de volkerenwereld toe.

Duisternis en donkerheid lijken de aarde steeds meer te bedekken. Kan het ons benauwen? Jesaja roept ons in hoofdstuk 2 voor het licht van Gods Woord.

U en mij, Israël en de volkeren. Ook van dit woord geldt dat het het profetische Woord is, dat als een licht wil schijnen. God wil onze harten en onze blik richten.

Uit Sion zal de wet uitgaan.

Dus toch! Ja toch geldt: de Heere God zal Zijn gerechtigheid niet zoek laten gaan. Er staat zelfs dat Hij zal richten (vs. 4) d.i. als de openbare aanklager zal Hij de zonde aan de kaak stellen en de armen en ellendigen aan Zijn recht helpen. De wet zal uitgaan uit Sion, zo dat er gewandeld wordt naar de aanwijzingen van Zijn onderricht en dat wereldwijd. Dat mag ons bemoedigen en leren vragen om het zicht op Gods beloften.

Het is opvallend dat dit hoofdstuk inzet met: het woord dat Jesaja gezien heeft over Juda en Jeruzalem. Jesaja mag de dingen zien in het goede licht, d.w.z. vanuit Gods Woord. Een bijzondere zegswijze: het Woord... *zièn!* *Zó* dat je ogen ervoor opengaan en de blik gericht wordt op wat de Heere doet en doen zal. Dat moet Jesaja verbaasd hebben, want om hem heen zag hij de ongerechtigheid in Israël (zie hoofdstuk 1) en het samenspannen van de volkeren tegen Israël. Dat was voor ogen en nu komt de Heere en laat hem het profetische Woord zien. Let wel: over Juda en Jeruzalem. Het is goed daar niet overheen te lezen. Als God ingrijpt in de volkerenwereld, dan hangt Hij dat op aan Juda. Juda is de drager van alle Messiaanse beloften die uitlopen op de belofte aan Abraham al gedaan: via Israël zullen alle volkeren gezegend worden (Genesis 12: 1-4). Juda staat hier tevens voor geheel Israël. Vandaar over Juda en Jeruzalem. Jeruzalem staat hier voor Israël als volk en land. Als het gaat om zicht op Israël dan mag dat onze blik richten. Gods doen en laten is verbonden met Juda en Jeruzalem. *Zó* dat de lens scherper gesteld wordt: uit Sion zal de wet uitgaan.

Sion. Dat is de berg des Heeren, waar de tempel is. Wie *Sion* zegt, zegt *Israël*. En dan vallen er meer woorden: het wonder van de verkiezing van Israël. Het is de plaats die God tot woning verkoos. Daar zal ik, zegt de Heere, wonen tot in eeuwigheid. (Jesaja 14: 13, Ezechiël 17: 22 e.v., Zacharia 14: 10). De psalmen als de liederen van Sion zijn vol van de verwondering daarover. (Psalm 46, 48, 65, 68). Daarom is de tempel te Sion de plaats van Gods openbaring, zodat de hemel en de aarde elkaar daar ontmoeten.

Is dat een achterhaalde zaak? Ik zou zeggen, neem de Bijbel voor u . . . uit Sion. De wortels van de gemeente: . . . uit Sion, Jezus de Messias: . . . uit Sion. Gods gerechtigheid komt ons toe vanuit Sion. Ook sinds Jezus gekruisigd werd te Sion? Ja, immers Gods trouw en verkiezen is onherroepelijk (Romeinen 9: 1-6). Gode zij dank. Stelt u zich eens voor, dat we met een God te doen hadden, Die op Zijn verbond en

verkiezing terug kwam. Vandaar mogen we het blijvend horen en zien: uit Sion zal de wet uitgaan. Dat mag onze blik richten en ons geloofsoog ook als gemeente uit de heidenwereld. Hier en daar misschien tot een bekering, voor wie dacht dat God Israël vaarwel zei sinds Goede Vrijdag.

God laat Jesaja dat woord zien: vanuit Sion zal de wet uitgaan als het grote tegoed van het profetische woord, dat waardevast is. Hoe dat zal zijn en wanneer?

Het zal geschieden in het laatste der dagen, zo hoort en ziet Jesaja het vanwege de Heere. En hij is de enige niet, want de profeet Micha ziet en hoort diezelfde woorden (Micha 4: 1-4).

Het laatste der dagen is in de taal van de profeten een vaststaande uitdrukking. De oude geschiedenis loopt ten einde en er begint iets totaal nieuws. Het is de Messiaanse tijd als de tijd van de heerschappij van Jezus Christus. Dat is vol troost, want Hij zal het laatste woord hebben. Immers we lezen bij de profeten dat van die laatste dagen zal gelden, dat de duisternis de aarde zal bedekken. Nochtans geldt: het zal geschieden dat in die dagen de berg van het huis des Heeren (dat is Sion) vastgesteld zal zijn (vers 2). Zo eist de Heere voor het geloof alle aandacht op voor Sion.

Sion zal zelfs verheven zijn boven alle bergen: ieder zal het moeten zien. Tot in het politieke gebeuren toe. Is dat niet genoeg om het oog er op te richten?

Als een pand hier op aarde, dat Gods Verbond bevestigt en zichtbaar maakt. Is het niet juist door de eeuwen heen gebleken, dat de berg Sion een bestreden plaats is geweest? Er is geen wereldmacht die heeft nagelaten om te trachten Sion van haar plaats te werpen. Dat is geen wonder, want de vorst der duisternis weet van deze belofte van God, hier in Jesaja 2. Hij is op de hoogte van Gods heilsplan. Soms lijkt het erop, dat zijn optreden met "succes" is: de gaskamers van Hitler-Duitsland. Nochtans: in het laatste der dagen zal de berg Sion vastgelegd zijn. God zelf licht Sion op en zegt: afblijven.

Geldt deze profetie met betrekking tot Jezus' komst op aarde? Ten dele. Immers juist na Zijn heengaan heeft Sion gewankeld, eeuwenlang. Er ligt hier in Jesaja 2 een tegoed als het voorwerp van de hoop en het geloof. Voor deze aarde.

Het wacht nog, want Gods licht zal te Sion opgaan (vers 5). En dat is bij Jesaja: de Messias komt. We wachten met Israël op de komst van de Messias: Jezus de Christus. Johannes zegt het later Jesaja na: en ik zag het Lam op de berg Sion (Openbaring 14) en alle volkeren zullen komen tot Sion en tot Jezus (Openbaring 15). Het is daarom goed op het profetisch Woord te letten, opdat Sion gaat oplichten en het geloofsverlangen naar de komst van Jezus als de koning der Joden. Juist waar Sion oplicht, melden zich de gebeurtenissen van grote zaken aan: in het laatste der dagen.

Alle heidenen zullen toevloeien tot de berg van de Heere en... vele volken zullen tot Sion gaan (vers 2 en 3). Lees ik het goed? Ja, er staat alle heidenen en vele volken (dat zijn de naties). Dat is een massaal gebeuren.

Vergelijk: Jeremia 31: 6, 3: 17; Jesaja 11: 10, 18: 7, 25: 6; Ezechiël 40 en 47; Zacharia 14: 10. Het is een vast gegeven bij de profeten. Het is goed op dit punt ook de psalmen te lezen (Psalm 46: 1; 48: 2 enz.).

Dat is niet minder dan een massale omkeer en bekering. Immers juist de volkeren zijn het, die zich met alle macht verzetten tegen Israël en de God van Israël. Zij doen een andere blikrichting en levenshouding op: pelgrim naar Sion! Dat moet iets groots zijn, want dan is niet meer New York het centrum van de Verenigde Naties. De volkeren richten zich naar Sion als een wereldwijde opwekking rond Jeruzalem als het middelpunt van de aarde. Waarom? Het antwoord is:

Uit Sion zal de wet uitgaan! De Heilige Geest woont er, de Messias Jezus is er, de God van Israël verheft Zich. En dan gaan die volkeren niet, omdat een harde hand hen dwingt. Er staat dat ze elkaar opwekken: Komt laat ons gaan tot de berg des Heeren, opdat Hij ons Zijn wegen lere (vers 3). Dus als een honger en verlangen naar de openbaring van God, dat Hij Zijn wegen uitzet in het reilen en zeilen van de volkerenwereld. (Jesaja 45: 22; Psalm 87). Dus toch geldt: Gods gerechtigheid licht op in het laatste der dagen. Is het ons te groot en zie ik andere tekenen in mijn leven en om mij heen? Jesaja ook, maar hij kreeg dit Woord te zien om ook onze blik te richten. Zicht op Sion en op Israël, het is tegelijk zicht op de volkeren. Daarom zei de Heere al tegen Abraham: in u zullen de volkeren gezegend worden. In het Nieuwe Testament is er hier en daar een teken.

Ik lees van een Moorman die naar Sion ging en van een Romeinse officier bij het kruis. Er ligt opnieuw voor ons het profetische tegoed: de wet zal uit Sion uitgaan.

Dat zal zijn uitwerking hebben ook in de verhouding tussen de volkeren. De zetel van de Verenigde Naties naar Jeruzalem, dat wil zeggen bij ruzies zal de raad van de Heere gevraagd worden. God zal richten onder de heidenen.

Immers waar de richting van het hart naar Gods Woord uitgaat, daar blijft alles niet bij het oude.

Dat geldt in eigen leven en in het laatste der dagen in het leven van de volkeren. De militaire uitrusting wordt ingeleverd. Jesaja zegt dat zwaarden worden tot spaden, spiesen worden tot sikkels omgevormd. Geen oorlog meer (vers 4). Er is vrede, want de Vredevorst heeft het Woord en brengt de heidenen voor Zijn voeten om te vragen naar Zijn wegen.

Het vrederijk brengt de wet en Gods Woord terug. Over vredesbewegingen gesproken: dit is de goede blikrichting dan ook door te zien naar Sion, naar Gods wet die vandaar zal uitgaan. Het zijn geen dromen van de profeet, het zijn de werkelijkheden van het vrederijk. Zacharia, Jeremia, Micha, Joël, zien hetzelfde.

Gods recht zal zegevieren te Sion. Ik hoop in al mijn klachten op Zijn onfeilbaar Woord. Over de goede blikrichting gesproken: Jesaja zag het en gaf het door.

2. Het drieluik van de profetie

n.a.v. Jesaja 11 : 1-11

Als we Jesaja 11 opslaan, hebben we een kernhoofdstuk voor ons voor het verstaan van de profetieën van Jesaja en van de profetie in het algemeen. Ik zou het wat willen ordenen door te spreken van het drieluik van de profetie. En dit door de eerste elf verzen van dit hoofdstuk in drie delen te ordenen.

Eerst: Jesaja 11: 1-5, waarin de Messias voorgesteld wordt. Vervolgens: Jesaja 11: 6-9, waar de beelden van Zijn rijk getoond worden.

Tenslotte: Jesaja 11: 9-11, waar de plaats van Israël en de volkeren genoemd wordt.

Nu is het zo, dat als je een drieluik bekijkt, dan kun je drie luiken als aparte delen bezien, maar je moet wel beseffen dat ze bijéén horen, want het is één geheel. Zo willen we Jesaja als gids zich laten aandienen. We moeten wel bedenken dat de situatie rond Israël, hier rond dit hoofdstuk, zeer ernstig is. De volkeren lijken oppermachtig. Israël als Gods knecht, die Zijn heil de volkeren meldt, lijkt afgeschreven te zijn. En in die situatie: hoofdstuk elf. De profeet mag de blik gericht krijgen op de Messias in Zijn koningschap. Het eerste luik valt voor onze ogen open.

I. De Messias voorgesteld (vs. 1-5). Hoe? Als een rijsje, een uitspruitende loot, uit de

afgehouden en dorre stronk van het huis David. Wat opvalt is Zijn geringheid. Er is geen gedaante of heerlijkheid. Een stronk in dorre aarde, dat wil zeggen: schrijf het maar af. Nee zegt God: hier is het wonder. Zó is Zijn werk. De Messias meldt zich aldus en daarin is Hij één met Zijn volk: gering, afgeschreven en niets daarvan te verwachten (vergelijk Jesaja 53 en Micha 5). Hoor ik hier niet de voetstappen van Jezus? Geboren in een stal, in Bethlehem als de geringste onder de steden van Juda. Later woonachtig in Nazareth, tenslotte aan het kruis geteld onder de zwaarste misdadigers. Groot is dit Evangelie voor een volk dat in duisternis zit. Jesaja 53 gaat erop door als er gezegd wordt dat Hij als de onwaardigste onder de mensen zich aandient: zo is Hij! Gevonden in zo'n gedaante laat Hij zich hier al voorstellen. Maar er is meer. — Uit het huis van David, zo staat hier. En het wordt nader toegespitst in: uit de stam van Juda. En dan klinken alle beloften van God op. Juist met betrekking tot het koningschap van de Messias. De scepter zal van Juda niet wijken, totdat... Hij komt en de volkeren zullen Hem gehoorzaam zijn. (Genesis 49: 10). Dat wil heel wat zeggen, namelijk dat het koningschap van Jezus de Christus vastgezet is in Israël en aan Israël! Hij is één met Zijn volk Israël in Zijn komaf. Mogen we Hem zó laten melden: Jezus was geen christen, maar een Jood. Hij is van Joodse bloede. Daarom zicht op de unieke plaats van Israël vanuit het profetische Woord, geeft ons zicht op Jezus' koningschap. Nogmaals: Jezus is uit het zaad van Juda, Joods zaad. Hoor ik het de engel daarom niet zeggen: De Heere zal Hem de troon van David geven, en Hij zal Koning zijn over het huis van Jakob in der eeuwigheid. (Lucas 1: 32, 33). Vandaar dat Jesaja meldt dat de Geest des Heeren op Hem is, want Hij is de van God gezalfde Koning. Wat zal Hij doen als Koning? We lezen het in deze verzen hier, dat Hij de gerechtigheid op deze aarde zal brengen. Hij zal de dingen rechtzetten en dat betekent dat Hij Israël op haar door God bestemde plaats brengt. De armen (dat is hier Israël in haar nood) zullen recht ontvangen. En de volkeren zullen de roede van Zijn mond opdoen. Dat is Zijn werk (welgeteld 36 keer komt dit aan de orde bij Jesaja, zie bijv. Jesaja 60, 61, 62). Gods gerechtigheid zal in Israël uitspruiten (Jesaja 2, Jesaja 61) en de volkeren zullen het zien. Zo lees ik het ook in het boek Openbaring: de wortel van David overwint (o.a. Openbaring 5: 5). En de aarde zal vol worden van de kennis des Heeren, vol van Jezus' heerschappij. En dat alles via de geringe loot die uitspruit uit de stam van Juda!

Het tweede luik valt nu open.

II. De beelden van Zijn rijk (vs. 6-9). Gerechtigheid en vrede gaan er hand in hand. En dan zal ons iets opvallen in de beelden van wat dat inhoudt: de wolf verkeert met het lam, het kalf en de jonge leeuw, de luipaard en de geitenbok. Zo zet Jesaja in als Hij het rijk van de Gezalfde ziet. Hij begint in het dierenrijk. Met andere woorden: de schepping wordt hersteld. Tussen de dieren onderling en tussen mens en dier. Maar eerst het zien van het herstel tussen de dieren onderling. Dat is veelzeggend. De Messias geeft deze schepping niet prijs aan de vernietiging. Integendeel, de tekenen van de vloek der zonde worden weggenomen (zie de wolf en het lam). Dat gegeven in de profetie vinden we op talloze plaatsen (Jesaja 65: 18-25; Hosea 2: 17).

We mogen weten dat Jezus ook voor de dieren en voor de gehele schepping stierf én... dat Zijn koningschap het zal openbaren. Moeten we dan niet zeggen Zijn heil niet wat versmald te hebben tot zieleheil alleen? Zelfs tot grote schade, zodat de hoop uitvalt voor deze aarde, omdat er geen zicht op Israël was?

De vraag bij deze beelden van het vrederijk is dan: zijn deze beelden letterlijk te nemen? (Calvijn deed het niet). Deze vraag roept een tegenvraag op: waarom nemen we deze beelden niet letterlijk? Eèn reden mag dan gelden: tenzij de profeet zelf er

aanleiding toe geeft. En dat doet hij niet. Integendeel, deze beelden van deze aarde worden voortgebracht vanuit de gerechtigheid die de Messias aanbrengt. Elders lees ik dan ook beelden van rijke oogsten (Jesaja 7: 21, 22; 30: 23, 24; 33: 16; 35: 1, 2) of van welvaart (Jesaja 27: 6; 51: 3), hoge ouderdom (Jesaja 41: 17-19; 49: 10, 11; 55: 12; 60: 13), vrede (Jesaja 2: 4; 9: 6; 27: 6; 32: 18; 51: 3). En dan moet de methode van vergeestelijking het af laten weten.

Maar er is nog een zwaarder wegend argument om deze beelden letterlijk te nemen: niemand minder dan Jezus zelf. Als ze bij Hem komen met de vraag of Hij de Messias is, dan zegt Hij: lees Jesaja! Ja, Hij verwijst ze als volgt: zie de tekenen van Mijn werk zijn, dat de kreupele zal springen als een hert en de ogen der blinden zullen geopend worden. Hij citeert Jesaja 35 en neemt het letterlijk. (Lucas 7: 20-24). Zo gaf Jezus de profetische tekenen tijdens Zijn rondwandelen op aarde als een onderstreping van de profetie. Zijn rijk zal herstel brengen van alles wat stuk was. Jesaja zegt hier in vers 9: nergens zal leed of verderf zijn, de aarde zal vol zijn van de kennis van de Heere. En dat is deze aarde, waar Jesaja op doelt. Nee, niet de nieuwe hemel en aarde. Dat blijkt wel aan het slot van dit hoofdstuk. En bij de andere profeten is het niet anders gesteld op dit punt. (vergelijk Micha 4: 2-5, 5: 9-11; Joël 3: 17, 18; Ezechiël 34: 25, 28, 30; 36: 33-37). Dus de wolf en het lam samen, ze vertellen ons dat de vloek der zonde weggenomen zal worden. Werd Jezus daarom geboren in een stal van de schapen, dat wil zeggen in het rijk der dieren? De engelen zeggen zelf tot de herders dat dit het teken van Jezus zal zijn: liggend in een voerbak en afdalend ook in het rijk der dieren. Het derde luik opent zich in dit hoofdstuk.

III. De plaats van Israël en de volkeren in dat rijk. Jesaja leidt het in met: het zal geschieden te dien dage. Als dit gebeurt, zal de wortel van Isaï staan tot een banier der volkeren. Dat houdt in, dat Israël zal zijn de banier voor de volkeren, want de Messias is in haar midden. (Jesaja 40: 3; 57: 14; 62: 10).

Nu is een banier het teken dat opriep tot verzamelen bij bijzondere gebeurtenissen. Jesaja meldt Jezus als koning. Hij zet alle dingen recht en dat wil zeggen dat Hij Israël zet tot het middelpunt voor de volkeren, zodat Jeruzalem tot residentie van Jezus de Christus wordt (vergelijk elders Jesaja 2). Hier liggen de grote, nog onvervulde beloften, voor Israël, vanwege naar Messias, vanwege Jezus.

Gods gerechtigheid zal vanuit Israël oplichten (Jesaja 60 en 62).

Let wel: beloften voor Israël als volk en natie. Dat zicht op Israël wil Jesaja ons verschaffen. Heeft Jesaja dit van zich zelf? Nee toch, want het is het profetische Woord dat zeer vast is. Zó vast dat rond Jezus' geboorte de engel het opdiept. Zijn Naam zal zijn Jezus, zo zegt hij, want Hij zal Zijn volk zalig maken van hun zonden. Let op dat geheel: Zijn volk (Mattheus 1: 21) en dat is Israël! En in dat spoor worden ook herders, als Joden, getrokken als zij te horen krijgen: ik verkondig u grote blijdschap die het gehele volk wezen zal. En opnieuw is er dat geheel: het gehéle volk! En dat alles vanwege Gods belofte aan Abraham dat Hij Israël tot een zegen zal stellen voor de volkeren. (Lucas 1: 54, 55 en 72, 73).

Een en ander wacht nog van wat Jesaja ziet: Israël tot een banier der volkeren. Kijk, dat zet Israël op de goede plaats, zodat zij de namen, die God via Jesaja haar geeft, kan vervullen: Mijn knecht, Mijn zoon, Mijn getuige, Mijn licht voor de heidenen. Israël zal haar hoge roeping kunnen vervullen vanuit haar Messias: Jezus is Zijn naam. Zó dat, zo zegt vers 10, de heidenen zullen vragen naar de heerlijkheid van Israëls koning. In hoofdstuk 2 zei de profeet al iets in die richting, dat de heidenen zullen hongeren naar Gods recht te Sion.

Zij zullen de slip van een Joodse man grijpen, want... God is met het volk der Joden.

(Zacharia 8: 22, 23). Zo zullen de volkeren optrekken. Dit is een steeds terugkerend motief bij Jesaja. (o.a. 2: 2-5; 55: 4, 5; 60: 1-3). Mogen we zo de belofte aan Israël laten staan? Hebt u er bezwaar tegen? Een ander zegt: ik zie er nog niets van. Jesaja toont ons Gods woord en dat mag ons genoeg zijn als een voorwerp van geloof, hoop, gebed en voortdurend onderzoek van de Schriften. Het gaat om Gods heerlijkheid, om de eer van koning Jezus, de Messias van Israël. Daarom lees ik het opschrift bij het kruis, dat het meldt: Deze is Jezus, de Koning der Joden.

Een drieluik gaat er open als het drieluik van de profetie. Bij het onderzoek der profeten wordt telkens op deze drieslag gestoten. Deze drieluiken zijn één geheel: Jezus de Messias, Zijn rijk op aarde, zicht op Israël en de volkeren. Het rijstje uit de afgehouden tronk van Isaï wil geëerd worden vanuit het profetische Woord. En dat Woord staat vast. Er is geen wrikken aan!

3. Israël bij haar naam genoemd

n.a.v. Jesaja 49 : 3, 6 en 16

Als iemand naar je naam vraagt, word je geroepen jezelf prijs te geven. Zus en zo heet ik, dat is dan: dat ben ik. Als we op zoek gaan naar de naam van Israël, dan geeft God Zichzelf prijs. Jesaja laat ons op dit punt in hoofdstuk 49 van zijn boek niet lang in het ongewisse (zie vers 3).

1. Israël, gij zijt Mijn knecht door wie Ik verheerlijkt zal worden.

Hier valt dus de naam van Israël als zijnde Gods knecht en door wie God aan Zijn eer zal komen. Niet slechts hier valt die naam zo uit, ook elders bij Jesaja. (o.a. 41: 8; 42: 1; 43: 10; 44: 1, 2; 49: 3).

Voor ons ligt een van de zogenaamde liederen over de knecht des Heeren. Voor wie zijn ze bestemd? Allereerst voor de gemeente uit de heiden-wereld, opdat zij zicht ontvangt op Gods heilsplan en daarmee op Israël. Het hoofdstuk zet in met: hoort en luistert toe gij eilanden en volkeren van verre. De gehele heidenwereld, en daar horen wij als gemeente thuis, wordt opgewekt het oor te luisteren te leggen bij het wonder van de naamgeving van Israël. Dat doet de Heere uit grote zorg voor het juiste zicht op Israël als zicht op Zijn heil. Het is toch niet voor vreemde oren bestemd? Klinkt het wat vreemd in de oren: de knecht des Heeren is Israël?

Laten we eerlijk bekennen, dat we als gemeente op dit punt niet zo goed hebben geluisterd. Als we horen van de knecht des Heeren, zijn we geneigd daarin Jezus als de Messias te zien. En dat is ook een lijn in de profetie. Ik denk aan Simeon die Jezus het Licht der wereld noemt en daarbij dit hoofdstuk citeert. (Lucas 2: 32). Maar allereerst is dé knecht de naam voor Israël. Het is goed op die volgorde te letten in de zorg van God om de orde van Zijn heil. Daartoe roept de profeet de volkeren op, daar God te midden der volkeren dat ene volk aanwijst.

— Israël, gij zijt Mijn knècht. Dat is: tot een hoge taak gesteld. Israël wordt in dienstverband gesteld als slaaf van de Heere. Let wel: als volk en natie.

En dat om God te dienen en van dienst te zijn voor de andere volkeren en voor de gehele aarde. Er staat zelfs in vers 6: tot aan de einden der aarde. Gods heerlijkheid staat daarmee op het spel. Niet voor niets betekent de naam Israël: God zal heersen. Daarin mag ik de Heere God dit vaste adres laten melden. Zo wordt Israël in haar ontstaan, in haar bestaan en voortbestaan blootgelegd. En dat als een wonder van Gods genade. God daalt af en zoekt een adres voor de gehele wereld om Zijn heerlijkheid te openbaren.

Waarom Israël? Is het omdat zij voorzien was van goede kwaliteiten, van hoog aanzien en zo voorbeeldig was? Integendeel! Jesaja zelf moet van Godswege zeggen:

uw vader was een bedorven Syriër. Gij waart veracht, niet van tel en hebt Gods wet geschonden (48: 18). Er is heel wat reden om Israël voorbij te zien.

Hier is sprake van dat ene wonder: Gods souvereine genade. Dit hoofdstuk meldt het dan ook, als er gezegd wordt, dat de Heere Israël heeft geroepen van de moederschoot af (vs. 1). Eén en ander ligt vast in Gods roeping en verkiezing, waarvan geldt dat zij onherroepelijk zijn. Vandaar die inzet van Godswege bij Abraham, dat Israël geroepen wordt de volkeren tot zegen te zijn. En later bij het geboorte-uur van Israël in haar volksbestaan in Egypte moet Mozes tegen de farao van Godswege zeggen: Laat mijn zoon wegtrekken, opdat Hij mij tot knecht zij (Exodus 4: 23). Zo mag de gemeente in haar verlangen naar de heerlijkheid van Jezus Christus dit vaste adres opdoen: Israël Mijn knecht, door wie Ik verheerlijkt zal worden.

2. Wat kwam ervan terecht?

Het is niet ons gegeven om dat in te vullen. De knecht zelf zegt het uit: ik heb tevergeefs gearbeid, ik heb mijn kracht onnuttig besteed (vs. 4). Al zijn doen lijkt tevergeefs. In plaats van verheerlijking van God is er verachting, lijden en het verzet van de volkeren, aanvechting en moedeloosheid. En de diepste oorzaak wordt niet verheeld: niet geluisterd naar Gods geboden (48: 18). Is het niet herkenbaar in de geschiedenis van Israël? Ja tot in het leven van ieder die in de dienst van God geroepen wordt, dat er een ontdekken is van eigen onbekwaamheid, zonden en tekorten. Laat God Israël daarmee schieten? Nee, integendeel! De Heere verheft Zijn stem tot bemoediging. Zo zelfs dat de naam van Israël nog heerlijker valt. Het knecht zijn is te gering gezegd (vs. 5, 6). Ik zal u stellen tot een licht voor de volkeren, opdat Mijn heil zij tot aan het einde der aarde! Hier valt de tweede naam van Israël: een LICHT VOOR DE VOLKEREN. Israël dus niet slechts een prediker van het licht, ze is lichtdrager! Licht dat is bij Jesaja: vol van Gods tegenwoordigheid, van Zijn gerechtigheid, van Zijn heerlijkheid. En dat zo dat de heidenen uit het donker gehaald worden en erop afkomen, want in Israël is het licht van Gods heil opgegaan. De zondemacht van de duisternis wijkt. Hoor ik het Jezus niet zeggen tegen zijn twaalf discipelen, als Joden die het gehele volk vertegenwoordigen, dat zij zijn het licht der wereld? Geweldig deze verzekering van Gods trouw aan Israël, ondanks haar zonden. Voor hen die denken dat Israël Gods knecht niet meer kan zijn. Zó dat Israël bij de Heere in beroep mag gaan in haar onbekwaamheid: mijn recht is bij de Heere en mijn werkloon is bij mijn God (vs. 4). Dat wil de weg zijn voor Israël met haar naam en roeping. De bekwaamheid tot de dienst ligt bij God zelf. Zo mogen we meeluisteren. Juist waar Israël in haar naam bestreden wordt, verzekert God nog dieper van Zijn heilsplan om op dit punt alle twijfel uit te bannen. Hebben we zo als gemeente leren luisteren naar het woord van de profetie? Voor zicht op Israël, dat is zicht op Gods heil, dat is zicht op Gods heilsplan voor deze wereld?

Het is Paulus tot zicht geweest. Als hij te Perge is, zegt hij: *Ik heb u (de Jood) gesteld tot een licht der heidenen*. Hij citeert Jesaja 49: 6!

Zo mag Israël bij haar naam genoemd worden en stelt God zich voor aan de gemeente uit de heidenwereld. Maar daarbij Israël als volk, als een aardse werkelijkheid. Dit keert steeds terug bij Jesaja ook in dit hoofdstuk. We lezen van het beërven van de verwoeste erfenissen, dat wil zeggen het land Kanaän (vs. 8). We lezen van een terugbrengen van de Joden uit allerlei windstreken (vs. 12). Daarmee stijgt de profetie uit boven het gebeuren van de terugkeer van de Joden uit Babel, als uit één richting namelijk die van het noorden. We lezen van de koningen der aarde die zullen komen om hun diensten aan Israël aan te bieden (vs. 22-25). We lezen van herbouw van Jeruzalems muren, als: uw muren zijn steeds voor mij. (vergelijk Zacharia 1: 14 e.v.,

Zacharia 2). Het is goed om, het kan niet genoeg gezegd worden, te letten op Gods weg dat Hij het oog heeft op Israël als volk en natie in deze aardse werkelijkheid. Het zal samengaan: Israël tot Gods knecht en tot een licht der heidenen en haar herstel als volk en land. En dat alles met het oog op de volkeren. Het nationale en het universele gaan hand in hand.

Ik verwijst naar de inzet van dit hoofdstuk: luistert toe gij volkeren van verre. Moeten we als christelijke gemeente op dit punt Ieren luisteren? Juist in onze tijd waar Gods eer en Zijn heil zich lijken terug te trekken uit het leven van de volkeren. God blijft een vast adres houden als teken van geloof en hoop: Israël!

3. Profetie en vervulling

Hoe staat het erbij met Gods heilsplan via Israël? Lijkt het niet een ijdele droom, zodat de profetie te groot en te hoog gegrepen is? Het kan toch niet, dat zo'n bestreden en verzocht volk Israël Gods adres op aarde is. Ik lees: *doch Sion zegt, dat de Heere haar vergeten is* (vs. 14). Het is de klaagzang der Joden door de eeuwen heen. Maar juist dan klinkt op de tegenstem van God: *Israël, Ik heb u in Mijn beide handpalmen gegraveerd*. Eigenlijk staat er: in beide handpalmen getatoeëerd. Zo kreeg de slaaf de naam van zijn heer op zijn hand ingedrukt. Hier keert het om: God heeft de naam en de roeping in Zijn hand onuitwisbaar vastgelegd. En de muren van Jeruzalem. Ja, en dat in Zijn beide handpalmen, zo vast en zeker ligt het in de Heere. Is dat genoeg? Luistert toe: *Israël bij haar naam genoemd en vastgelegd*.

En wat is er van vervuld? Hier en daar zijn er de tekenen van vervulling als voorboden: twaalf discipelen, ene Paulus, de Joodse gemeente op de Pinksterdag in Handelingen 2. Echter: een rest van het geheel, want Israël liep vast. Zij werd geen licht voor de heidenen, Gods heerlijkheid werd gedoofd. De zonden staan God in de weg en leggen de dienst lam.

God zet Israël en u en mij voor die ene naam: Jezus, uit het Joodse volk geboren. De Jood bij uitstek. Hij gaat de namen van Israël dragen en roept ze uit: Ik ben het licht der wereld. God zelf zegt bij Zijn indiensttreden: *Deze is Mijn zoon, Mijn geliefde, in Wie ik Mijn welbehagen heb*. Jezus zo als de Knecht des Heeren, Die om onze overtredingen verwond werd (die van Israël voorop). Zo komt hij tot Israël als het Paaslam, dat de zonden wegdraagt. Simeon past in Lucas 2 Jesaja 49 terecht op Jezus toe: een licht tot verlichting der heidenen, maar tot heerlijkheid van Zijn volk Israël.

Bij Hem kan Israël terecht om in beroep te gaan: *Mijn recht en Mijn werkloon is bij de Heere*. Het welbehagen des Heeren zal door Zijn hand toch voortgang hebben. Ja, want deze Jezus zal Zijn volk zaligmaken van hun zonden, De eerste tekenen zijn er in het Evangelie: de twaalf discipelen, Paulus, Simeon, de Joodse gemeente als de eerste gemeente. Tekenen van vervulling van de profetie uit Jesaja 49.

De rest wacht nog als Hij, Jezus, wederkomt om Israël te stellen tot Zijn knecht en tot een licht der heidenen. Het zal kunnen als Hij in haar midden is en de onreinheid van Israël zal afwassen. Daarom blijft het staan als profetie: *Hoort toe gij volkeren, dat Israël Mijn knecht is door wie Ik verheerlijkt zal worden*. Toch! Om het oor en hart er steeds weer te luister te leggen.

4. God legt Zijn eer vast

n.a.v. Jesaja 60 : 1, 3 en 21

Het kan je een diepe schok bezorgen. In diepe slaap te bed is er een hand die je wakker schudt en zegt: opstaan, wakker worden, de zon is al op. Ineens is er een totaal nieuwe situatie door vanuit het nachtelijk donker gericht te worden op de nieuwe dag. Jesaja 60 meldt ons als het ware dit gebeuren vanuit Gods woord. De profeet voert

hier namens God het woord.

Opstaan

Maak u op, sta op, wordt verlicht, want uw Licht komt en de heerlijkheid des Heeren gaat over u op (vs. 1). Het profetische Woord grijpt in en neemt bij de arm door te zeggen: opstaan, wakker worden, want Gods heerlijkheid komt er aan. Dat is een ingrijpend en hoog gebeuren om zo bij de hand genomen te worden en uit het donker gehaald met het: de Heere is er. En vandaar uit kom te voorschijn en laat je verlicht worden. Dat is niet minder dan op de Heere gericht te worden en op de uitkijk gezet om te zien wat Hij doet. Daarin kijken we Gods werk in een mensenleven in het hart. Hij is het, die opwekt en aan Zijn heil verbindt.

Eén ding gaat van tel zijn, namelijk, de daden van de Heere. *Maak u op! Sta op!* Wie hier wakker geschud wordt? Het is Israël als volk. Van Israël geldt hier rond dit hoofdstuk dat zij in diepe duisternis is gehuld. Er is heel wat aan de hand. Jesaja 59 zegt, dat Israël is als een blinde die tast naar de wand.

Ze is zó blind, dat ze struikelt op klaarlichte dag (Jesaja 59 : 10). Zo wandelt ze in het donker, want God is afwezig. Het licht is uitgevallen. Niet omdat God Israël zo graag in het donker zet en prijs geeft aan de heerschappij van de vorst der duisternis. Het is vanwege Israël zelf, het is vanwege haar zonden (59: 12). Zó zelfs, dat zij is opgelopen tegen Gods wet, die de zonden tegen God begaan als een getuigenis doet opklinken. Israël zegt het zelf: *onze zonden getuigen tegen ons* (59: 12). En is het daar niet donker, waar Gods Geest overtuigt van zonde? Het is pikzwarte donkerheid, omdat God weg is en Zijn heil zoek is. Vandaar een tasten naar de wand, maar er is niets te vinden. En dan is er het: *sta op, wordt verlicht, want uw licht komt*. Hier schittert Gods genade voluit: Hij is het Die met Zijn woord een blind volk, als een volk dat tast naar Gods aanwezigheid, vastgrijpt en uit het donker te voorschijn roept! God weet raad met zonden, duisternis en blindheid. Ook dat brengt het zicht op Israël met zich mee, namelijk, zicht op Gods wijze van doen ook in eigen leven. Het is “bevindelijk” van aard. Sta op, want Uw licht komt. Juist Israël, dat vastliep in haar zonden krijgt bezoek van God zelf en haar wordt Gods licht toegezegd. God gaat om met zo’n volk. Het is goed om dat nooit te vergeten, ook voor eigen leven. En dan valt dat diepe woord: de heerlijkheid des Heeren gaat over u op.

Gods heerlijkheid

De heerlijkheid des Heeren dat is de *Kabood*. Het is het kernwoord in dit hoofdstuk (vs. 1, 2, 7, 15). Trouwens dit geldt van het gehele boek van Jesaja, omdat het een kernwoord is binnen het verbond van God met Israël. En daarom mogen we aandacht vragen voor dit woord. De *Kabood* van de Heere is letterlijk vertaald: dat wat van gewicht is of van tel is. Iemands heerlijkheid is dan: zijn waarde, waarin hij of zij van gewicht is of van tel is. En dat valt op te merken uit iemands daden. Gods heerlijkheid is dan ook de optelsom van Gods openbaring in Zijn daden, zodat Hij van tel wordt als het één en al. Daarom geldt, dat als Gods heerlijkheid zoek is, het donker is in Israël, want de Heere is niet van tel.

— Gods heerlijkheid was er dan ook van meetaf aan in Israël. Als God bij het kraambed van Israël staat en Zijn pasgeboren Zoon uit Egypteland haalt, doet Hij haar wandelen achter de wolk aan, achter de *Kabood* aan. Deze heerlijkheid deed de Egyptenaars omkomen in de Rode Zee. Zo kan Israël leven en komen bij de berg Sinaï. Daar daalt God af zó dat er staat dat de heerlijkheid des Heeren er woonde. Zo zoekt God met Zijn heerlijkheid een plaats in het midden van Israël. Eerst in het Heilige der Heilige in de tabernakel en later in de tempel, boven de ark van het

verbond. Is daarom de ark weg dan heet het: Gods heerlijkheid is zoek (Ikabood). Het mag ons duidelijk zijn, dat het leven van Israël, een leven met de Heere, zo alleen mogelijk is als Zijn Kabood er is. Zo kan Israël gaan: uit Egypte, door de Rode Zee, door de woestijn, door het leven. Vanuit de daden van God, Die doende is tot verlossing, zó dat Hij van tel is. Daarbij heeft God het doel dat Israël vol zal zijn van Zijn Kabood om haar te brengen tot een volk van koningen en priesters in haar dienst voor de volkeren.

Zo terug naar Jesaja 60, klinkt het op: *sta op, maak u op, want over u zal de heerlijkheid des Heeren opgaan*. Het is goed om te letten op dat: u! Dat is Israël!

Zo zegt de geschiedenis van Israël het uit, dat de heerlijkheid des Heeren aan Israël verbonden is geraakt. God legt Zijn eer vast: daar in Israël zal Hij tot Zijn volle gewicht komen. Als de vraag opkomt naar het hoe, dan geldt één ding: niet van de kant van Israël Jesaja zegt vlak voor dit hoofdstuk uit, dat er een Verlosser zal komen om de zonden weg te doen. (Jesaja 59: 20). Gods heerlijkheid spitst zich in de profetie toe in de Messias Die zal komen. Hij zal Gods volle aanzien op de aarde brengen door duisternis en zonden op te ruimen. In dat licht lees ik het opnieuw: sta op, over u, Israël, zal de Heere in de volle zin van tel worden. Dan is dit de weg voor de gemeente, die vol heimwee afgestemd is geraakt op het tot volle aanzien komen van de Heere.

Buiten Israël geldt: de duisternis zal de aarde steeds meer bedekken, in normloosheid en wetteloosheid (Daniël 7: 25; 2 Thessalonicenzen 2: 3-6). Het zal toenemen als het teken van de eindtijd (Joël 2: 2; Zefanja 1: 15; Amos 5: 18, 20; Zacharia 14: 6) en het gericht daarover.

Daarom wat een groot gewicht is dit zicht op Israël! Paulus zegt later niet voor niets dat Israël de verbonden, de wetgeving, de dienst van God, de belofte en... de heerlijkheid. (Romeinen 9: 4). Dat zegt hij na Goede Vrijdag, want God legt Zijn eer blijvend vast, als Hij zegt, *dat over Israël de heerlijkheid zal opgaan*. Paulus zegt dan ook dat de Verlosser zal komen uit Sion en de goddeloosheid van Jakob zal afwenden (Romeinen 11: 26). En hij citeert Jesaja 59: 18. Dat zegt Paulus ná Goede Vrijdag. (Ezechiël 47, Zacharia 13). Zo hoog zet God de stad, en er zal dan ook op haar muren staan: *heil*. En op haar poorten zal staan: *lof* (Jesaja 61: 18).

De Heere zal er dan ook zorg voor dragen dat er op dit punt geen zwijgen zal zijn. Om Jeruzalems wil zal ik niet rusten, noch zwijgen (vs. 1). Daarin mag Jeruzalem zijn een voorwerp van hoop als een pand van Godswege op deze aarde dat Zijn heil zijn beslag zal krijgen.

Geen stilte

Moeten we allereerst niet als christelijke gemeente belijden dat we met betrekking tot Jeruzalem vaak een stilzwijgende gemeente geweest zijn? Nog erger: Jeruzalem werd doodgezwegen. Tot grote schade voor leer en leven, daar het zicht op Israël uitviel en Jeruzalem geschrapt werd of naar de hemel verplaatst. Tegelijk met het ontbreken van het zicht op Israël werd de hoop op Gods verlossing van deze aarde prijsgegeven en ingeruild voor wereldmijding of vergeestelijking. Zaken die trouwens vaak hand in hand gaan. Zwegen we Jeruzalem dood? God laat hier in dit hoofdstuk zeggen dat Hij dit zwijgen verbreekt, totdat Hij Jeruzalem zal stellen tot een lof op deze aarde. Daarin wil het profetische Woord ons oog richten naar Jeruzalem als naar Gods heerlijkheid en gerechtigheid. De Heere laat die stad niet voor wat het is. Al in het begin van dit bijbelboek moest Jesaja het doorgeven dat de wet van God uit Jeruzalem zal uitgaan. (zie elders in dit boek).

Zó zelfs dat, waar de prediking van het Woord op dit punt zich in zwijgen hult, God zegt: Ik heb wachters op de muren van Jeruzalem besteld (vs. 61. Hij roept wachters, dat zijn in het oosten de hofbeambten van de koning. Hij roept ambtsdragers en dienaren van het Woord. Hun taak en opdracht? Ze worden nauwkeurig omschreven in vers zes: dag en nacht op dit punt niet zwijgen. Het is blijkbaar een aangevochten zaak. Dat is het in wereldwijd verband en in het leven van allen die op God gericht worden: Gods heil op déze aarde!

De boze zal het uiterste doen om alles te mobiliseren, Jeruzalem in de vergetelheid te doen geraken. De duivel weet, dat God Zijn heilsplan aan Jeruzalem opgehangen heeft. Hij is soms beter op de hoogte dan wij en wil Gods verlossende daden dwarsbomen. Soms lijkt het met succes. Zie de geschiedenis rond Jeruzalem en Israël er maar eens op na. Alle wereldmachten hebben hun handen uitgestrekt naar Israël en naar Jeruzalem. Niet voor niets is de stad door Zacharia genoemd een lastige steen voor de volkeren, als een steen om over te vallen (Zacharia 12 : 3).

Telkens weer zijn er de pogingen, die steen van zijn plaats te tillen: Babyloniërs en Perzen, de Romeinen, tot en met Hitler-Duitsland. Nochtans laat de Heere zeggen, dat Hij wachters besteld heeft met de taak: brengt Jeruzalem in herinnering vanuit de Heere! Totdat de Heere de stad zal vastleggen, als tot een lof op aarde. God zelf neemt dit getuigenis ter hand.

Mag dat de prediking van het Woord in de gemeente ook doen door dag en nacht, dat is zonder ophouden, te spreken over Gods heilsplan met betrekking tot Israël en Jeruzalem? Daarin komt God Zelf mee, want wie Israël zegent zal zelf gezegend worden. Ook in de opbouw van de christelijke gemeente. Daarom geen stilte en zwijgen rond die stad, juist niet in de prediking van het Evangelie. Dit verzaken brengt grote schade mee voor zowel de christelijke gemeente als ook voor Israël. Dat mogen we ons als gemeente en als voorgangers laten gezegen. Het zit de Heere hoog en ons niet? Het gaat immers om de heerlijkheid van Zijn naam en die ligt vastgesnoerd aan Jeruzalem. Het is een groot genadewonder dat God Zelf er zorg voor draagt dat de stad en Israël, als knecht des Heeren, niet in de vergetelheid raken.

Totdat . . .

Dit getuigenis strekt zich uit naar het “totdat”. Het is het tijdstip, waarop God Zelf Jeruzalem maakt tot de plaats, waar het Hosanna zal opklinken: Gezegend Hij Die komt in de naam des Heeren. Daar strekt al Gods spreken zich naar uit, naar de naam van de Messias, te weten Jezus, die als Koning der Joden leed en stierf om alle ongerechtigheden van Zijn volk weg te nemen. En dat te Jeruzalem. Dat zal Jeruzalem aan de weet komen, meer dan toen ze het zong bij de intocht van Jezus in de stad vlak voor Zijn lijden en sterven. Dit hoofdstuk vult het nader in, als we lezen: zie uw Heil komt, zie Zijn loon is met Hem en Zijn arbeidsloon is voor Zijn aangezicht (vs. 11).

Hij zal alle dingen nieuw maken en brengen tot Gods doel, ook met betrekking tot de stad. Ze krijgt een nieuwe naam. In plaats van de verlatene en de verwoeste heet ze dan: Mijn lust is aan haar (vs. 4).

De oude naam van verwoeste en verlatene lijkt Jeruzalem nog steeds te dragen. Ze is voorwerp van verachting en spot, door alle eeuwen heen. Zoals in de dagen van Jesaja, toen Jeruzalem verwoest werd. Ze is bevochten en bestreden tot in Auschwitz toe! Heeft God dan Israël verlaten? Dat zij verre, zo zegt Paulus. 1948 is een moment in de vervulling van dit hoofdstuk. En toch wacht er nog één en ander. De stad zal haar nieuwe naam en haar nieuwe bestaan opdoen. Niet alleen uiterlijk, maar ook van binnenuit: haar gerechtigheid zal voortkomen als een fakkel (vs. 1). Heeft Israël die van zichzelf? Nee, dat toont ons de geschiedenis ook. Het zal zijn geleende

gerechtigheid. Vanwege de Messias, vanwege Jezus de Christus. Hij is het die Jeruzalem bijeen zal vergaderen rondom Zijn offer.

Dat houdt heel wat in, ook voor Israël, om in te leren zien eigen ongerechtigheden. En toch is er geen andere weg voor Jood en heiden (Romeinen 11: 30-33).

God zal Zijn Messias in het midden van Israël zetten in Zijn wederkomst. Het zal voor Israël een rouwklacht opleveren (Zacharia 12: 10-14), *want zij zullen zien Hem die zij doorstoken hebben. Maar de Heere zal de rouwklacht horen en er zal een fontein opengaan, uit de tempel komend, tegen de zonde en de onreinheid.* (Zacharia 13: 1-3). *En op één dag zal de Heere de ongerechtigheden van dit land wegdoen* (Zacharia 3: 9).

Vandaar: geen stilzwijgen rond Jeruzalem, totdat . . . ! De Heere wil op dit punt Israël en de gemeente van geloof en verlangen vervullen. Het zal vanuit Jeruzalem de aarde niet onberoerd laten. Ook in dit hoofdstuk keert het zicht op de volkeren terug: *heidene[n] zullen uw gerechtigheid zien en alle koningen uw heerlijkheid* (vs. 2). Wonderlijk, want juist de koningen der aarde zullen zich verzamelen tegen Jeruzalem. Destemeer naarmate het einde nadert en het “totdat” dichterbij komt (Zacharia 14: 1-61. Als een laatste grote krachtsinspanning onder leiding van de boze om Jeruzalem te verwoesten.

Jezus noemt het zelfs het teken van de eindstrijd (Lucas 21: 20-27). Juist dan zal Hij komen: de Messias, Jezus, de Koning der Joden. En Zijn voeten zullen staan op de Olijfberg, te Jeruzalem.

Hosanna, gezegend Hij, Die komt! Mag er dan stilte en zwijgen zijn rond Jeruzalem? Waar u en ik, of Israël het zwijgen er toe willen doen, daar zegt de Heere: Niet doen! Zwijgt niet voor de Heere, totdat Hij Jeruzalem stellen zal tot een lof op de aarde. Dat vraagt God van ons. Hij verbreekt de stilte, als de hoop uitvalt, en richt ons naar de dag van Jezus' komen. Het zal de dag zijn, die Jood en heiden verbindt in het wonder der genade. Tot die dag toe geldt:

Laat er geen stilzwijgen wezen over Jeruzalem.